

КАМОЛИ СҮФИЁН

ТАҚДИР

КАМОЛИ СЎФИЁН

ТАҚДИР

Душанбе
«Адиб»
2011

Абдулхамид САМАД
Нависандаи ҳақиқи Тоҷикистон

ББК – 84 Тоҷик
С-35

Мухаррири масъул Саидқул Шомаланзода
Мухаррир Гурез Сафар

С-35 **Камоли Сӯфиён. Тақдир** (*хотира ва ёддоштҳо*). – Душанбе, «Адиб», 2011, 144 сах.

«Тақдир» хотира ва ёддоштҳои ходими маъруфи ҳизбиву ҷамияти Камоли Суфиён буда, аз талху шириниҳои рӯзгор ва лаҳзаҳои хотирмону нотакрор ҳикоят мекунад.

Роҳи паймуда ва қисмати қаҳрамони марказӣ ибратбахшу пандомӯз аст, махсусан, барои ҷавонон.

ISBN 978-99947-2-123-8

© Камоли Сӯфиён, 2011

ПЕШГУФТОР

Зиндагии ҳар як инсон бо талхиву ширии ва шебу фарозиҳои шабеҳи китобест. Хоса инсоне, ки умри дароз ва рангину пурбаракат дида, зимни талошу ҷонкоҳонӣ ва хидмати беҳисоби ҳалолу содиқона байни ҷомеа ҷову мақоми шоистаеро ёфтааст. Пири бадавлат, собиқадори арсаи хидмат, ходими маъруфи ҳизбию ҷамъиятӣ Камоли Сӯфиён аз ҷумлаи ҷуниб шаҳсиятҳои некном ба шумор меравад. Зиндагиномаи эшон ҷун тамоми ҳамсолонаш саршори заҳмату азият, азобу ранҷ, орзуву ормон, муборизаву ҷустуҷӯ ва лаҳзаҳои аҷоибу ғароибе будааст, ки дар ин китоби хотираҳои ба номи «Тақдир» гирд овардааст. Зимни мутолиаи модармеёбем, ки вай, як писараки содадили деҳотӣ чи сон ба мушкилотҳо тоб оварда бо заҳмат ва иродаи қавӣ, фаросату омӯзиши қоматаширо рост карда, аз паи таҳсил меафтад, зина ба зина бо фотиҳа ва дастгирии пирони кор, устодону дӯстон вазифа, мақом ва обрӯи калон пайдо мекунад, соҳиби иззату эҳтиром мешавад.

Оре, Камоли Сӯфиён, ки пеш хотира ва ҳиссиёташро бо пораҳои назм дар чанд маҷмӯа ба хонанда пешкаш карда буд, акнун зиндагиномаи ибратомӯзаширо басо хоксорона дар ин китоб ҷой додааст, ки мутолиаи он барои хонанда ва махсусан ҷавонон аз манфиат холӣ нест.

Абдулҳамид САМАД
Нависандаи халқии Тоҷикистон

БА ХОКИ ПОЯТ САЧДАГАРАМ

Ба ман борҳо савол медиханд, ки дар кучо таваллуд шудаам ва зодгоҳам кучост. Ман ҳама вақт ҷавоб медихам, ки дар Тоҷикистон таваллуд шудаам ва Ватани азизу ягонаам Тоҷикистон аст. Ин ҷавоб мантиқан ва комилан дуруст аст. Аммо хуни нофи ман дар деҳаи Кули Сӯфиёни ноҳияи Кангурт соли 1931 чакидааст. Соли 1930 ноҳияи Кангурт ташкил шуд ва яке аз ҷамоатҳои сераҳолии ва бонуфузи он Кули Сӯфиён ба шумор мерафт. Падарам Сӯфии Шариф ва модарам Бибӣ Солеҳа низ зодаи деҳаҳои Калот ва Қуруғи ноҳияи Кангурт мебошанд. Соли 1936 ноҳияи Норақ ташкил мешавад ва Кули Сӯфиёнро ба ҳайати он дохил мекунанд. Дар тобеиати ҷамоати Кули Сӯфиён деҳаҳои Даҳана, Шингиҳо, Обичонак, Зардолу, Ҳалқаёр, Боботӯбхона, Қизилқия, Хумордара, Дарай Шӯр дохил буданд, ки аксарияти онҳо зери баҳри Норақ мондаанд. Деҳаи Кули Сӯфиён дар ҳалқаи доманакӯҳҳои хушманзара ва дар канори баҳри Норақ воқеъ буда, аз ҷаҳор маҳалла, ё гузар «Чапкандӣ», «Навобод», «Чанор» ва «Боло» иборат буд. Дар ҳар маҳалла як масҷид вучуд дошт, ки мардум ҷамъ шуда дар он ҷо тоату ибодат мекарданд ва ҳамсӯҳбат шуда, ғубори дилро мебароварданд. Мусофироне, ки ба ин деҳа меомаданд, дар ин масҷидҳо дам мегирифтанд ва баъд ба ҷойҳои муқимии хеш равон мегаштанд.

Ҷаҳор фасли зодгоҳам баҳор аст. Чашмасоронаш роҳати чон, кӯҳхояш пур аз гиёҳҳои шифобахш, талу теппахояш лоззор, мардумаш меҳнатқарину

меҳмондӯстанд. Духтаронаш соҳибчамол ва соҳибхунаранд солҳои чилуми асри гузашта аз канори деҳа роҳи мошингарди Душанбе-Кангурт мегузашт, ки аз амбори ғаллаи Кангурт мошинҳои боркаши тамғаи «Студабекер»-и амрикоӣ ба Душанбе ғалла мекашонданд. Аз ҷамоати Қули Сӯфиён ҳам садҳо тонна ғалла ва дигар маҳсулоти кишоварзӣ ба дигар ҷойҳо фиристода мешуд.

Аз ин ҷамоати номдор ҳамон солҳо бисёр мутахассисони роҳбарикунанда ба воя расидаанд. Худойназар Холов, раиси ҷамоати Қули Сӯфиён, Раҳим Зиёев, раиси колхозии «Аскарӣ Сурх», Юлдош Қулчиқов, раиси колхозии «Қизилқия», Ниёзмаҳмад Бегов, раиси колхозии Лохутӣ, Саидҷон Саидов, раиси колхозии «Даҳана», Насрулло Назаров, раиси колхозии «Зардолу» аз ин зумраанд. Баъзе кадрҳо аз ин ҷамоат ҳатто дар сатҳи ноҳияву ҷумҳурий қору фаъолият кардаанд.

Масалан Ғафур Саидов – раиси комичроияи ноҳияи Норақ, Ўзбак Ризо – мудири маорифи ноҳия, Мирзо Ризо – котиби ҳизби коммунисти ноҳияи Норақ ва Гурез Ғаниев – мудири ташкилии ҳизби коммунисти ноҳия қору фаъолият кардаанд. Қули Сӯфиён бо шоирону табибон, олимону вазирон, сиёсатмадорон ва деҳқонони зарқору олиҳиммат ном баровардааст. Доктори илмҳои кишоварзӣ шодравон Гулмаҳмад Холов, Тоҷиддин Пиров, Сафар Саидов, Мирзо Ризо, Ғафур Саидов аз қабиле онҳоянд. Ман серқору серташвиш будам ва ба зодгоҳам Қули Сӯфиён хеле кам сафар кардаам, ки ин боиси таассуф аст.

Доктори илмҳои суханшиносӣ, олими шинохтаи тоҷик, профессор Атахон Сайфуллоев дар яке

аз мақолаҳояш оид ба диёри ҳамешабахори Қули Суфиён чунин навиштааст: «Ҳангоме ки банда дар Душанбе хидмат мекардам, борҳо меҳмонони иззатманди хоричиро ба Норақ ҳидоят мекардам. Онҳо кӯхҳои сар ба фалаккашидаву баҳри нилро тамошо мекарданд ва завқ мебурданд. Онҳо ҳавас мекарданд, ки Қули Суфиёро бинанд, аз ҳавои чонбахши он нафас кашанд, аз оби ширини он нӯши чон кунанд. Ҳатто як нависанда ва рӯзноманигори фаронсавӣ Анри Алег, ки дар бораи Тоҷикистон китоби завқоваре иншо кардааст, аз тамошои манзараҳои назаррабо ва мулоқоти мардуми дилкушоди Қули Суфиён ба вачд омада гуфта буд: «Агар дар дунё мисли Париж шаҳри зебо намебуд, ман дар Қули Суфиён зиндагӣ карданро орзу мекардам».

*Зодгоҳам, эй саропо боғу гулзори биҳишт,
Омадам ман боз бар оғуши сабзу дилкашат.
Омадам, то бўса гирам аз руҳи гулҳои ту,
Дил кунам хуш аз насими дилкашу чонпарварат.*

МОДАРИ ЗАҲМАТКАШАМ

Модарам Бибӣ Солеҳа зани оқилаи заҳматкаш, хушсалиқа ва панҷ панчааш хунар буд. Бори зиндагӣ аслан ба дӯшаш буд. Ризку рӯзии мо аз ҳисоби кулолии модарам ва замини наздихавлигӣ, ки дар он дарахтони мевадиханда ба монанди ангур, себ, олу, тут буданд мегузашт? Дар қисми дигари замин модарам пиёз ва каду кишт мекарданд. Оилаи мо аз панҷ кас иборат буд. Падар, модарам ва мо се нафар фарзандон. Солҳои сиюму чилуми асри гузашта зиндагӣ хеле сангин буд. Солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ 1941-45 зиндагӣ боз ҳам сангинтар гардид. Одамон алафҳои табиӣ ба мисли раҳдавак, шулха, так-так, донаву решаи ширинбия, пусти дарахтони себу туғ, сабусу кунҷоларо истеъмол мекарданд ва ба касалиҳои гуногун гирифтור шуда мефавтиданд. Оилаи мо ҳам истисно набуд. Ман ва апаҳоям Сабиҳа, Ҳокима ба касалии домана гирифтор шудем ва моро муаллим ва устодам Шомаланг Гадоев ба касалхонаи маркази ноҳияи Норак бурда хобонданд ва доимо аз ҳолу аҳволи мо хабар мегирифтанд, ки ман як умр аз устодам миннатдорам. Нағз дар хотир дорам, ки мо як модагови чӯшои зоти маҳаллӣ доштем, ки 3-4 литр шир медод. Барои зиёдтар чамъ кардани шир ва баъд кашидани дӯғ бо ҳамсоягон пайваст мешуданд, ки онро «певоз» меномиданд, яъне се рӯз бо навбат ширро ба якдигар медоданд. Ногаҳон модагови мо касал шуду мурд. Модарам ашк рехтанд ва мегуфтанд, ки акнун аҳволи фар-

зандони ман чӣ мешавад. Баъд аз ин шабу рӯз захмат кашида кулолӣ мекарданд ва зарфҳои тайёршударо ба деҳаҳои ҳамсоя бурда, бар ивазаш гандуму чав, наску нахӯд меоварданд.

Модарам донишманд буданд, Куръонро аз ёд медонистанд ва духтарони деҳа ба наздашон омада сабақ мегирифтанд. Шогирдон модарамро «охунд» мегуфтанд, ки маънояш устод, мураббӣ, муаллим мебошад.

Зимистон буд, ҳама ҷо барфпӯш. Хабар омад, ки бобоям, яъне падари модарам мулло Сафар, ки дар деҳаи Сирзор зиндагӣ мекард, аз олам ҷашм пӯшидааст. Модарамро усто Мастак, ки муриди бобоям будааст, ба аспӣ худ савор карда ба Сирзор бурдааст. Бобоямро оварда дар қабристони Кули Сӯфиён ба хок супоридаанд. Момаам Азиза (Гадобегим) набераи Ҳазрати Мавлавӣ (Мавлоно Юсуфи Кангуртӣ) буда, дар қабристони Қуруғ манзил гирифтаанд. (Аз нақли модарам). Дар деҳаи Қуруғ тағои модарам эшони Ҷорубалӣ, яъне набераи ҳазрати Мавлавӣ зиндагӣ мекарданд. Ман чандин маротиба бо модарам ба аёдати ин шахси бузург рафтаам ва дуои некашро гирифтаам, ки ҳеҷ гоҳ фаромӯш карда наметавонам. Модарам набераи нахустини худро Асолат номгузорӣ карданду соли 1945 ба касалии домана гирифтанду шуда, хеле ҷавон аз олам ҷашм пӯшиданд, ки ман 14-сола будам. Бо ҳукми тақдир модарам ҳама орзуву умедҳои худро ба хок бурданд. Падарам ҳам ба ин касалӣ дучор шуданд. Шукри Худо, ки сиҳат шуданд ва хурсандии мо фарзандон ҳадду канор надошт.

*Модар, зи ҷаҳон ҷавон гузаштӣ,
Чун гул ба дами хазон гузаштӣ.
Кардӣ ту зи ҷони худ маро сабз,
Аммо зи ҷаҳону ҷон гузаштӣ.*

Моҳи майи соли 1999 ман боз ба мақсади зиёрати зодгоҳу оромгоҳи модарам ба Кули Суфиён сафар кардам. Дар ин сафар маро акаи бузургворам Раҳмонкул Саидов (ҳочӣ Раҳмондӯст), ҷиянам Саидкул Шомалангзода, амакбачаам Ҳайдаркул Пирматов, ҷиянам Азимуллоҳи Эмомалӣ, Раҳмон Сангов ва додарам Ҳабибулло ҳамроҳӣ карданд.

Зодгоҳам саросар лолазори сабзапӯш буд, гӯё баҳри мо пойандоз густурда бошанд. Насими форами баҳри Норақ мевазид, дар машомам накхати гулҳои зодгоҳам мерасид. Ҳамдеҳагонам моро самимона бо дафу чанг пешвоз гирифтанд.

Шариконам ҳама зодаи ҳамин деҳаи зебоманзаранд. Ҳочӣ Раҳмондӯст солҳои тӯлонӣ дар мактаби ҳафтсолаи Кули Суфиён сарвариро ба ўҳда доштанд. Саидкул Шомалангзода бошад, дар деҳа шогирдони зиёде доштааст. Ў солҳои зиёде роҳбари омӯзишгоҳи касбӣ-техникии рақами 19-и ноҳияи Колхозобод (Ҷалолиддини Румӣ) буданд, ки дар ин муддат бисёр ҷавонони Кули Суфиён ин боргоҳи илму хунарро хатм кардаанд.

Сараввал мо ба зиёрати оромгоҳи модарам ва падару модари акаам ҳочӣ Раҳмондӯст рафта, даст ба дуо бардоштем. Ман дар сари қабри модарам санг гузоштам, ашкам беихтиёр чорӣ гардид ва чор мисраъ аз ашъорам дар санги мазораш сабт намудам.

*Дар умр намонад ормонам,
Гар хок шавам барои модар.
Дар хонаи ҷону дидагонам
Холист ҳамеша ҷои модар.*

Дар зодгоҳам ёдбуди модарамро гузаронидам. Мо дар хонаи хоҳари ҳоҷӣ Раҳмондӯст, ки Нурбӣ ном дошт, маскан гирифтем. Шаби аввал ҳодисаи ачибе рӯй дод. Барои Саидкулу Раҳмон дар болои суфаи ҳавлӣ ҷои хоб партофтанд, кати ман даҳ кадам дуртар аз онҳо дар долони хушбоду ҳаво ҷойгир буд. Нимаи шаб Саидкул ба хурроқкашӣ сар кард, ки ман аз ин «наво» аз хоб бедор шудам. Гӯсолачае аз мо дуртар бандро канда, ба сӯи оғил давид, сағи хона аз ҳарос ба кӯча баромада муддати дароз аккос зад, Раҳмон бошад кӯрпаву болиштиро бардошта ба кучое ғайб зад. Саҳар ин ҳодисаро ба шариконам нақл кардам ва хуб хандидем.

Мо дар давоми ду рӯз бо ҳамдеҳагон, омӯзгорону хонандагони мактабҳои миёнаи Кули Сӯфиёну Талхов вохӯриҳо доштем. Ман ва ҳоҷӣ Раҳмондӯст, ки таъби шоирӣ доштанд, аз эҷодиёти хеш порчаҳо қироат кардем. Вохӯрии мо ба махфили эҷодӣ табдил ёфта, толибилмон аз ашъори мо порчаҳо қироат карданд ва рақсу бозӣ карданд. Вохӯрӣ хеле хотирмон гузашт. Директорони мактаби ҳарду деҳа, Кули Сӯфиён ва Талхов, ҳамдеҳагонамон дар навбат истода, моро ба меҳмонӣ ба хонаҳои худ меҳонданд. Мо дар хонаи Сафармаҳмад Холов, духтари тағоям Сайрамбӣ (рӯҳашон шод бод) ва писари тағои модарам Абдурасул меҳмон шудем. Моро бо фатирмаскаву

тахмол зиёфат доданд, ки то ҳол маззааш аз
даҳонам намеравад. Баъд бо кишти дар баҳри Но-
рак тамошо доданд. Ин вохӯриҳо, меҳмоннавозиҳо
як умр дар хотири мо боқӣ хоҳад монд.

*Ба ман бихишти Худо Қули Сӯфиён бошад,
Баҳори сабз аз ин гӯша гулфишон бошад.
Бар ин макони бихиштӣ, ки ҷовидон зебост,
Қамоли Сӯфиён доим таронахон бошад.*

ҚИБЛАГОҲАМ

Баъд аз вафоти модарам бори вазнини зиндагӣ, тарбия ва навозиши фарзандон ба зиммаи падарам гузашт. Падарам Суфӣ Шарифзода бо бародараш, яъне амакам Пирмаҳмад устои кафшдӯз буданд ва мардуми деҳа ӯро бо эҳтиром усто Суфӣ мегуфтанд. Ӯ мутриби хушнаво ва овозхони хушсалиқа ҳам буданд.

Падарам бо суруду навоҳои дилангези худ хотири мардумро болида мегардонид. Ғазалҳои Ҳофизу Саъдӣ ва сурудҳои халқиро замзама мекард. Ман суруду таронаҳои падарамро бо шавқи зиёд гӯш мекардам ва дар танҳои онҳоро замзама мекардам ва ҳамон вақтҳо ҳисси шеърдӯстӣ дар қалбам ҷо гирифта буд. Падарам доимо либосҳои сафед ба бар мекард ва дар ҳолати меҳмон ба хона омадан мегуфт, ки ман шуморо як зиёфат медиҳам ва дуторро гирифта бо як нозукии ба худ хос ва овози фораи месароид:

Дунё ба мисоли работи дудар аст,

Ҳар рӯз дар ин работ қавми дигар аст.

Ба хотир дорам, ки гоҳе хотирпарешон ба хона меомадам, падарам холи маро дида аҳволпурсӣ карда мегуфт: «Камолҷон, димоғат ҷоқ нест, ба ту чӣ шуд?»

— Ҳеч гап не падарҷон, як коре буд гузашт. Ҳамин тавр падарам маро насиҳат мекард, ки қай хотирпарешон шавӣ, лаби дарё ё ба ғуристон рав, таскин меёбӣ. Баъдтар насиҳати падарро фаҳмидам, ки дар ҳақиқат дар лаби дарё нишастан рӯҳи касро ором мегардонад. Маъноӣ ба ғуристон рафтани бо-

шад он аст, ки дар манзили хомӯшон чӣ қадар
шоҳу гадо, бузургон, олимон маскан гирифтаанд
ва мо бояд андеша намоем, ки мо низ рӯзе дар ба-
ри онҳо чо мегирем...

Аввали тобистон буд. Ман ба хабаргирии пада-
рам ба ҳавлии ӯ омадам. Дар гирди дастархон
набераҳояш Саидкул, Ҷуракул ва Азимулло ниша-
ста харбузаи нопухтаро реза карда бо чою нону
қанд хӯрда истодаанд. Ин ҳолатро дида ба хайрат
омадам ва қиянам Саидкул, ки аз дигар қиянҳоям
калонтар буд, тааҷҷуби маро пайҳас намуда, маро
фаҳмонданӣ шуд, ки худи бобоям иҷозат доданд,
ки аз палак харбуза чида хӯрем. Ин амали падарам
бори дигар аз олиҳимматию саховатмандии ӯ да-
рак меод, чунин ёддоштҳо дар бораи падарам хе-
ле зиёданд.

Боре падарам айёми зимистон маро ҳамроҳи
худ ба масҷид бурданд. Гирди сандалӣ 8-10 кас
нишаста, пойҳои худро зери сандалӣ дароз карда,
гарм мекарданд. Бобои Муқим ба чои он, ки пой
худро бихорад, пой падарамро хоридан мегирад.
Падарам бо овози баланд мегӯяд, эй Муқим, пой
маро хуншор кардӣ. Бобои Муқим дар ҷавоб
мегӯяд, барои ҳамин ҳам ҳеч не, ки пой ман аз хо-
риш монад. Ман инро шунида аз масҷид берун
шуда, хуб хандидам.

КОР ДАР КАНАЛИ ВАРЗОБ

Соли 1946 сохтмони нерӯгоҳи барқи обии Варзоб оғоз ёфт. Одамонро бо навбат аз ноҳияи Норақ ва аз тамоми ғӯшаю канори ҷумҳурӣ ба ин сохтмон ба муддати як моҳ равон мекарданд. Навбати падарам расид, саркори деҳа Бобоҳон Нуров ҳар рӯз омада, падарамро ба рафтани даъват мекард. Саломатии падарам хуб набуд ва ман бачаи 15-сола нангу номус карда, ба ҷои падарам рафтам. Бо ман писари ҳамсоҷамон Ашӯр Мирзоев, ки аз ман ду сол калон буд, шарик шуд.

Фасли тирамоҳ ҳаво хеле сард буд, ҷои хоб як ҳонаи тангу торик, тагсариву кӯрпача аз коху пахол, кӯрпа аз матои тунуки пахтагин иборат буда, 10-15 нафар дар як хучра шабро рӯз мекардем. Бо шиками нимгурусна корро аз соати шаши субҳ сар карда, соати шаши бегоҳ ба охир мерасонидем. Музди меҳнат дар як моҳ 5 кг ордро ташкил мекард.

Як лаҳзаро меҳоҳам ба хотир орам. Зане аз деҳаи Чорбоғи ноҳияи Варзоб ҳар рӯз дар вақти муайян нони гарм оварда ба сохтмончиён мефурухт. Ман инро дида афсӯс меҳӯрдям, ки маблағ надорам. Рӯзе мерасида бошад, ки хӯрдани нони гарм насибам гардад. Кадом фариштае омин гуфт, ки рӯзе аз дастархони ин зан як нон афтиду ғел зада ба пастӣ рафт ва ҳеҷ кас инро пайҳас накард. Баъд аз рафтани зани нонфуруш ман ба поён рафта нонро бо иштиҳои том хӯрдям, ки то ҳол маззааш аз даҳонам нарафтааст. Духтарони Варзоб дар ҳақиқат зебо буданд. Ҳамин буд, ки раис

Ғафур Саидов аз ин деҳа ба духтари соҳибчамоле хонадор шуд.

Ситоди сохтмон чор километр дуртар дар деҳаи Чорбоғ ҷойгир буд. Сардори ситод раиси комичроияи ноҳияи Норақ Ғафур Саидов буданд. Ҳамаи корҳо дар сохтмон бо қувваи даст иҷро мешуданд. Олоти кор аз белу каланд, лому зоғнӯл ва замбар иборат буданд.

Хушбахтона мӯҳлати кори мо ба охир расид ва панҷ килограмм ордро дар халта ҷо карда, рӯзи дигар ба сӯи деҳаамон раҳсипор шудем. Моро бо мошин ба Норақ оварданд ва баъд ҳар кас ҷӣ хеле, ки тавонад, ба манзилаш мерафт. Ман бо рафикам Ашӯр Мирзоев то деҳаи Тутқавул бо мошин рафта, баъд пой пиёда то Қули Сӯфиён, ки 12 км роҳ буд, раҳсипор шудем. Ба ҳавлиамон дохил шуда, гуфтам, ана, падарҷон, ман омадам ва панҷ кило орд ҳам овардам. Падарам маро ба оғӯш кашида бӯса карданд. Баъд халтаро кушода хандида гуфтанд, ки ин оҳак аст писарам. Қадом беинсофе ордро гирифта, ба ҷояш оҳак пур кардааст. Ман гирён шудам, падарам дилсӯзӣ карда, ҳеҷ гап не писарам, худат соку саломат баргаштӣ шуд, дигар ҳеҷ чиз лозим нест гуфтанд.

«Ман он дам ҷаҳоне ба бар доштам,

Ки гӯй ба сар тоҷи зар доштам.

Зи ҳар дарду ғам будам он гаҳ канор,

Чу сар дар канори падар доштам.»

КЌХУ ЧАР АЗ БАХРИ МАН ҲАМВОР БУД

Айёми бачагиву наврасй ширину нотақроп аст. Барои у кўху чар чун роҳи мумфарш ҳамвор аст. Зери барфу борон пой бараҳнаву сари луч медавидам, беғаму бедарду бепарво будам. Гаҳе хандон, гаҳе гирён, гаҳе бо ҳамсолон мочаро намуда, даст ба гиребон мешудам, гоҳе мо бародарҳои чонӣ будем. Ман бо ҳамсолони худ ба кўху камар рафта аз дарахтони шулашу хурғай, зарангу пушол ҳезум тайёр карда ба хона мекашонидем, ки модарам аз ин кор хушҳол гашта, «писарам ёрдамчӣ шудааст» гуфта меҳрубони зиёде мекарданд ва даст бардошта дуои нек медоданд. Ман бошам худро «мардак» ҳисобида, очақон, рӯзи дигар боз ба ҳезумкашонӣ меравам гуфта «ҳавои даҳан» мекардам. Мо бачагон дар омад-омади Наврӯз гулгардонӣ мекардем ва ҳамдеҳагонамонро шодбош мегуфтем. Ба бозиҳои бачагона аз қабилӣ зӯдавонак, ликакбозӣ, бучулбозӣ, чаракез, саворон-савор, пиёдаҳо савор аз саҳар то шом машғул будем. Дар айёми зимистон, ки ҳама ҷо барфпӯш мешуд, бози дӯстдоштаи мо «посафедак» кардан сар мешуд, ки маънояш пой луч дар болои барф давидан мебошад. Касе, ки бисёртар сабру тоқат кунад, ҳамон кас ғолибиятро ба даст меорад. Мо чор нафар бачагон ҳамсоя будем, ман, Идрис, Ашӯр ва Раҷабалӣ, ки доим бо ҳам якҷоя мегаштем. Боре маслиҳат кардем, ки шабона боғи бобои Холмирзоро дӯздӣ мекунем, ки себу нок ва олуҷа дошт. Ҳамин тавр ҳам шуд. Аммо дар вақти чида-

ни себу нок писари бобои Холмирзо Чақал, ки дар боғ, болои чойлов хоб буд, бедор шуда доду фарёд бардошт ва мо гурехта чони худро халос кардем. Баъди чанд рӯз Ашӯр ба мо гуфт, ки имшаб боғи ангури Мирзоро дуздӣ мекунем. Мо дар ҳайрат монда аз ӯ пурсидем, ки кадом Мирзо. Ӯ гуфт, ки падари ман-дия, боз кӣ мешуд. Падарам маро ба ангурхӯрӣ иҷозат намедихад. Мо шаби дигар рафта, ангури бисёреро чида, дар бағал зада, кайф карда хӯрдём, агарчанде ангур хеле турш буд.

Баъзан мо бо якдигар чангу чанҷол ҳам мекардем. Апаам Ҳокима хеле зираку часур буданд. Агар садои гирияи маро мешуниданд, дарҳол ҳозир мешуданд ва бачаҳо роҳи гурезро пеша мекарданд. Баъзан байни мову бачаҳои маҳаллаи Чанор мубоҳиса сар мезад. Бачаҳои гузари Чанор мегуфтанд, ки мактаб, идораи ҷамоату колхоз, амбори ғалла дар маҳаллаи онҳо чойгир аст, маҳаллаи мо бошад як масҷид дораду халос. Мо ҳам паст наомада, ба онҳо ҷавоб мегуфтем, ки директори мактаб, мудири амбор аз гузари мост. Аз гузари мо се чашма аз синаи кӯҳ ҷӯш зада мебарояд. Инҳо чашмаи оби «Ширинак», «Кабутак» ва «Талхак» мебошад, ки гузари шуморо бо об таъмин мекунад. Бе об ҳаёт вучуд надорад.

Дар ин мубоҳиса мо ғолиб омада, худро қаҳрамон ҳисоб мекардем. Айёми бачагии мо дар деҳот воситаҳои ахбори омма, садо, симо, клубу китобхона, рӯзномаву маҷалла вучуд надоштанд. Дар бораи хизматрасонии тиббӣ ҳоҷати гап ҳам набуд. Танҳо соли 1939 Амонов Бурҳон ба сифати духтур ба деҳа омаданд ва як дучарха (велосипед) ҳам доштанд. Вақте ки ӯ дучархаронӣ мекарданд,

мо бачагон қатори ӯ медавидем. Мардуми деҳа дучархаро шайтонароба мегуфтанд.

Бори аввал соли 1940 ман бо апаҳоям Сабиҳа ва Ҳокима филми беовозро, ки дар девор нишон меоданд, тамошо кардам. Апаи Сабиҳа, ки хеле дилсӯз, ҳалим ва меҳрубон буд, одамон аз девор мабодо наафтанд гуфта дилаш саҳт сӯхт ва як ҳафта касал шуданд. Модарам дуо хонда куфу суф карданд ва апаам сиҳат шуданд.

Соли 1938 ба мактаби ҳафтсолаи деҳаамон дохил шудам. Роҳбари мактаб Ёзбак Ризо буд. Баъдтар муаллим Раҳмонкул Саидов директор таъин шуданд. Ҳамсинфонам Майдамоҳ ва Шамсия, Идрис Ҳамидов, Ашӯр Мирзоев, Мирзоҳалим Самадов, Рачабалӣ Боймуродов, Мирзомурод Холлов, Гулмурод Сафаралиев, Мирзомуддин Гулмуродов, Хӯча Ғаниев, Сафар Носиров ва дигарон буданд, ки дӯсту тифоқ таҳсил мекардем. Дӯстии мо баъди хатми мактаб ҳам идома ёфт. Аксарияти онҳо аз ин олам даргузаштанд ва бо онҳое, ки дар қайди ҳаёт ҳастанд, дӯстии мо то ҳанӯз қанда нашудааст. Муаллимон Шомаланг Ғадоев, Ёзбак Ризо, Раҳмонкул Саидов, ки маро 7 сол таълим доданд, устодони аввалини мананд.

Дар синфи 3 таҳсил мекардам. Рӯзе муаллим Шомаланг Ғадоев мактубчаеро ба ман доду илтимос кард, ки ба апаам Ҳокима диҳам. Баъд аз чанд рӯз апаам мактуберо дода гуфтанд, ки ба муаллим Ғадоев диҳам. Ҳамин тавр ман вазифаи «хаткашонӣ»-ро ба ӯҳда гирифтам. Ман бачаи 10-сола беҳабар аз он, ки онҳо ошиқи шайдои хамдигар буданд.

Соли 1942 онҳо оила барпо намуданд ва зиёда аз 50 сол бо ҳам хушбахтона зиндагӣ карданд ва даҳ фарзандро тарбия намуда ба камол расониданд. Вале афсӯс, ки се қиянам дар хурдсолӣ аз дунё гузаштанд.

Қиянҳоям Асолат, Саидкул, Ҷуракул, Тӯракул, Нурулло, Гуландом, Дилором соҳиби маълумоти оӣ ва миёнаи махсус буда, дар соҳаҳои гуногуни хоҷагии халқ софдилона қору фаъолият намуда истодаанд.

Нағз дар хотир дорам, ки язнаам Шомаланг Гадоев соли 1943, ки ман 12-сола будам, маро бо худ гирифта ба Кангурт бурд. Дар он айём бозор танҳо дар Кангурт вучуд дошт. Мо ба хонаи духтари холаам Ҳочарбӣ, ки дар деҳаи Сафарбоён бо шавҳараш Усто Ҳалими заргар зиндагӣ мекард, меҳмон шудем. Моро бо нони аз ғӯраи тут пухтагӣ ва як коса чурғот меҳмондорӣ карданд. Баъд ба хонаи духтари холам дигарам, яъне хоҳари Ҳочарбӣ-Сунбул, ки дар ҳамон деҳа зиндагӣ мекард, рафтем. Шавҳараш Чилла Бодом раиси колхоз буданд. Ду чаппотиву як косагӣ нахӯдшӯрборо хӯрда қаноат кардем. Саҳари барвақт ба сӯи бозор, ки дар масофаи 6 километр дуртар буд, раҳсипор гаштем. Дар наздикии бозор холаам Мастура зиндагӣ мекард. Мо дар он чо ношто карда, баъд дохили бозор шудем. Язнаам 10 килограмм ҷав ва як миқдор кунҷола харидорӣ карданд ва мо ба Қули Сӯфиён баргаштем.

Аз забони язнаам шунидаам, ки аз деҳаи Қули Сӯфиён зиёда аз 30 нафар ба ҷанг рафтанду танҳо 7 нафар саломат баргаштанд. Яке аз онҳо Гурез Ғаниев буд, ки бо ду ордени «Шараф» баргашта,

дар мактаби деҳа роҳбари ҳарбӣ (военрук) шуда кор мекард. Дар деҳа танҳо занону пиронсолон, наврасону кӯдакон монда буданд, ки бори зиндагӣ бар дӯши онҳо буд. Ман дар қатори дигар наврасони деҳа дар корҳои саҳроӣ, кишт, алафу ғалладаравӣ, шудгори замин иштирок мекардам. Боре дар вақти шудгори замин бо сипор маро барзаговҳо ба ҳар тараф кашида бурданд ва пой барзаговро неши оҳани сипор захмин кард. Бригадири маҳаллаи «Чапкандӣ» Холов Эмомалӣ маро хеле сарзаниш карданд ва гуфтанд, ки бие ёрдамчии ман шав, корҳои иҷрогардидаи бригадаро ҳисобу китоб мекуни ва бо ҳамин ҷонат аз ҷуфтронӣ халос мешавад. Ҳамин тавр, ман ҳисобчии бригада шуда, қариб ду сол кор кардам.

ТАҲСИЛ ДАР МАКТАБ-ИНТЕРНАТ

Акаам Раҳмонкул Саидов, ки директори мактаб буданд ва исми муборакашон дар гувоҳномаи ба итмом расонидани синфи ҳафт ҳаст ва язнаам Шомаланг Гадоев маслиҳат доданд, ки таҳсилро идома диҳам. Онҳо гуфтанд, ки 2-3 ҳамсинфи худро ташвиқот кунам ва ба шӯъбаи маорифи ноҳия равем ва дар он ҷо ҳамаашро ба шумо мефаҳмонанд. Ман Идрис Ҳамидов, Ашӯр Мирзоев ва Мирзоҳалим Самадовро ризо кунонидам, ки хонданро давом диҳем. Баъди чанд рӯз мо ба шӯъбаи маорифи Норақ рафтем. Моро мудирӣ маориф Ёзбак Ризо қабул карданд ва насихати бисёр намуда гуфтанд, ки таҳсилро дар мактаб-интернати ноҳияи Ҳисор давом медиҳед.

Ҳамин тавр соли 1947 мо бо роҳхати шӯъбаи маориф гоҳе пиёда, гоҳе мошинсавор ба маркази ноҳияи Ҳисор дар давоми се рӯз расидем. Дар интернат моро директор Махсум Бобоев бо хушнудӣ қабул намуда, бо шароити интернат шинос намуданд. Моро дар хобгоҳи интернат, хучрае, ки 12 кат дошт, ҷойгир карданд. Рузи дигар ба мактаби миёнаи ба номи Крупская, ки 800 метр дуртар аз хобгоҳ воқеъ буд, бурданд ва мо ба таҳсил шурӯъ кардем. Тартибу интизом дар интернат ба низоми ҳарбӣ шабоҳат дошт. Хурду хӯрок ҳам он қадар хуб набуд. 300 грамм нони сиёҳ, хӯроки нисфирузӣ бошад аз карамшӯрбову наскшӯрбо, кадучушак иборат буду халос. Ашӯр ва Идрис тоб наоварда ба ман гуфтанд, ки аз ин ҷо бояд фирор кард. Ману Мирзоҳалим ба онҳо ҳамфикр нашу-

дем ва онҳо интернатро тарк карданд. Ман бо Мирзоҳалим сабру тоқат карда, таҳсилро идома додем. Бо ҳамсинфҳоямон Шаҳобиддин Давлатов, Ниёзмурод Акрамов аз Ҳисор, Қодир Валиев аз Кулоб, Чӯрақулов аз Шаҳритус, Ҳайдар Шарифов аз ноҳияи Варзоб, Ғолиб Толибов аз Файзобод, Аминҷон аз ноҳияи Айнӣ дӯстони қарин гаштем.

Баъди хатми мактаб-интернат тақдир моро ба ҳар тараф партофт. Лек аз ҳоли яқдигар хабардор будем. Дар рӯзҳои истироҳат ман бо Мирзоҳалим ба вокзали роҳи охани ноҳия рафта, вагонҳоро аз чӯбу тахта, ангиштсанг ва дигар ашёҳо ҳоли мекардем. Маблағи ночизе, ки ба даст меомад, онро ба маводи хӯрока, асосан нон сарф мекардем. Боре ба ошхонаи назди вокзал даромада дуто нон ва ду коса шӯрбо истеъмол кардем, ки дар як соли охир бори аввал буд, ки хӯроки гӯштинро чашидем.

Моро устодони сахтгиру меҳрубон Азиз Зиёев аз фанни таърих, Малик Сафаров аз забон ва адабиёт, Сангак Мухторов аз физикаву математика, Эмма Александровна Хатагова аз забони русӣ ва дигарон дарс медоданд.

Мехоҳам дар бораи яке аз онҳо Азиз Зиёев (рӯхашон шод бод) муфассалтар нақл намоям. Он қас соли 1948 Донишкадаи омӯзгории шаҳри Душанберо хатм намуда, ба мактаб-интернати ноҳияи Ҳисор ба сифати муаллими фанни таърих омаданд. Дар ҳучраи хурдакаки хобгоҳи интернат мезистанд, ки як мизи хурдакак, як курсӣ ва як кат дошт. Баъди чанд вақт ба ман на ҳамчун муаллим ба талаба, балки ҳамчун рафиқ рафтор мекарданд. Аҷаб не, барои он, ки ман фанни таърихро дӯст медоштам ва доимо баҳои панҷ мегирифтам. Аз

ҷониби дигар синну соли мо он қадар фарқи калон ҳам надошт, ӯ 21-сола ва ман 17-сола будам. Қатори мо дар ошхонаи интернат хӯрок меҳӯрданд. Аммо барои муаллимон 300 грамм нон нею 500 грамм нон медоданд.

Рӯзе ба ман гуфтанд, ки маош гирифтааст, ба бозор рафта маводи хӯрока харид мекунем. Мо пиёзу картошка ва каме гӯшту ҳасиб харидорӣ кардем. Устод ин маводҳоро ба ошпаз дода, илтимос карданд, ки баҳрашон шӯрбо тайёр кунанд. Рӯзи истироҳат буд. Ӯ маро ба хучрааш даъват карда, шӯрборо бо ҳам дидем ва гуфтанд, ки каме дар бораи худам нақл кунам. Баъди шунидани тарчимаи ҳоли ман устод гуфтанд, ки ту бачаи хушбахт будай. Ман бошам айёми талхи бачагиро аз сар гузаронидаам гуфта, ба нақл кардан сар кард:

«Ман дар деҳаи Хочаи Самарқанд ба дунё омадаам. Дусола аз модар ва нӯхсола аз падар ятим мондам. Падарам Лукмон Зиёевро чун омӯзгор соли 1932 ба ноҳияи Балчувон фиристонданд, ки ман он вақт чорсола будам. Падарам дар Балчувон панҷ сол омӯзгорӣ кард. Соли 1937 шабе шахсони номаълум падарамро бурданд ва то ҳанӯз аз ӯ дараке нест. Маро апаам Анварой Носирова, ки дар Душанбе истиқомат дошт, ба тарбияи худ гирифт. Дар чашмонаш ашк ҳалқа зад...»

Дар давоми таҳсил ман бо устод ду бор ба ин хонадон, ки дар Душанбе, кӯчаи Гогол №1 воқеъ буд, рафта нону намак хӯрдаам. Агар устод ба ягон ҷо рафтани мешуд, калиди хонаашро ба ман монда, таъкид мекард, ки дар он ҷо оромона дарсхоямро тайёр намоям.

Устод борҳо мегуфтанд, ки дар оянда дар кучое кору фаъолият кунем, алоқаи байни мо бояд канда нашавад. Дар ҳақиқат ҳамин тавр ҳам шуд. Ман соли 1950 мактаб-интернатро бо медали тилло хатм намуда, бо роҳхати Кумитаи Марказии Комсомоли Тоҷикистон ба ноҳияи Норақ ба кор рафтам. Баъдтар дар корҳои хизбиву хоҷагӣ ва тичоратӣ чӣ дар сатҳи ноҳиявӣ ва чӣ дар сатҳи ҷумҳуриявӣ фаъолият доштам, ки дар поён хоҳам навишт. Устодам Азиз Зиёев бошад кори омӯзгориро идома дода, солҳои 1954-1978, яъне 24 сол директори калонтарин мактаби миёнаи рақами 9-и деҳаи Карамқули колхозии Калинини ноҳияи Ҳисор кор карданд.

Хизматҳои шоистаашро дар тарбияи насли наврас кадр карда, ӯро бо ордени «Нишони фахрӣ», медали «Барои меҳнати шуҷоатнок», унвонҳои «Аълоҷии маорифи СССР», «Аълоҷии маорифи халқи Тоҷикистон», Ифтихорномаи Вазорати маорифи СССР сарфароз гардониданд. Устод соли 1954 бо Бибӣ Шарофат оиладор гардиданд. Бисту чор сол бо ҳам зиндагӣ намуда, ҳашт фарзанди дӯструякро ба дунё оварданд. Ҳамаи онҳо дорои маълумоти олий буда, дар соҳаҳои мухталифи ҷумҳурий хизмат карда истодаанд.

Завҷаи устод Бибӣ Шарофат 35 сол пурсамар ба касби омӯзгорӣ машғул гардида, ба унвони «Аълоҷии маорифи Тоҷикистон» мушарраф гардиданд. Ҳоло бошад дар халқии 8 фарзанд, 30 набераву абера давлати пирӣ меронанд. Соли 1972 устод Азиз Зиёев ба ноҳияи Колхозобод омаданд. Ман он вақт котиби райком шуда кор мекардам. Мо якдигарро ба оғӯш кашида, давраҳои гузаштаро ба хотир овар-

дем. Устод гуфтанд, ки дар колхозии «40-солагии Октябрь» бочааш Чумъа Исмаев директори мактаб мебошанд. Ду-се рӯз меҳмон мешаваму гашта меоям. Паси чамбараки мошин нишаста, устодро ба хонаи он кас бурдам. Баъд аз ду рӯз баргаштанд ва ман он касро ба хонаам даъват кардам. Устод гуфтанд, ки розианд, ба шарте, ки худашон палав пазанд. Ҳамин тавр оши хеле болаззат тайёр карданд ва мо онро бо ҳам дидем. Баъди хуроки нисфирузӣ устодро гусел кардам.

Соли 1973 устод ба Орҷоникидзеобод (хозира Ваҳдат) омаданд. Манро ба муносибати котиби аввали Ҳизби коммунист интихоб шуданам табрик карданд, муваффақиятҳо таманно намуданд. Ин охири дидорбинии мо буд.

Сад афсӯс, ки устодам соли 1978 ҷавон, дар синни 50-солагӣ аз олам ҷашм пушиданд. Соли 1998 бо қарори ҳукумати ноҳияи Ҳисор мактаби миёнаи деҳаи Карамкул номи устодаи зиндаёдамро гирифт. Ба ин муносибат шогирдон, ҳамкорон, дӯстон, хешу ақраба аз дуру наздик омада, рӯҳашро шод гардониданд. Муовини сарвазири Ҷумҳурии Тоҷикистон Исмаил Эшмиров дар ин тантана иштирок намуда, суханронӣ карданд. Хушбахтона, ман ҳам даъват шуда будам ва дар ҳаққи устодаи зиндаёдам аз хотираҳо нақл кардам. Рӯҳашон шоду ёдашон бахайр.

Фахр созам з-он, ки номи ту баланд аст,

Ҳарфи ту аз баҳри мо андарзу панд аст.

Номи некат аё устод, андар ин олам,

Чун ҳақиқат пойдору бегазанд аст.

КОР ДАР НОРАК

Соли 1950 мактаб-интернати ноҳияи Ҳисорро бо медали тилло хатм намудам ва ба Кумитаи марказии Комсомоли Тоҷикистон барои дарёфти кор мурочиат кардам. Котиби КМ комсомол Ибодат Раҳимова маро қабул намуда, сӯхбат карданд ва якчанд савол ҳам доданд. Баъд гӯшаки телефонро бардошта, ба кучое занг заданд. Ба ман рӯ оварда, шумо ба ноҳияи Норақ раҳсипор шавед, дар он ҷо дар кумитаи комсомоли ноҳия кор мекунед. Ман ташаккур гуфтаму ба Норақ омадам.

Ноҳияи Норақ хеле зебоманзар буда, дар канори дарёи пурталотуми Вахш ҷойгир аст. Кӯҳҳои сар ба фалаккашидааш касро дар ҳайрат мегузорад. Аммо дар он солҳо (1950) маркази ноҳия ба деҳот шабоҳат дошт. Хонаҳои пастаки аз поҳса биноефта, кӯчаҳои тангу торик, ҳамагӣ ду мағоза, яке хӯрокворӣ, дигаре асбобҳои рӯзгор, якчанд идораҳои маъмури-ҳочагӣ вучуд дошту халос. Саноат умуман вучуд надошт. Шуғли асосии мардум кишоварзӣ буд. Асосан пахта, тамоку, ғалла, боғу тоқпарварӣ ва каме чорводорӣ буд. Дар миқёси ноҳия танҳо як мактаби миёна, он ҳам бошад дар маркази ноҳия воқеъ буду халос.

Ба Норақ омада Кумитаи комсомоли ноҳияро пурсон шудам ва дохили он гардидам. Маро як ҷавони миёнақади чехракушод пешвоз гирифтанд. Ман ному насабамро баён кардам. Он кас гуфтанд, ки аз ин кор вокифанд. Худро шинос намуданд. Ман котиби аввали Кумитаи комсомоли ноҳия Мирзоев Алимаҳмад мебошам. Дар бораи кору

фаъолияти Кумитаи комсомоли ноҳия нақл карданд. Вазифаи ман аз ҷӣ иборат аст, гуфта гузаштанд ва барори кор хоستانд. Идораи комсомоли ноҳия дар бинои кумитаи ҳизби коммунист ва комиҷроия дар як хучраи хурдак қойгир буд. Қормандони кумитаи комсомол аз панҷ нафар иборат буд, яъне қотиби якуми комсомол Мирзоев Алимаҳмад, дуҷом Филаткин А.Г. мудирӣ шӯъбаи баҳисобгирии комсомолон ва муҳосиб Агузарова И.Г., мудирӣ шӯъбаи ташкилии комсомол Хучаназар Холназаров ва қамина мудирӣ шӯъбаи мактабҳо ва пионерон. Кумитаи комсомол як аспӣ қорӣ дошт, қи мо бо нават ба сафари қорӣ мебаромадем. Баъдтар соҳиби дучарха гаштем, қи қор осонтар гардид.

Аз набудани қои зист азиат меқашидам. Боре аз Мирзоев А. илтимос намудам, қи дар идора барои шабро рӯз қардан иҷозат диҳад. Ё қаме қомӯш монда, баъд гуфтанд, қи як қонача доранд, муҷарраданд ва ба қардуҷмон басанда аст. Қамин тавр ман ним сол дар ин қонача зиндагӣ қардам. Ё оиладор шуд ва ман ин қонаро тарқ намудам. Зиёда аз як моҳ дар идора шабро рӯз қардам.

Рӯзе Гурез Ғаниев, қи мудирӣ шӯъбаи ташкилӣ-партиявии ноҳия шуда қор меқарданд, аз ман пурсон шуданд, қи қоло қои қоб дар қучост. Дар идора гуфтам. Дар идора шароит барои қоб нест-қу?! Ман дар қавоб гуфтам, қи мизу қурсӣ дорад, аз онҳо қат сохта меқобам. Ман шуморо аз қамин рӯз қун иҷорашин қабул меқунам, шӯҳиомез гуфтанд. Қонаи ман аз як хучра иборат буда, як долончаи қурд қам дорад. Ана қамон долонча қои қоби шумо мешавад. Ман муддате дар он қо зиндагӣ на-

муда, худро ноором хис мекардам. Ҳамдеҳаам Гурез Ғаниев шаш моҳ қабл оиладор шуда буданд.

Хонандаи нуктасанҷ вазъияти маро хуб дарк мекунад. Рӯзи дигар ба ҷои қорашон даромада миннатдорӣ баён намуда, гуфтам, ки ба ҷои ҳоби пештараам, яъне идора бармегардам. Он кас як табассум карданду гуфтанд, ки шуморо нағз мефаҳмам. Ин шахси ғамхор бо Алимаҳмад Мирзоев ба назди раиси комитроияи ноҳия Собиров даромада, вазъияти маро нақл кардаанд. Баъди як ҳафта ба ман як ҳуҷраи похсагини як кат базӯр меғунчидагӣ чудо карданд, ки хурсандиам ҳақду қанор надошт. То зиндаам, некии онҳоро фаромӯш нахоҳам кард. Рӯҳашон шоду манзилашон обод бод.

Сентябри соли 1951 ман аспасавор ба сафари қорӣ панҷрӯза барои санҷиши қорҳои қомсомолӣ пионерӣ ба деҳаҳои Тутқабул, Қули Сӯфиён, Шингиҳо баромадам. Аз маошам каме савғотӣ барои падарам, ки дар Қули Сӯфиён зиндагӣ мекард, харидорӣ кардам. Сафари қорӣ ман аз Тутқабул оғоз ёфт. Дар ин ҷо мактаби ҳафтсола амал мекард. Директори мактаб шахси донишманду обрӯманди ноҳия Ализода буданд. Ман қори худро ба анҷом расонида, дар хонаи ҳамкасбам Ҳуҷаназар меҳмон шудам. Рӯзи дигар ба сӯи Қули Сӯфиён раҳсипор гаштам, ки 12 километр дуртар аз Тутқабул воқеъ буд. Бо падарам то нимаи шаб сӯхбат кардам. Саҳар ба мактаб рафта, баъд аз чанд соат ба хонаи падарам баргаштам.

Пагоҳ айёми субҳ ба деҳаи Шингиҳо сафарро идома додам. Ба деҳа расида, рост ба мактаб рафтам. Дар саҳни мактаб 10-12 талаба бозӣ мекарданд. Аз онҳо пурсидам, ки муаллим дар қучост,

гуфтанд, ки намедонем. Ба онҳо аз кори пионерӣ (мактаби ибтидоӣ буд), мактабу маориф сӯхбат оростам. Ягон нафари онҳо гарданбанди пионерӣ надоштанд. Соат аз 10 гузашта буд, ки муаллим камон дар китф ҳозир шуданд. Маро дида, хеле дар ҳайрат монданд. Баъд ба худ омада, мебахшед, каме кор баромаду аз дарс дер мондам, гуфтанд. Ҳеч гап не, дар зиндагӣ баъзан ходисаҳои ғайриҷашмдошт рӯй медиҳанд. Баъд мо бо якдигар шинос шудем. Номашон Ҷамил, насабашон Ҳакимов будааст.

Ба хонааш ба меҳмонӣ даъват кард. Ман ба асп ишора карда, «Меҳмон атои Худо, аспаш балои Худо» гуфтам. Ҳеч гап не, дар ин ҷо коху каҳдарза фаровон аст, шикамашро сер мекунем. Хуроки нисфирузӣ аз кабкбирён иборат буд. Ман шӯҳӣ карда гуфтам, ки кабкбирён аз ҳисоби шикори ҳаминруза аст? Не, шикори имруза барор нагирӣфт. Ин аз захираҳои пешина.

Барои меҳмоннавозӣ ташаккур, мактабро ба ҳоли худ нагузоред гуфта, аз он кас иҷозати ба роҳ баромаданро гирифтам. Он кас бо табассум: «Чизе, ки дар вайронаҳо дидед, дар ободиҳо нагӯед».

Баъдтар аз даҳони ҳамдиёронам фаҳмидам, ки муаллим Ҷ. Ҳакимов то охири умр дастурхони кушода доштааст...

Ман ба Кули Суфиён баргаштам. Рузи дигар вақти гусел падарам ба ман як болишту кӯрпача ва ҷома тӯхфа карданд. Дар ҳақам дуои хайр карданд ва ман ба Норак баргаштам.

Дар хонае, ки барои ман чудо карда буданд, қариб як сол зиндагӣ кардам. Асбобу анҷоми хона аз як сатил, болишту кӯрпача, ки падарам тӯхфа

карда буданд, иборат буду халос. Ин кӯрпачаву болишт ва чома то соли 1952 доимо бо ман буданд. Дар ҳамсоғиам фарроши комичроия Шамсияхола бо духтараш Лутфия зиндагонӣ мекард. Лутфия хеле соҳибҷамол буд. Ман бо ӯ шинос шудам. Ӯ гоҳ-гоҳе пинҳонӣ аз модараш хоначаи маро рӯбучин мекард ва аз дарёи Вахш об меовард. Муҳаббати мо поку беолоиш буд. Мо аҳду паймон карда будем, ки баъди хизмати ҳарбӣ оила барпо мекунем.

Рӯзҳои истироҳат кормандони идораву муассисаҳои маркази ноҳия ба чидани барги тамоку сафарбар мешуданд. Ман сардори бригадаи комсомолону ҷавонон таъин шуда будам. Боре дидам, ки дар байни хатакҳои тамоку Лутфия дар оғӯши Салоҳиддин аст. Ба наздашон омада, ҳа Лутфия, магар аҳду паймон ҳамин аст гуфтаму гурури ҷавонӣ боло гирифт ва қариб буд, ки бо Салоҳиддин мушту гиребон шавам. Одамон, ки ба хӯрокхӯрии нисфирӯзӣ мебаромаданд, халал расониданд.

Салоҳиддинро хуб мешинохтам. Ӯ мудирӣ амбори молу амволи ҷамъияти матлуботи ноҳия буд. Бо ҳамин муҳаббати мо ба поён расид. Баҳори соли 1952 маро ба хизмати ҳарбӣ даъват карданд, аммо комиссияи ҷумҳуриявӣ бо сабабҳои номаълум маро монанд. Дигар ба Норақ барнагаштам... Ҳоло бошад Норақ машҳури ҷаҳону ифтихори Тоҷикистон аст. Аз Норақи соли 1950 осоре намонда, аз замин то ба осмон фарқ мекунад.

*Шаҳри нуру шӯҳрату шон, Норақам,
Ифтихори Тоҷикистон, Норақам.*

ДАР ҶУСТУҶӢИ КОР

Дар Душанбе на ҷои кор доштаму на ҷои зист. Гоҳо дар истгоҳи (вокзал) роҳи оҳан, гоҳе дар ҷойхонаҳо шабро рӯз мекардам.

Ҳамин тавр як моҳ сипарӣ шуд ва маблағе, ки доштам, ба охир мерасид. Рӯзе дар ҷойхонаи дохили бозори ҳозираи Шохмансур барои ҷойнӯши рафтам ва то бегоҳ он ҷо ништам. Ҷойхоначӣ инро мушоҳида кардаанд, ки ба наздам омада, писарам, бегоҳ шуд, ба хонаатон равед, волидайнатон хавотир мешаванд гуфт. Ман ба ӯ ҳамаашро накл кардам ва гуфтам, ки Кумитаи Марказии комсомол ваъда медиҳанд, аммо то ҳол ҷои кор надорам.

Ҷойхоначӣ ақои Ҳалим маро бодикқат гӯш карданд ва гуфтанд, ки агар ризо бошед, ёрдамчӣ ман шуда кор мекунад. Ҷои хобатон ҳам ҳамин ҷо мешавад. Ман аз хурсандӣ чӣ гуфтанамро надониста, бо ризоият калла ҷунбонидам.

Ҷойхоначӣ шахси дилсӯзсу ҳалим буданд. Ӯ маро писарам гуфта муроҷиат мекарданд. Дар муддати як моҳ чандин маротиба ба КМ комсомол муроҷиат кардам. Бинои КМ комсомол дар пушти ҳозира ҳайкали Исмоили Сомонӣ ҷойгир буд. Бино аз ҷубу тахта сохта шуда, онро «финский дом» мегуфтанд. Бори охир ба назди котиби аввали КМ комсомол Маҳмудбек Нарзибеков даромадам. Он кас баъди саволу ҷавоби бисёр гуфтанд, ки баъди як ҳафта хабар гирам. Баъди як ҳафта боз ба наздашон омадам. Биёед комсомол, биёед комсомол гуфтанду гӯшаки телефонро бардоштанд. Салом

Насриддин Исломович, ҳамон ҷавони гуфтагиам ба наздатон ояд, қабул карда метавонед? Ташаққур гуфтанду гӯшаки телефонро ба ҷояш гузоштанд. Тугмачаи зангро пахш карданду котиба ҳозир шуд. Ба ин ҷавон бинои кумитаи маданиявраннамоиро нишон диҳед.

Шумо комсомол ба қабулгоҳи раис Исломов равед. Ман арзи сипос карда, бо котиба хайруҳум кардам. Котиба бо дасташ ишора карда, хо ана ҳамон бинои кумита мебошад. Бино тахминан 500 метр дуртар аз КМ комсомол дар доҳили боғи ба номи Ленин (ҳозира Рӯдакӣ) воқеъ буд. Исломов маро қабул карданд ва ҳуҷҷатҳоямро аз назар гузаронида, ҷои зист дар кучост гуфта пурсиданд. Ман дарҳол ҷавоб додам, ки дар ҷойхона. Дигар ҷизе нагуфта, котибаро даъват карданд. Гуфтанд, ки наздашон Н.В. Никонов ва Ғозилов дароянд. Онҳо ҳозир шуданд. Ин ҷавонро сарнозири шӯъбаи китобхонаҳо фармон тайёр кунед, шумо Николай Василевич, нозукиҳои ин соҳаро фаҳмонида, уро тарбия кунед.

Ҳамин тавр фаъолияти кории ман дар ин ташкилот аз апрели соли 1952 оғоз ёфт. Аммо мушкилӣ ҳамонро ҷои зист буд. Ман хаёл кардам, ки ҷои кор ёбам, масъалаи ҷои зист ҳалли ҳурро меёбад. Аммо ин хаёли хом будааст. Дар пойтахт ҷои зист пайдо намудан орзу будаасту ҳалос. Баъди ду ҳафта раис маро наздашон даъват намуданд. Дар наздашон марди миёнасоли қоқинае нишаста буд. Ин кас мудирӣ боғи истироҳат ва маданияти шаҳр Мустафоқулов мебошанд. Хайр раис, мо рафтем гуфта, аз ҷой бархестанд ва маро бо ишораи сар аз қафои худ даъват карданд. Маро

ба як хонача бурда, ана дар ҳамин чо истиқомат кардан гиред. Ба шумо маъкул рафиқ «началник» гуфтанд ва илова намуданд, ки аз началник гуфтанишон наранчам. Боғ дар итоати кумита мебошад. Ин хонача амбори ашёву анчоми боғ будааст.

Барои хайру манзур ба чойхона рафтам. Ба амаки Ҳалим миннатдорӣ изҳор намуда, арз кардам, ки чои қору зист пайдо намудам. Ў ба ман 20 сӯм дода, хабар гирифта истед, чойхонаро фаромӯш накунед, писарам, гуфтанд.

Ман дар чои манзили навам қариб ду моҳ зиндагӣ кардам. Рӯзе язнаам Шомаланг Ғадоев ба суроғи ман ба чои қорам омада, аз ҳолу аҳволам пурсон шуда, дар қучо истиқомат мекунед гуфта пурсон шуданд. Ман гуфтам, ки дар боғ. Ў дар хайрат монда, чӣ хел дар боғ гуфтанд. Ба чои зистам омадем. Ў чои хобро дида, каме хомӯш монду шароит барои чои зист хуб набудааст, гуфт.

Мо ба чои қор баргаштем. Он қас таъкид карданд, ки ба хонаи қиянаш ба меҳмонӣ меравем. Мо ба қучаи Озодии Занон, №108, ки дар шафати масҷиди Сарииё чойгир будааст, расидем. Дарро ба рӯямон як марди миёнақади ситорагарм, ки як дасташ набуд, қушода, моро гарм пешвоз гирифт. Биёед Маланг, хуш омадед Маланг, қадом шамоли шуморо парронд гуфта, шӯхӣ карданд. Язнаам шамоли шумо-да гуфтанд. Моро барои нишастан ба суфачаи тағи тут даъват қард. Оилааш дастархон ораста, нону ширинӣ гузошта, як чойник чой оварданд. Ба оилашон фармон доданд, ки барои меҳмонон хӯрок тайёр кунанд. Оилашон Надежда Михайловна аз миллати рус буда, забони тоҷикиро хеле нағз медонист ва расму русуми тоҷикиро

пурра ба ҷо меовард. Ҳарду дар хонаи бачагон тарбия ёфта, омӯзгориро пеша кардаанд. Язнаам маро муаррифӣ намуданд. Дар айни замон дар кумитаи маданият-равшаннамоии назди Совети Вазирон кор мекунад, аммо дар масъалаи ҷои зист танқисӣ мекашад гуфтанд.

– Агар розӣ мешудед, то пайдо шудани ҷои зист муваққатан дар хонаи шумо зиндагӣ мекарданд.

– Ман розӣ, аммо ҷои зист ба Камолҷон маъқул мешуда бошад?

Дар як хучра ақои Наим бо зану фарзандонаш, дар долон ҷои хоби ман буд. Ман дар ин ҷо қариб ҳашт моҳ зиндагӣ кардам. Рӯзе ақои Наим гуфтанд, ки барои ту дар сахни ҳавлӣ як хонача сохтан лозим аст. Хишташро худат мерезӣ, хароҷоти дигараш ба души ман. Ман аз ин иқдом хеле хушҳол гашта, рӯзҳои истироҳатам ба рехтани хишт машғул шудам. Хонача оҳиста-оҳиста қомат рост кардан гирифт. Аммо ман декабри соли 1952 бо хоҳиши худ ба сафи Армияи Советӣ барои хизмати Модар-Ватан рафтам.

ДАР АШҚОБОД

Хизмати ҳарбӣ дар пойтахти Туркменистон-шаҳри Ашқобод оғоз ёфт. Дар мактаби қисми ҳарбӣ як сол таҳсил намудам. Ба ман рутбаи ҳарбӣ-сержанти хурд доданд ва қумандони гуруҳ, ки аз 12 аскар иборат буд, таъин карданд. Дар қисми ҳарбии (полки) мо зиёда аз 20 миллату халқиятҳо хизмат мекарданд. Аз Тоҷикистон 16 нафар будем. Латиф Шарифов аз Ҳисор, И. Сайфиддинов аз Ашт, Абдуллоев аз Конибодом, Сайкин аз Хучанд, Никитин аз Душанбе, Қузиёв аз Нов (ҳозира Спитамен) ва дигарон буданд. Ман ба газетани «Фрунзечӣ», ки органи округи ҳарбии Осиёи Миёна ба ҳисоб мерафт, аз фаъолияти қисми ҳарбӣ мунтазам мақолаҳо менавиштам. Як саҳифааш ба забони тоҷикӣ чоп мешуд. Бо Зухур Гадоев, ки корманди газета буд, тавассути мактуб алоқаи хуб доштам. Ў пайваста ба ман маслиҳат меод, ки дар қадом мавзӯ бисёртар нависам. Каму беш ҳаққи қалам ҳам мегирифтам. Хизмат хуб ҷараён дошт.

Рузе дар вақти сайругашти шаҳри Ашқобод ба яке аз мағозаҳои хӯрокворӣ ворид гаштам. Дар он ҷо сардори ситоди дивизия полковник Зубчининовро дидам, ки сигор харидорӣ мекард. Бақияпулиро дар болои пештахта гузошта, полковник панҷ сӯмро фаромӯш карда баромада рафт. Ман панҷ сӯмро гирифта аз қафояш давидам. Иҷозат диҳед рафиқ полковник, мурочиат кунам. Ба ман назар афканда, иҷозат гуфтанд. Шумо панҷ сӯми бақияро дар мағоза фаромӯш кардед

гуфтаму панҷсӯмаро ба сӯяш дароз кардам. Ташаккур, сержанти хурд гуфтанду ному насаб ва қисми ҳарбиरो навишта гирифтанд.

Қисми ҳарбии мо дар итоати ҳамин дивизия буд. Баъди як ҳафта полковник ба қисми ҳарбии мо ташриф овард. Ӯ хеле саҳтгир буд. Қумондонҳо аз ӯ саҳт метарсиданд. Чанд соат фаъолияти қисми ҳарбиरो санҷида, дар охир фармон дод, ки полк саф кашад. Полковник воқеаро нақл кард ва бо овози баланд сержант Сӯфиев ду қадам ба пеш гуфт. Ман дар ҳайрат мондам, ки рутбаи ҳарбии ман сержанти хурд мебошаду чаро полковник сержант эълон кард. Ба ин рафтори некаш қумандони дивизия бо фармони худ ба ман пеш аз мӯҳлат рутбаи ҳарбии сержантро дода, раҳматнома эълон карданд.

Баъд аз ин ҳама маро хеле эҳтиром мекарданд. Ёрдмачии қумандони взвод таъин карданд, номзад ба аъзогии КПСС қабул намуданд. Соли 1954 бо духтари озарӣ Кубриё Амруллоева шинос шудам. Моҳи майи соли 1954 бо иштироқи панҷ нафар ҳамхизматам ва 15 нафар аз тарафи арӯс тӯи арӯсиву домодӣ барпо намудем.

Декабри соли 1955 хизмати ҳарбии ман ба поён расида, бо оилаам ва духтарчаи шашмоҳаам Солехамох, ки номи модарамро гузошта будам, ба Ватан баргаштем.

БОЗГАШТ БА ВАТАН

Дар вокзали роҳи оҳани шаҳри Душанбе мувофиқи барқияе, ки ман равон карда будам, Наим Мирзоев бо оилааш Надежда Михайловна маро пешвоз гирифта, ба хонашон бурданд. Дар ин хонадон, ки бароям хеле азизу муқаддас мебошад, дар давоми се сол баъзе тағйиротҳо ба вучуд омадааст. Дугоникҳои дӯструяк-Тоҳир ва Зӯхро ба дунё омадаанд. Хоначае, ки хишташро рехта будам, ба итмом расонидаанд. Дар ин хона донишҷӯи Донишкадаи омӯзгории ба номи Т.Г. Шевченко (ҳозира ба номи устод Садриддин Айни) Маҳмадулло Лутфуллоев ҳамчун ичорашин истиқомат мекардааст. Баъдтар ин донишҷӯ бо духтари ақои Наим Марямбӣ оила барпо кардаанд. Шиносоии ман бо Маҳмадулло Лутфуллоев аз соли 1955 сурат мегирад. Ҳоло ӯ академик, доктори илмҳои филологӣ, профессор, муаллифи китоби «Алифбо» мебошад. Ӯ зиёда аз 240 мақолаи илмиву асарҳо дар мавзӯҳои гуногун эҷод намуда, 24 нафар доктору номзадҳои соҳаи омӯзгорӣ тайёр кардааст. Дар ҷумҳурӣ хурду калон ӯро мешиносанд ва эҳтиром мекунанд.

Соли 2010 синни мубораки ин донишманди шинохта ба 75 расида бошад ҳам, хеле ҷавон аст ва дар соҳаи мактабу маориф қору фаъолият дорад.

*Умрест, ки дар талоши дониш бошӣ,
Тарғибгаре ба роҳи дониш бошӣ.
Таълими алифбои ту дидем ҳама,
Садсола шавию ҳам ба ромии бошӣ.*

*Ту пайкари нангу ору бовар бошӣ,
Дар маҳфилу анчуман суханвар бошӣ.
Бо нуру зиёи илму дониш абад,
Дар чархи ҳунар мисоли ахтар бошӣ.*

Ман ба ҷои кори пешинаам, яъне кумитаи маданӣ-равшаннамоӣ рафта, ба шӯбаи кадрҳои мурочиати қардам, то ин ки мувофиқи қонун маро ба ҷои кори пешинаам барқарор кунанд. Мудирӣ шӯбаи кадрҳои Фозилов гуфтанд, ки ҳоло ҷои ҳолӣ нест, баъдтар мурочиати намоям. Ман ба ӯ гуфтам, ки оилаамро ба Колхозобод бурда, дар хонаи хешу ақрабоям монда, баъди чанд вақт меоям.

Фозилов «бахтат омад кард, дар Колхозобод ҳамкурси ман Абдулло Фаёзов котиби дуҷуми ҳизби коммунисти ноҳия қор мекунад. Ман ба ӯ мактуби менависам ва ту рост ба наздаш мебарой» гуфт. Аз ин ман бисёр хурсанд шудам, мактубро гирифта, дарҳол ба ноҳияи Колхозобод, аниқтараш ба қолхозии «Коммунизм», ки хешу таборони соли 1952 аз ҷамоати Қули Суфӣён ба ин ҷо муҳоҷир шуда буданд, равона гаштам. Бо ақои Наим хайруманзур қардам. Некии ин марди дарёдилу нексирӣштро то зиндаам, фаромӯш нахоҳам қард. Ҷояшон қаннат бод.

Гардиши фалақро бинед, ки тағоҳоям Абдулғиёс, Исомиддин, Насим ва Ҳасан ҳам солҳои бистум муҳоҷир шуда ба водии Вахш меоянд ва барои ободии ин водӣ заҳмат мекашанд. Ҳамаи онҳо дар қайди ҳаёт нестанд. Рӯҳашон шоду манзилашон қароғон бод. Фарзандон, набера-

гону аберагонашон дар хоҷагии ба номи
Ниёзмаҳмад Бегов ва шаҳри Қурғонтеппа
истиқомат доранд.

Ман бо оилаам дар хонаи язнаам Шомаланг Га-
доев, ки омӯзгор буданд, маскан гирифтем. Ба ку-
митаи ҳизби коммунисти ноҳия рафтам. Ба
қабулгоҳи котиби дуҷум ворид шудам. Котиба
гуфт, ки он кас банданд, каме интизор шавам.
Баъди 20 дақиқа маро қабул карданд. Мактубро ба
ӯ супоридам. Онро аз назар гузаронида, аз ман
пурсиданд, ки Фозилов ягон хешатон мешавад.
Гуфтам, ки не, ман дар ин ташкилот қабл аз хиз-
мати ҳарбӣ қору фаъолият кардаам. Боз савол до-
данд, ки ман аъзои комсомол, ҳизб ҳастам. Посух
додам, ки номзад ба аъзогии КПСС мебошам.

Чехраашон хеле шинос менамуд. Мебахшед,
шумо дар мактаб-интернати ноҳияи Ҳисор қор ме-
кардед? Бале, ман муаллим шуда қор мекардам.
Такдирро бинед, ки ин шахс дар мактаб-интернат
аз фанни химия дарс меодаанд. Ин кас устоди
ман Абдулло Фаёзов буданд. Устод, шумо маро
нашинохтед, ман Сӯфиев Камол, хатмкунандаи
ҳамон интернат мебошам. Эҳҳа, шумо ҳамон Ка-
моли аълоҳон гӯед. Хурсандии ман ҳадду қанор
надошт. Ба котиба фармон доданд, ки котиби ку-
митаи комсомоли ноҳия Исмоил Бобоевро даъват
кунад.

Ба утоқи қорӣ котиб як ҷавони паканаи фарбех
ворид гардид. Ин ҷавонро аз ҳамин рӯз инструп-
тори кумитаи комсомол оид ба минтақаи МТС-и
Чапаев ба қор қабул намоед. Хуб шудааст муал-
лим гуфтанду ҳарду ба кумитаи комсомол рафтем.
15-уми декабри соли 1955 ба қор шурӯъ кардам.

Дар ҳайати МТС-и Чапаев колхозҳои «Коммунизм», «Калинин», «Карл Маркс», «Правда» ва «Сталин» шомил буданд, ки ман ҳар рӯз даҳҳо километр роҳро тай мекардам, дар азоб будам. Додарам Ҳайдарқул Пирматов, ки омӯзгор буданд, як дучарха тӯхфа карданд ва кори ман хеле осон гардид. Вале шодии ман дер давом накард. Ба садама дучор шудам, дучарха корношоям шуд. Шукри Худо, ки зиндаву саломат мондам.

Ҳамин тавр ман бо оилаам қариб чор моҳ дар хонаи язнаҳоям Гадоев Шомаланг ва Холов Эмомалӣ зиндагӣ кардем. Баъд хонае пайдо карда ба он ҷо кӯчидам. Соли 1956 ман бо амакбачаҳоям Раҳмонқул Саидов ва Ҳайдарқул Пирматов бо мақсади падарамро бо оилааш овардан ба Қули Сӯфиён сафар кардем. Падарамро бо се фарзандаш Зуфнунбӣ, Ҳабибулло ва Точиддин ба колхозии «Коммунизм» овардем. Падарам чанд сол дар хонаи ман зиндагӣ намуда, оилаашон аз дунё гузаштанд.

Соли 1957 маро ба аъзогии КПСС қабул намуданд, комсомолони ноҳия бошанд маро аввал котиби дуввум, баъдтар котиби яқум интиҳоб намуданд. То соли 1961 корманди комсомол будам. Дар маркази ноҳия ба ман хонаи духучрагӣ чудо карданд ва мо ба он ҷо кӯчидем. Шароити зисту зиндагӣ каме вазнин гардид. Ман бо ризоияти падарам Ҳабибуллоро ба хонаи бачагони ноҳияи Совет (ҳозира Темурмалик) ва Точиддинро ба хонаи бачагони шаҳри Душанбе супоридам.

Баъд аз шаш моҳ падарам гуфтанд, ки писаронамро биёред. Дар ин муддат ду маротиба аз ҳолашон хабар гирифтём. Ман ба назди раиси

колхози «Коммунизм» Ниёзмухаммад Бегов рафта, ахволамро нақл кардам. Ў дере нагузашта як хонаи пастаки похсагин, ки як хучраи хурдакаку долонча дошт, чудо карданд, ки замини наздиҳавлиғи низ дошт.

Рузе Сирочиддин Исоев ба колхози «Коммунизм» (алҳол хоҷагии ба номи Ниёзмахмад Бегов) рафта бо раиси хоҷағи Н. Бегов рафти корҳои сахроиро аз назар мегузаронанд. Онҳо ба бригадаи пахтакорӣ, ки саркораш Мирзомурод Холов буд, мераванд. Дар роҳ М. Холов «ин ҷо хонаи падари Суфиев аст» гуфта, хонаи падари маро ба Исоев нишон медиҳад. Шодравон С. Исоев мошинро нигоҳ дошта, ворида хонаи падарам мегардад. Дар хучрачаи хеле майда падарам бо се фарзанди ятиммонда зиндағи мекард. Баъдан бо супориши Сирочиддин Исоев дар шафати ин хонача як хонаи замонавӣ аз ҳисоби колхоз сохта шуд. Падарам то охири умрашон бо фарзандонаш дар ин макон зиндағи карданд. Соли 1975 падарам аз дунё гузаштанд. Ҳоло бошад додарам Ҳабибулло бо фарзандонаш дар ин хона истиқомат дорад.

НОМИ Ӯ ЧОВИДОН АСТ

Соли 1961 маро котиби ҳизби коммунисти ноҳияи Колхозобод интихоб намуданд. Котибии аввали ҳизбро шодравон Сирочиддин Исоев ба ўҳда доштанд. Меҳоҳам дар бораи ин марди нексиришт, инсони начиб, дилсӯзу меҳрубон, хоксору мураббии беҳамто ба хонандаи арҷманд каме нақл намоям.

Ман бо ин марди шариф 15 сол паҳлӯ ба паҳлӯ истода кор кардаам. Аз ӯ сабақи зиндагӣ, тамоми хислатҳои неки инсониро омӯхтаам ва дар қору фаъолияти тӯлонии хеш дар қорҳои масъулиятнокӣ ҳизбӣ, хоҷагӣ ва давлатӣ буданам истифода бурдаам. Ба ҳар ҳол банда, ки котиби аввали комсомол ва баъдтар котиби ҳизби коммунисти ноҳия оид ба идеология, ки бевосита дар зерӣ роҳбарии ӯ иҷроӣ вазифа намудаам, якчанд хотираҳои худро ба таври кӯтоҳ рӯи қоғаз оварданиам.

Шодравон Сирочиддин Исоев шахси фурутан, шикастанафс, дурандеш, заки, ҳалиму серғалаб нисбати худ ва зердастон буданд. Ман борҳо аз ӯ шунидаам, ки солҳои 30-юми асри гузашта, вақте ки қарори КМ ВКП(б) Тоҷикистон «Дар бораи сохтмони канали Вахш» баромад, мо як ғуруҳ ҷавонони қонибодомӣ дар ҳайати 42 нафар ба водии Вахш омадем. Дар он ҷо аввалин қолхози «Ленинҷии ҷавон»-ро ташкил намудем. Шодравон Сирочиддин Исоев аз ҳисобҷии қолхоз то ба дараҷаи котиби аввали ҳизби коммунисти ноҳияи Қолхозобод расидаанд.

Боре шодравон Сирочиддин Исоев котиби дуоюм Тавобилов Р.Х. ва бандаро ба тӯи арусию домодии фарзанди раиси хоҷагии «Коммунизм» Ниёзмуҳаммад Бегов даъват намуданд. Дар болои миз маводи хӯрока, махсусан нон хеле зиёд гузошта шуда буд. Ӯ ба сӯи ман нигоҳе карду дигар чизе нагуфт. Баъди чанд рӯз раисро наздаш даъват намуда, дар бораи исрофкорӣ сӯҳбати тӯлонӣ намуда, баъд дар маҷлиси васеи фаёолони ноҳия дар ин масъала гуфтугӯи чиддӣ сурат гирифт. Инро бинед, он кас танзимро ҳамон солҳо ба мардум мефаҳмонданд...

Бояд гуфт, ки дар тамоми маъракаҳои мардум ширкат меварзид ва маро ҳатман бо худ мегирифт. Ӯ ин чамъомадхоро бисёр мохирона истифода мебард ва дар бораи дӯстиву рафоқат, одаму одамгарӣ, меҳнатдӯстӣ суҳанронӣ мекард.

Ӯ соати шаши саҳар роҳбарони хоҷагиро оғох накарда, ба фермаю сахроҳои хоҷагӣ рафта, соати нӯҳ ба идора бармегашт. То соатҳои 11-12-и шаб кор мекард. Ман ҳам илочи дигаре надошта, дар идора менишастам. Пеш аз ӯ аз кор рафтан аз рӯи одоб набуд.

Шодравон хотираи хеле хуб доштанд ва ному насаби на танҳо роҳбарони хоҷагӣ, балки бригадирону механизаторон, говдӯшу ҷӯпонхоро ҳам медонистанд. Дар бораи тарбияи кадрҳо бисёр эҳтиёткор буданд. Дар кумитаи ҳизби ноҳия намояндагони 10 миллат, аз ҷумла тоҷику ўзбек, русу тотор, қазоку туркман, украину осетин ахлона кор мекарданд.

Боре ӯ соати шаши бомдод ба фермаи ширию молии колхозии ба номи Ленин рафта, ягон

говдӯшро надидааст ва баъд аз идорааш ба раиси хочагӣ Абдувадуд Дӯстов занг зада, пурсидааст, ки говдӯшҳо кай ба кор мераванд. Соати панҷи сахар, гуфтааст раис. Сирочиддин Исоев гуфтааст, ки дуруғгӯй кори хуб нест. Дар соати шаши сахар дар ферма касе набуд.

Ҷу дуруғгӯиро бад медид. Моҳи феввали соли 1962 маро ба наздашон даъват карданд ва таъкид карданд, ки пагоҳӣ ба назди ҷӯпонҳо рафта, аз холашон хабар мегирем. Рӯзи дигар ба сӯи чарогоҳи зимистонаи ғӯсфандон раҳсипор гаштем. Ҷӯпонҳо моро хеле хуш пешвоз гирифтанд. Ҷаваскорони хонаи маданияти ноҳия концерт нишон доданд.

Дуконҳои сайёри ҷамъияти матлубот молҳои камёфтро ба ҷӯпонҳо пешкаш намуданд. Баъд ҷамъомад барпо гардид, ки дар он Сирочиддин Исоев суханронӣ намуда, вазифаи ҷӯпонҳоро дар давраи зимистон муайян карданд. Қайд карданд, ки барои фарбеҳу солим аз зимистон баровардани ғӯсфандон ва ба давраи наслгири хуб тайёр шудан комиссияи ноҳиявӣ ташкил шудааст, ки рафти зимистонгузаронии чорво, наслгириро назорат ва ҷамъбаст мекунанд. Ба ғолибон тӯҳфаҳои пурарзиш аз қабилҳои мошинаи сабукрав, мотосикли сечарха, қолину рӯймоли пашмин тақдим карда мешавад. Баъд ба ман ишора карда, аз ҷӯпонҳо пурсиданд, ки ин касро мешиносанд ё не. Ҷӯпонҳо ҷавоб доданд, ки намешиносанд. Ин кас Суфиев, котиби райкоманд. Раиси комиссияи ноҳиявӣ ҳамин кас мебошанд.

Шодравон дигар чизе нагуфтанд ва мо ба маркази ноҳия баргаштем. Рӯзи дигар маро ба назда-

шон даъват карда гуфтанд, мулло Камол, шумо бисёртар дар байни халқ бошед, агар дар идора нишастан гирем, аз бисёр чизҳо беҳабар мемонем. Барои ман ҳаминаш кифоя буд, ки хулосаи лозимӣ барорам.

Моҳи шарифи Рамазони соли 1964 буд. Аз колхозии «40-солагии Октябр» механизатореро ба сафи ҳизби коммунист қабул намуда, хуччатҳояшро ба бюрои кумитаи ҳизби коммунисти ноҳия пешниҳод карданд. Шодравон ба ӯ савол доданд, ки ӯ рӯздор аст ё не. Котиби ташкилоти ҳизби колхоз Сафол Мирзоев ҷавоб доданд, ки рӯздор нест. Механизатор ба сӯи аъзоёни бюро нигоҳ карда чунин гуфт: Рафиқ Исоев, коммунист бояд рост гӯяд, ман рӯздорам. Шодравон хеле хандиданд ва гуфтанд, ки барои ростқавлиаш ба сафи ҳизби коммунист қабул карда шавад. Сафол Мирзоев худро хеле ноором ҳис мекард ва гумон дошт, ки ӯро ҷазои ҳизбӣ медиҳанд. Аммо баъд аз рафтани механизатор Сирочиддин Исоев ба Сафол Мирзоев гуфтанд, ки кори хуб накардед ва ӯ чизе нагуфта аз толор баромада рафт. Баъди чанд муддат Сафол Мирзоев ба ман гуфт, ки то зинда аст, ин воқеа барои ӯ чун сабақ хоҳад монд.

Сирочиддин Исоев дилу нияти пок доштанд, шахси бофайзу бобаракат буданд. Дар давоми 28 соли роҳбарияшон дар ноҳия дигаргуниҳои ҷиддӣ ба амал омаданд. Дахҳо корхонаҳои саноатӣ, сохтмонӣ, кишоварзӣ, маишиву маданӣ, хонаҳои баландошёнаи истиқоматӣ бунёд гардиданд. Соҳаи мактабу маориф, фарҳанг тараққӣ кард. Истеҳсоли пахта бошад 65 ҳазор тонна, ҳосилнокиаш ба 32 с/га расонида шуд. Дар масъа-

лаи тарбия намудани кадрҳо ва чобачогузори онҳо аҳамияти хоса меоданд. Кадрҳои зиёди кордону поквичдонро тарбия кардаанд, ки дар сатҳи ноҳия, вилоят ва ҷумҳурӣ дар соҳаҳои мухталифи хоҷагии халқ меҳнати софдилона кардаанд ва ҳоло ҳам заҳмат мекашанд. Ғоибназар Паллаев, Ўқтам Яхшибоев, Қосим Саидов, Абдуллоҷон Аҳмадов, Сафар Саидов Қаҳрамонони меҳнат, раисони хоҷагиҳои «Қизил Аскар», Тураҳон Эсанкулов, «Янгиобод» Эшбек Сатторов, «К. Маркс» Сафар Ҷумъаев, «М. Горкий» Отаҷон Дадобоев, раисони колхозҳои «Коммунизм» Ниёзмухаммад Бегов, «Ленин» Абдувадуд Дӯстов, «Москва» Мавлон Қорғдиев, «Якуми май» Эргаш Султонов, «Съезди XXII партия» Анвар Қаландаров ва даҳҳо дигарон аз қабили онҳоянд. Ҳар кадоми онҳо аз 30 то 35 сол роҳбари хоҷагӣ буданд. Микдори шогирдонии Сирочиддин Исоев беҳисобанд, ҳамаи онҳоро номбар кардан аз имкон берун аст.

Бемуболиға Колхозобод диёри қаҳрамонхез аст. Панҷ нафар колхозободиҳо барои корнамоиҳояшон дар Ҷанги Бузурги Ватанӣ бо унвони олий-Қаҳрамони Иттиҳоди Шуравӣ сарфароз гардонида шудаанд. Инҳо Неъмат Қаробоев, Эргаш Шарифов, Н.П.Балакин, А.П. Горелов, А.П. Ходов мебошанд. Ҳамаи онҳо ихтиёран ба фронт рафтаанд. Даҳ нафари дигар бо унвони Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ кадр карда шудаанд.

Таҷрибаи кори ҳизби коммунисти ноҳияро КМ КПСС ва КМ Партияи Коммунисти Тоҷикистон борҳо омӯхта, дастраси ташкилотҳои ҳизбии Иттифоқ ва ҷумҳурӣ гардонидаанд. Шодравон ба шахсони маъруфи ҷумҳурӣ муҳаббати хоса дош-

танд. Академик Бобочон Ғафуров, шоирони машхур Мирзо Турсунзода, Боқӣ Раҳимзода, Мирсаид Миршакар, Абдуаҳад Қаҳҳоров ҳар сари вақт меҳмони ноҳия мешуданд ва соатҳои тулонӣ шодравон бо онҳо дар хонаи худ ва меҳмонхонаи ҳизб, ки дар ҳавлии кумита воқеъ буд, ҳамсӯҳбат мешуданд. Хушбахтона ман ҳам гоҳ-гоҳе дар ин сӯҳбатҳо ширкат меварзидам ва барои худ як ҷаҳон маънӣ мебардоштам. Сирочиддин Исоев дар ҷамъомадҳо бо се забон: русӣ, тоҷикӣ ва ўзбекӣ суханронӣ мекарданд. Боре ман дилсӯзӣ карда гуфтам, ки бо як забон суханронӣ намудан кофист. Як табассуми ба худашон ҳосе карданду баъд изҳор намуданд, ки ноҳияи мо сермиллат мебошад, русҳо ва ўзбекҳо хеле зиёданд. Агар бо як забон суханронӣ кунам, аксарияти онҳо намефаҳманд ва боиси ранҷиши онҳо мегардад. Инчунин нисбати онҳо безътиной мешавад.

Доимо мегуфтанд, ки нафси бад худро эҳтиёт намоед. Аввал кордро ба худат зан, агар дард наёбӣ, баъд ба дигарон бизан.

Дарди халқро дарди худ ҳисобед.

Дар бораи ин марди начиб бисёр маҷмӯаҳо навишта шудааст ва боз хоҳанд навишт. Ватан фарзанди ҷоннисори хешро бо унвони олий-Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ, чор ордени «Ленин», «Инқилоби Октябр», «Байрақи Сурхи Меҳнат», Нишони фахрӣ, се медалу Ифтихорномаи Шӯрои Олии Тоҷикистон сарфароз гардонидааст. Ё ҳафт даъват намояндаи мардум дар Шӯрои Олии Тоҷикистон интихоб шудааст. Соли 1985 дили ин марди начиб аз задан монд. Соли 1991 бо дархости халқ шаҳраки маркази ноҳияи Колхозобод дар

арафаи 80-умин солгард ба номи Сирочиддин Исоев номгузори шуд. Ҳамчунин дар бинои собиқ кумитаи ҳизби ноҳия лавҳаи ёдгори сабт карда шудааст. Нимпайкарааш дар майдончаи комбина-ти орди ноҳия гузошта шудааст.

Ман шодравон Сирочиддин Исоевро на танҳо устод, балки падари маънавии худ меҳисобам, ки ин дар шеъри ман бо номи «Падар» таҷассум ёфтааст. Ба ман баъзан ёру дӯстон савол медиҳанд, ки чанд диплом дорам. Ман дар ҷавоб мегӯям, ки се диплом. Донишкадаи кишоварзӣ, мактаби олии ҳизбии назди КМ КПСС шаҳри Маскав ва Дониш-кадаи олии одаму одамгарии ноҳияи Колхозобод, ки 15-сол таҳсил намудам. Раиси донишкада ака-демик Сирочиддин Исоев буданд. Ин донишгоҳ барои ман аз ҳама муқаддастар ва азизтар аст, ки дар фаъолияти минбаъдаи хеш, дар вазифаҳои масъулиятноки ҳизбӣ, хоҷагӣ ва давлатӣ мавриди истифода қарор додам.

Дар бораи зиндагиномаи ин марди ҷонфидо он чизе, ки гуфтаанду навиштаанд, қатрае аз баҳр аст. Бовари комил дорам, ки таърихшиносон, муҳаққиқон, нависандагон боз мегӯянд, менависанд, ки ин ба наслҳои имрӯзаву оянда чун мактаби зиндагӣ хизмат хоҳад кард. Хотираи дурахшони устоди зиндаёд дар дидаву қалби мардуми Колхозобод, водии Вахш абадӣ хоҳад монд. Ёдашон ба хайр, хонаи охираташон обод бод.

Ту ба ман монанди ҷон будӣ, падар,

Раҳнамои меҳрубон будӣ, падар.

Бас ниҳоле сабз кардӣ мисли ман,

Ту ба мисли бозбон будӣ, падар.

ВАНЧИ ПУРГАНЧ

Моҳи ноябри соли 1965 буд. Котиба ба идораи ман ворид шуда, ба назди Сирочиддин Исоев дар-роед гуфт. Шумо пагоҳ ба КМ ПК Тоҷикистон ба назди мудирӣ шуъбаи ташкилӣ И.Ф. Дедов равед гӯён таъкид карданд. Ман аз ӯ пурсидам, ки оиди кадом масъала тайёри бинам. Дар КМ ҳамаашро ба шумо мегӯянд. Рузи дигар соати 10-и саҳар дар қабулгоҳи Дедов шудам.

Ӯ маро ба назди Ҷаббор Расулов бурданд. Саволи аввал чунин буд: Чанд сол аст, ки шумо дар корҳои комсомоливу хизбии ноҳияи Колхозобод кор мекунад? Даҳ сол, гуфтам. Даҳ сол аз мактаби Сирочиддин Исоев баҳравар шудед, акнун ба кори мустақил гузаред ҳам, мешавад. КМ шуморо ба котибии аввали хизби коммунисти ноҳияи Ванч тавсия мекунад. Шумо чӣ мегӯед? Ман бе ҳеҷ дудилагӣ дар ҷавоб гуфтам, ки мо сарбози хизбем.

Баъд дар бораи ноҳияи Ванч мухтасар нақл карда, насиҳат карданд, ки хоксору шикастанафс бошам, аз халқ дур нашавам. Бо ноҳия шинос шуда, дар масъалаи баланд бардоштани иқтисодиёти ноҳия фикрамро ба таври хаттӣ ба КМ баён кунам. Барори кор гуфтанду мо аз идораашон берун шудем.

Баъд аз ду рӯз ман бо ҳамроҳии ҷонишини аввали мудирӣ шуъбаи ташкилии партиявӣ Охун Исмоилов ба шаҳри Хоруғ, кумитаи хизби коммунисти вилояти Кӯхистони Бадахшон парвоз кардем. Дар кумитаи хизби вилоят муншии аввал Моёншо Назаршоев бо ман сӯҳбат намуданд. Рузи дигар бо

Охун Исмоилов ва Моёншо Назаршоев ба ноҳияи Ванҷ бо мошина равон гаштем. Роҳро пурпечутоб буданд, фаромадани тармаву сангреса аз эҳтимол дур набуд. Дар ҳақиқат ҳам дар худуди ноҳияи Рушон қариб 20 метр роҳ аз тармаву санг банд гардида буд. Қариб ду соат интизори кушодани роҳ шудем. Баъди шаш соат ба маркази ноҳияи Ванҷ Роҳарв расидем.

Ҳамон рӯз, яъне 27-ноябри соли 1965 маро котиби аввали ҳизби коммунисти ноҳияи Ванҷ интихоб намуданд. Ман дар ин вазифа Тошмат Маллаевро иваз намудам. Ноҳияи Ванҷ соли 1933 таъсис ёфта, дар ихотаи қаторкӯҳҳои Дарвоз, Ванҷ, Язғулом воқеъ аст. Дар синаи ин қаторкӯҳҳо санги мармар, лочувард, ақиқ, руҳом ва ғайраҳо маҳфузанд. Дар ин диёр Мулло Ёри Ванҷӣ шоири ширинкалом ба дунё омада, ба ояндагон мероси бойи адабӣ боқӣ мондааст. Гардиши айёмро бинед, ки набераи мулло ёри Ванҷӣ, Чупон Бадал бо ҷияни ман Нурулло Ғадоев кудо мебошанд. Ҳоло бошад, кори ӯро ҳамдиёронаш академик Раҳим Масов, профессор, доктори илмҳои таърих Ҳайдаршо Пирумшоев, Басир Расо, Нодир Одилов (файласуф), шоираи хушзавқ Шаҳрияи Аҳтамзод ва даҳҳо дигарон идома медиҳанд.

Раиси колхозии ба номи Сталин (солҳои 1943-1957) Қобиламоҳ Баротова ду даъват (1946-1954) депутати Шӯрои Олии СССР интихоб гардидааст. Борҳо вакили съездҳои ҲКИШ интихоб шудааст. Аъзои бюрои КМ ҲК (б)Тоҷикистон будааст. Таърихи 70-солаи Ванҷ, тамоми соҳаҳои хоҷагии халқи ноҳия, зиёда аз 320 нафар олимону шоирон, ходимони ҳизбӣ давлатӣ, хоҷагиву фарҳангӣ,

варзишгарону хунармандон, ки на танҳо номбардори Ванҷ мебошанд, балки ифтихори Тоҷикистонанд, дар китоби профессор Ҳайдаршо Пирумшоев «Ванҷ» хеле мукамал дарҷ ёфтааст. Бояд иқрор шуд, ки муаллиф дар эҷоди ин асари хонданбоб заҳмати зиёде кашидааст. Ман аз ин китоб истифода бурдаам.

Дар ҳақиқат Ванҷ макони ганҷ аст. Мевахояш шахдбор, чормағзаш беҳамто, боду хавояш чонбахш, чашмаҳои зулолаш ҳавзи чун Кавсар аст. Мардумаш ширинзабон, меҳнатқарин, меҳмоннавозанд. Ванҷ аслан камзамин ва мавқеи ҷойгиршавиаш ба Норақ шабоҳат дорад. Аз шафати маркази ноҳия дарёи шӯҳи «Ванҷоб» равон аст.

Ба хотирам омад, ки дар Норақ зироати тамоку ҳосили дилхоҳ меод. Баъди шиносӣ пайдо кардан бо шароити ноҳия мутахассисон, деҳқонони асил ва роҳбарони хоҷагиҳои «Коммунизм» Назрӣ Олимов, «Съезди XX партия» Маҳмадҷон Ҷорубкашов, «Октябр» Нағзали Маҳмадуллоев, сардори раёсати кишоварзии ноҳия Сайфиддин Раҷабов, раиси комитроия Ширинҷон Бегичоновро даъват карда, дар масъалаи тамокупарварӣ сӯҳбат оростам. Ба онҳо супориш додам, ки дар муддати як моҳ фикру андешаҳои худро ба тарзи ҳаттӣ ба кумитаи ҳизби ноҳия пешниҳод намоянд. Соли 1966 барои санҷиш дар майдони ду гектар ва дар хоҷагии «Коммунизм» чор гектар дар дигар хоҷагиҳои ноҳия навъи «Дубек», «Самсон»-и тамокуро кишт намудем. Дар натиҷа аз ду гектар кишти тамоку 43 сентнер ҳосил рӯнда шуд, ки қариб ҳашт ҳазор сӯм даромади соф ба даст омад.

Таҳлилҳо нишон доданд, ки даромад аз кишти тамоку нисбати кишти ғалладонагӣ 10-12 баробар зиёд аст. Бо вучуди ин шахсоне пайдо шуданд, ки ба ин кор монеа мешуданд. Далели онҳо ин буд, ки тамоку барои саломатии инсон зараровар аст. Мо корҳои фаҳмондадиҳиро ба роҳ мондем. Кумитаи хизби вилоят, КМ хизби коммунисти Тоҷикистон моро дастгирӣ намуданд. Соли 1967 майдони кишти тамоку аз шаш гектар ба 50 гектар расонида шуд. Дар натиҷа даромадноки аз тамокупарварӣ афзоиш ёфта, неқӯаҳволии мардуми ноҳия бехтар гардид. Соли 1966-1967 панҷ-шаш километр болотар аз маркази ноҳия сохтмони истгоҳи оби барқиро бо иқтидори 1200 кв соат оғоз намудем. Дар ин кори хайр ҳиссаи муовини сардори идораи «Тоҷикэнерго» Шамсулло Юсуфов хеле калон аст. Дар Ванчи Боло хоҷагии нави ба номи «Федченко»-ро ташкил намудем, ки ба он шахси кордон Алӣ Сафаровро мардум раис интихоб намуданд. Хоҷагӣ бояд ба боғу чормағзпарварӣ ва замбури асал маҳсул гардонида мешуд.

Дар ноҳияи Ванҷ аз соли таъсисёбиаш (1933) то соли 1965 сенздаҳ котиби аввали хизби коммунист қору фаъолият кардаанд, ки ин албатта ба ғоидаи кор набуд. Баъзе аз онҳо Вайсберг А.С., Савин Н.М., Мелников С.Ф., Сафар Мастибеков, Тошмат Маллаев аз нӯҳ моҳ то яксоли кор кардаанд. Ман чордахумин муноси аввали хизби коммунисти ноҳияи Ванҷ будам. Дар ноҳия масъалаҳои ҳалталаб хеле бисёр буданд, дар сурати ҳалли онҳо ноҳия қадаме ба пеш мегузошт.

Моҳи июли соли 1967 маро ба кумитаи хизби коммунисти вилоят даъват карданд. Котиби якум

Моёншо Назаршоев маро қабул намуда, аз кору бори ноҳия пурсон шуданд. Ман дар хичолат монда гуфтам, ки дар ин муддати кӯтоҳ ягон кори назаррасе накардаам, нақшаҳо дар пеш аст. Ана барои ҳамин ҳам обком ва КМ шуморо барои таҳсил ба мактаби олии назди КМ КПСС-и шаҳри Маскав тавсия мекунад. Ман, ки инро интизор набудам, чӣ гуфтаниро надониста, ташаккур, вале аз чихати моддӣ имконият надорам гуфтам. Ҳамин маоштонро дар он чо пурра мегиред, шароит барои таҳсил хеле хуб аст.

Ман ду-се рӯз мӯхлат пурсида, ба ноҳия баргаштам. Бо оилаам маслиҳат кардам, аммо ӯ фиғон бардошта, аҳволи ману фарзандон чӣ мешавад гуфт. Шуморо ба назди хешу таборонам бурда мемонам, ҳар моҳ маблағи муайян ба мефиристам. Розӣ шуданд. Баъд ман бо Сирочиддин Исоев дар тамос шуда, мақсадро иброз намудам. Гуфтанд, ки аз ин кор вокифанд. Розӣ шавед, чои зист ҳам дар маркази ноҳия тайёр аст. Ба М. Назаршоев занг зада, розигии худро баён кардам. Моҳи август оилаамро бо фарзандон ба ноҳияи Колхозобод оварда чо ба чо кардам ва аз падар дуо гирифтам, ба устодам Сирочиддин Исоев изҳори миннатдорӣ баён намудам.

СОКИНИ МАСКАВ

Охирҳои моҳи август ба шаҳри Маскав парвоз кардам. Сӯхбат гузашта шунавандаи мактаби олии назди КМ КПСС гаштам. Мо 8 нафар будем: Искандар Қаландаров, Нусратулло Сулаймонов, Нур Сафаров аз шаҳри Душанбе, Шарифҷон Давлатов аз Хучанд, ману Саидамид Маҳмадсаидов аз Бадахшон ва дигарон. Ҳамин тавр дар мактаби олии партиявӣ қариб намояндагони ҳамаи мамлакатҳои сотсиалистӣ таҳсил мекарданд. Гуруҳи мо 12 нафарро ташкил мекард, ки панҷ нафарашон аз Булғория, Куба, Полша, Ветнам ва Муғулистон, ҳафт нафари дигарашон аз ҷумҳуриҳои Иттифоқи Шӯравӣ буданд.

Дар давоми ду соли таҳсил мо дӯсту бародар гаштем. Бо ҳам ба тамошои кинову театр, осорхонаву дигар ҷойҳои таърихӣ мерафтем, рӯзҳои мавлудро бо ҳам қайд мекардем. Ман Маскавро пеш надида будам, ҳамкурсам Иван Сиротин, ки худ москवाгӣ буд, роҳнамои ман шуд ва ман дар муддати кӯтоҳ бо ҷойҳои асосии шаҳри Маскав шинос гардидам.

Баъди хатми мактаби олии партиявӣ Иван Сиротин мудирӣ шӯъбаи ҳизби коммунисти шаҳри Маскав шуда кор карданд. Ман чандин маротиба меҳмони ин хонадон гаштаам. Бо ҳамкурси дигарам низ Иван Колини молдовагӣ, ки баъдтар раиси Президиуми Шӯрои Олии РСС Молдова интихоб гардид, алоқаи зич доштам. Бо Виктор Ганев, ки аз Булғористон буданд, солҳои тӯлонӣ мактуб менавиштем ва доимо дар тамос будем. Ӯ котиби авва-

ли ҳизби коммунисти яке аз ноҳияҳои Софиа-пойтахти Булғористон буд. Мутаассифона, вақтҳои охир алоқаи байни мо канда шуд.

Гуруҳи тоҷикон дар мактаб чӣ дар хониш ва чӣ дар одобу ахлоқ намуна буданд. Инро роҳбарияти мактаби олий борҳо дар ҷамъомадҳо мегуфтанд.

Ману Саидамид Маҳмасaidов ду сол дар як хучра истиқомат доштем. Гарчанде дар соли дуюм ба ҳар кас хучраи алоҳида медоданд, мо аз ин даст кашидем. Мо доимо ҳамроҳ будем, ҳамкурсонамон моро «дугоник» мегуфтанд. Ҳар ҳафта гуруҳи тоҷикон палав мепухтанд, ошпази мо Шарифҷон Давлатов буданд. Бӯи палав долонро фаро мегирифт, ҳамкурсонамон «тоҷикон палав пухта истодаанд» мегуфтанд. Деги ошпази мо аз давраи донишҷӯии Турсун Улҷабоев мерос монда будааст.

Соли дигар 8 нафар аз Тоҷикистон барои таҳсил омаданд, ки дар байни онҳо Иззатулло Ҳаёев, Шерали Маҳмадалиев низ буданд. Шералиро хуб мешинохтам, чунки ӯ ҳамдеҳаи ман буд, аммо И. Ҳаёевро бори аввал меиддам. Шиносоии ман бо ӯ аз ҳамин сол, яъне 1968 оғоз меёбад.

Низорамоҳ Зарифова ва Ибодат Раҳимова меҳмони мо шуданд. Маслиҳат шуд, ки оши палав мепазем. Ошпазиро Иззатулло Ҳаёев ба ӯҳда гирифтанд. Зирбаки ош тайёр шуда буд, ки мо панҷ нафар дар ошхона ҷамъ шудем ва аз гӯшти зирбак нишоне намонд. Ошро назди меҳмонон гузошта И. Ҳаёев мебахшад, ки гӯшташ нест, ҳаёти донишҷӯи ҳамин-да, гуфт. Апахо сархушии моро пай бурда, ҳеч гап не, ҳамааш фаҳмо гуфтанд...

Ба Шерали таъкид кардам, ки бе ман ба сайругашти Маскав наравад. Рӯзе бо мақсади харидани

сарпӯши зимистона ба мағозае, ки аз ҷои зист тахминан 2 км дуртар воқеъ буд, рафтааст ва дар бозгашт роҳгум задааст. Чанд соат ҳар тараф гашта, баъд ба назди чароғаки роҳ омада, дар вақти сурх будани чароғак дари мошини мусофиркаш (таксиро) кушода дохили он мегардад. Ронанда хайрон шуда, кучо барам мегӯяд. Партшкола, мегӯяд Шералӣ. Ронанда шароити кулайро аз даст навода, Маскавро хуб тамошо медиҳад. Баъд дар назди мактаб мошинро қарор медиҳад. Ҳисобкунаки мошин 20 сӯро нишон медиҳад.

Рӯзе ба ман аз номи Ниёзмухаммад Бегов ва Гулмурод Саидов барқия омад, ки онҳоро аз фурудгоҳи Домодедово пешвоз гирем. Онҳо аз шаҳри Сочи баъди истироҳати осоишгоҳ меоманд. Ман бо Шералӣ онҳоро пешвоз гирифта, ба хобгоҳи мактаб бурдем. Ду рӯз Маскавро ба онҳо тамошо додем, макбараи Лениро зиёрат карданд. Баъд илтимос карданд, ки онҳоро ба Ленинград барем. Ман ва Саидамид Маҳмасайдов онҳоро ба шаҳри Ленинград бурдем ва дар яке аз меҳмонхонаҳои шаҳр маскан гирифтем. Корманди меҳмонхона Н.И.Яковлев, ки мо ӯро Николай мегуфтем, моро роҳбаладӣ намуда, дар давоми ду рӯз ҷойҳои таърихии шаҳро тамошо дод.

Мо қасри зимистона ва хаскапаи Пётр, киштии «Аврора», осорхона, қаторфаввораҳоро, ки миқдорашон аз сад зиёд буд, тамошо кардем. Ленинград аз ҷиҳати санъати меъморӣ беҳамто буда, мардумаш ҳалиму меҳмоннавоз аст. Тақдирро бинед, ки ҳамон вақт дар шаҳр «Шаби сафед» (белая ночь) ҳукмфармо буд, сокинони шаҳр шаб ҳам ба

мисли рӯз сайругашт мекарданд. Мо бо як таассу-
роти фаромӯшнашаванда ба Маскав баргаштем.

Рузи дигар мо чор нафар – ман, Изатулло Ҳаёев,
Саидамид Маҳмасайдов ва Шерали Маҳмадалиев
меҳмононро аз фурудгоҳи Домодедово гусел на-
мудем. Дар тарабхонаи фурудгоҳ раис моро зиё-
фат дод. Мо ғарқи сӯхбат будем, ки ногоҳ аз
баландгӯяк такрор ба такрор мегуфт, депутат
Ниёзмуҳаммад Бегов, таъчилан ба хонаи депутатӣ
ҳозир шавед. Гулмурод Саидов бошад номи маро
нагирфтанд гуфта, нишастан гирифт. Ҷро як бало
карда розӣ кунонида, ҳама сӯи хонаи депутатӣ да-
видем. Раис ба ҳар яки мо 50 сӯмӣ дода, ба
ҳамамон ташаққур гуфту дохили хонаи депутатӣ
гашт. Мо аз ин ҳотамии раис шод гашта, ба ҷои
зисти худ баргаштем.

Дар давоми ду соли таҳсил хеле дониш
андӯхтем, ҷойҳои таърихиву фарҳангии Маскавро
тамошо кардем, доираи ҷаҳонбинии мо васеъ гар-
дид. Олимони машҳури мамлакат ба мо дарс ме-
гуфтанд. Боре ҳамаи шунавандагонро дар толори
калони мактаб ҷамъ намуданд, ки дар он академик
Аловиддин Баҳоваддинов аз фанни философия ду
соат лексия хонд. Шунавандагон офарин гуфтанд,
мо тоҷикон аз ин меболидем. Дарсҳо оид ба назар-
ияи марксистӣ-ленинӣ, иқтисодиёти сиёсӣ,
асосҳои фалсафа, таърихи КПСС, ҳаракати
байналхалқию коргарӣ хеле мароқовар мегузаш-
танд. Дар ҷорабиниҳои сиёсӣ-фарҳангие, ки КМ
КПСС мегузаронид, шунавандагони мактаби олий
фаъллона иштирок мекарданд.

Як воқеаро нагуфта наметавонам, ки дар соли
якуми таҳсил рӯй дода буд. Аз болои ман аризаӣ

беимзо ба кумитаи ҳизби коммунисти вилояти Кӯхистони Бадахшон дохил шудааст, ки гӯё ман дар вақти гусел шахсони бисёреро даъват карда бошаму зиёфати калон ороста бошам. Ҳол он ки хамагӣ 12 нафар буданд. Комиссияи махсуси обком як ҳафта санчиш гузаронида, ба бюрои обком ҳуччат пешниҳод кардааст. Бюро қарор қабул кардааст, ки маро аз мактаби олий бозхонанд. Қарорро ба КМ барои тасдиқ намудан ирсол намудаанд. КМ ин масъаларо ҳаматарафа санчида, қарори обкомро беасос ҳисобидааст. Соли 1968 вақти таътили тобистона ба Колхозобод омадам. Маро ба КМ даъват карданд. Мудири шӯъбаи ташкилии КМ В.А. Никитин маро бо қарори обком шинос намуда, таъкид кард, ки эҳтиёткор бошам. Ин ҳодисаи бофтаву сохта бароям дарси ҳаёт шуд.

Моҳи майи соли 1969 буд. Ҷиянам Саидкул Шомалангзода барои хабаргирӣ ба Маскав омад. Аз нақлаш маълум гашт, ки ӯ ҷои хобгоҳи моро ду рӯз кофтааст. Барои омадан ба назди ман падараш ба ӯ маблағ надодааст, зеро гуфтааст, ки Маскавро ту намедонӣ, ин шаҳри хеле калон ва серодам аст, азобу машаққат мекашӣ. Дар ҳақиқат ҷиянам дар он вақт 21-сола буд ва бори аввал аз Тоҷикистон берун ба сафар баромада буд. Ман аз ғайрати ӯ хеле хушхол шудам.

Соли 1969 мактаби олии партиявиро хатм намудам. Дар кумитаи марказӣ И.Ф. Дедов, ки мудири шӯъбаи ташкилӣ буданд, ба ман гуфтанд, ки Сирочиддин Исоев як сол боз ҷои котиби райкомро ҳолӣ нигоҳ медорад ва ӯ шуморо интизор аст.

БОЗ КОР БО УСТОДАМ

Ман аз ин хеле шод гаштам ва гуфтам, ки бо С. Исоев кор кардан ифтихор аст. Дигар ин ки оилам бо фарзандонам дар маркази ноҳия зиндагӣ мекарданд. Ман чор сол қабл дар ин ноҳия даҳ сол ифои корҳои комсомолӣ-ҳизбӣ кардаам ва шароити ноҳияро хуб медонистам.

Аввалҳои моҳи август раиси колхозии «Коммунизм» Ниёзмуҳаммад Бегов илтимос намуд, ки ба Гармчашмаи Помир рафта, каме табобату истироҳат намоем. Мо 8 нафар, ману раис, Саидҷон Салимов, Гулмурод Саидов, Турсунҷа Тошпӯлодов ва дигарон ба сӯи Бадахшон равон гаштем. Дар ноҳияи Ванҷ дар хонаи Беназир Орзуев, ки мудирӣ шӯъбаи ташкилӣ-партиявӣ шуда кор мекарданд, меҳмон шудем. Моро Беназир ва оилааш Саидабиби Лайлиева хеле нағз меҳмоннавозӣ карданд ва сӯҳбати мо то нимаи шаб давом кард.

Рӯзи дигар субҳи барвақт ба роҳ баромада, баъд аз шаш соат ба шаҳри Хоруғ расидем. Моро ҳамкурсам Саидамид Махмасайдов, ки дастурдихандаи кумитаи ҳизби коммунисти вилоят буданд, самимона пешвоз гирифта, то ба Гармчашма ҳамроҳӣ карданд. Саидамид чандин маротиба ба Колхозобод омада, меҳмони ману Ниёзмуҳаммад Бегов шуданд. Сад афсӯс, ки ин ҷаҳонро хеле ҷавон падруд гуфтанд. Ёдашон ба хайр!

Маслиҳат чунин буд, ки баъди як ҳафта тавасути вилояти Оши Қирғизистон ба водии Фарғона рафта, каме сайругашт мекунем. Аммо чӣ тавре

мегӯянд, «Савдои хона ба бозор рост намеояд». Фишори хуни акаи Саидҷон баланд шуд ва мо ба Колхозобод баргаштем.

Августи соли 1969 маро котиби ҳизби коммунисти ноҳия интихоб намуданд ва соҳаи идеологияро ба зиммаам гузоштанд. Дар ин мансаб то соли 1973 ифои вазифа намудам. Дар бораи қору фаъолияти 10 соли қаблаам дар ин ноҳия ба таври муфассал рӯи қоғаз овардаам. Ман мехоҳам танҳо ду лаҳзаи дигарро ба хотир биёрам: Соли 1971 колхозии «Коммунизм» дар ҷадвали пахтасупорӣ ҷои охирро ишғол мекард. Дар ин хоҷагӣ ҳамдеҳагон ва аҷдодони ман, ки солҳои 20-ум ва 50-уми асри гузашта муҳочир шуда буданд, сукунат доштанд. Аз ин рӯ ман дар ҳичолат монда будам. Рӯзе аз пахтазори хоҷагӣ дидан кардам, бо мутахассисон, сардорони бригадаҳо, пирони кордида сӯхбат намудам. Ҳама гуфтанд, ки ҳосили дар саҳро буда нақшаи пахтасупориро таъмин карда наметавонад.

— Раиси хоҷагӣ Н. Бегов ва котиби ташкилоти партиявӣ Юлдош Қулчиқов бемор буданд. Ман аз Сирочиддин Исоев як моҳ иҷозат гирифта ба колхоз омадам. Маҷлиси фаъолони колхозро даъват намуда, дар бораи сафарбар намудани қувваи қобили меҳнат ва беталаф ҷамъоварии ҳосили мавҷуда гуфтугӯи ҷиддӣ қарор гирифт. Қарор қабул гардид, ки ситод ташкил карда шавад. Раиси ситод ман интихоб шудам. Аъзоёни ситод дар меҳмонхонаи колхоз бояд хоб раванд, соати панҷи саҳар ба бригадаҳо рафта, рафти корро назорат кунанд.

Сарони бригадаҳо, директорони мактабҳо ва дигар шахсони мутасаддӣ ҳар бегоҳ аз соати 9 то 11-

и шаб бояд ҳисобот диҳанд. Барои чинакчиён ва механизаторон тамоми шароитро муҳайё намудем. Чинакчиён дар сари тарозу музди меҳнати худро нақд мегирифтанд. Дар натиҷа колхоз дар ҷадвали пахта-супорӣ чанд зина боло рафта, нақшаи пахта-супориро сарбаландона иҷро намуд. Ман бори дигар боварӣ ҳосил намудам, ки агар муттаҳид бошем, софдилона меҳнат намоем, ғамхори халқ бошем, мушкиле нест, ки осон нагардад.

Соли 1970 мо дар ҳайати 8 нафар бо супориши КМ ПК Тоҷикистон барои санчиши шартҳои мусобиқаи сотсиалистӣ ба ноҳияи Куйбишев (Абдурахмони Ҷомӣ) рафтем. Роҳбари гурӯҳ шодравон Умарбек Отабеков раиси комиттеяи ноҳия буданд. Санчиширо тамом намуда, натиҷаашро дар маҷлиси ҷамоати ноҳия бояд ҷамъбаст мекардем. Котиби аввали ҳизби ноҳия шодравон Ҷалолиддин Муҳаммадов хабар доданд, ки дар маҷлис котиби якуми КМ ПК Тоҷикистон Ҷаббор Расулов иштирок менамоянд. Ба Умарбек Отабеков нигаристам, рангашон дигар гаштааст. Ё аз баромад кардан даст кашада, илтимос намуд, ки ман суҳанронӣ кунам.

Ҳамин тавр ин бори гарон ба души ман афтод. Ман худро хеле нофорам ҳис мекардам, чунки бори аввал дар ҳузури Ҷаббор Расулов суҳанронӣ мекардам. Дар маҷлис 30 дақиқа баромад карда, роҳбарони хоҷагиҳо, котибони ташкилотҳои партиявӣ, мутахассисонро дар баробари муваффақиятҳо камбудихоёе, ки мо ошкор кардем, зеро танқид гирифтём.

Ҷаббор Расулов дар суҳанронии худ қайд карданд, ки колхозободиҳо таҳлили хуб кардаанд,

махсусан соҳаи пахтакориро. Аз ин гуфтаҳо хуло-
саи даркорӣ баровардан лозим аст. Чалолиддин
Муҳаммадов баромад карда ваъда доданд, ки
камбудихоро дар муддати кӯтоҳ бартараф мена-
моянд. Ман нафаси озод кашидам. Баъд аз мачлис
Чалолиддин Муҳаммадов ба назди ман омада, бо
овози паст моро хуб боб кардед, Камолиддин,
гуфтанд. Каме ранчидахотир менамуд. Агар хатое
аз ман гузашта бошад, узр мецоҳам гуфтам.

ДИЁРИ ҚАҲРАМОНОН

15-уми марти соли 1973 Ҷаббор Расулов маро ба ҳузур пазируфта, савол доданд, ки Колхозободро дигар тарк карданӣ нестам.

— Чанд сол дар он ҷо қору фаъолият доред?

— 15 сол Ҷаббор Расулович.

— КМ шуморо ба ҷои салқинтар, ба ноҳияи Орҷонқидзеобод, ба ҳайси котиби аввали ҳизби коммунист тавсия медиҳад.

Ноҳия дар қарибии пойтахт—шаҳри Душанбе воқеъ буда, таъминоти сокинони пойтахт ва меҳмонон бо сабзавоту меваи тару тоза, маҳсулоти шириву гӯшти нақши муҳим мебозад. Ноҳия серсоҳа буда, дар он миллатҳои зиёде зиндагӣ мекунанд, саноат хеле тараққӣ ёфтааст. Боронҳои пай дар пай ва жола хеле зиёд меборад. Ин ноҳия аз ҷиҳати иқлим аз Колхозобод аз замин то осмон фарқ мекунад. Ба ман нигариста, «ҳа тарсидед» гуфтанд. «Коммунист аз ҳеҷ мушкилие бояд наҳаросад. Барои шумо дар меҳмонхонаи КМ ҷои хоб тайёр кардаанд. Рафта истироҳат кунед. Пагоҳ соати 9,30 дар назди даромадгоҳи КМ ҳозир шавед».

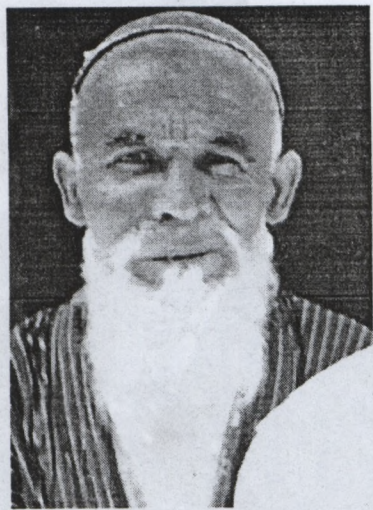
Бо мошинаи хизмати Ҷаббор Расулов тарафи Орҷонқидзеобод раҳсипор гаштем ва рӯзи 16-уми март, пленум маро котиб интиҳоб кард. Ҷаббор Расулов дар бораи қору фаъолияти ман кӯтоҳақик ахборот доданд. Вазифаҳои навбатиро таъкид карданд, барори қор хостанду рафтанд. Ман дар ин вазифа В.Е. Захватовро иваз намудам. Захватовро раиси хоҷагии чангали қумхӯрӣ таъин намуданд. Василий Ермолаевич шахси қордону

ботачриба буда, дар ин ноҳия 11 сол кору фаъолият кардааст. Барои ободии ин диёр сахми босазое гузоштааст.

Орҷоникидзеобод (Ваҳдат) дар ҳақиқат диёри номдор аст. Мардумаш меҳнатқарин, мевахояш шакарин, чашмаҳояш зулолтарин, хокаш зархез аст. Агар дар ҷумҳурӣ се нафар ду қарат Қаҳрамонони меҳнати сотсиалистӣ бошанд, якто-яш зодаи ноҳияи Орҷоникидзеобод Карим Исмоилов мебошад. Ӯ зиёда аз 15 сол раиси колхозии «Москва» буд. Ҳоло ин хоҷагӣ номи ӯро гирифта, дар боғи марказии ноҳия нимпайкарааш гузошта шудааст. Орҷоникидзеобод бо фарзандони фарзонаву деҳқонони асилаш ном баровардааст. Бист нафар бо унвони Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ сазовор гардидаанд. Бозорбой Бурунов, Гадо Ҳасанов, Зоғ Рачабов, Рачаб Исмоилов, Ҷолмат Ғоибов, Сайфура Зоирова ва дигарон, Шоири Халқии Тоҷикстон Мирзо Файзалӣ, шоир Нуъмон Розик барҳақ номбардорони ноҳия мебошанд. Ветеранҳои ҷангу меҳнат Сафар Саидов, М. Толибов, Холиқ ва Мухтор Ризоевҳо, Бӯригул Асоева, Зоир Алиев, Сафар Курбонов, Насим Сафаров, ки бо се ордени «Шараф» сазовор гардонидашудаанд, ифтихори мардуми ноҳия мебошанд. Роҳбарони хоҷагиҳои «Коммунизм» Аввалмурод Кенчаев (ки аз дасти шахсони номаълум ба шаҳодат расонида шуд), «Съезди XXII ҷумҳурия» Назрулло Шарифов, «Карим Исмоилов» Музаффар Саидов, «50-солагии комсомол» Шамс Ғуломов, сарварони бригада, деҳқонони асил Раҳмон Наботов, Қадам Аминов, Бозор Сайфиддинов, Сайфиддин Асоев, Гадо Ҳасанов, Амон

Усто Сӯфӣ –
падари Камоли Сӯфиён.

Усто Пирмади Шариф –
амаки Камоли Сӯфиён.

К. Сӯфиён бо устодаш Ш. Гадоев ва Н. Мирзоев,
чиянҳояш Асолат, Назокат, Мариям.

Камоли Суфиён бо чиянаш
Саидкул Шомалангзода, 2010.

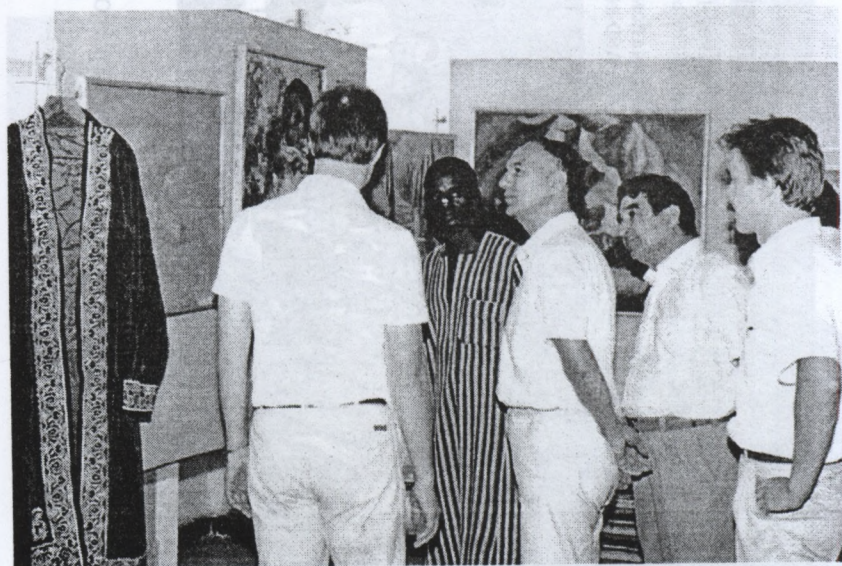
Камоли Суфиён бо дӯсташ Сангин Ҳафизов.

Камоли Сӯфиён дар Конференсияи байналхалқӣ дар шаҳри Алма-Ато, 9-10 октябри соли 1999.

Камоли Сӯфиён – Раиси Палатаи савдо ва саноати
Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2001.

Камоли Сӯфиён дар намоишгоҳи
Палатаи савдо, Африка.

Камоли Сӯфиён, Изатулло Ҳаёев,
Султон Мирзошоев дӯстони деринанд.

Котиби аввали ҲК шаҳри Ваҳдат Камоли Сӯфиён, 1978.

Вакилон аз ноҳияи Восеъ: Миралӣ Маҳмадалиев,
Неъмат Сулаймонов дар пахтазори ноҳияи
Орчоникидзеобод, котиби аввали райком К. Сӯфиён.

Камоли Сӯфиён бо дӯстонаш.

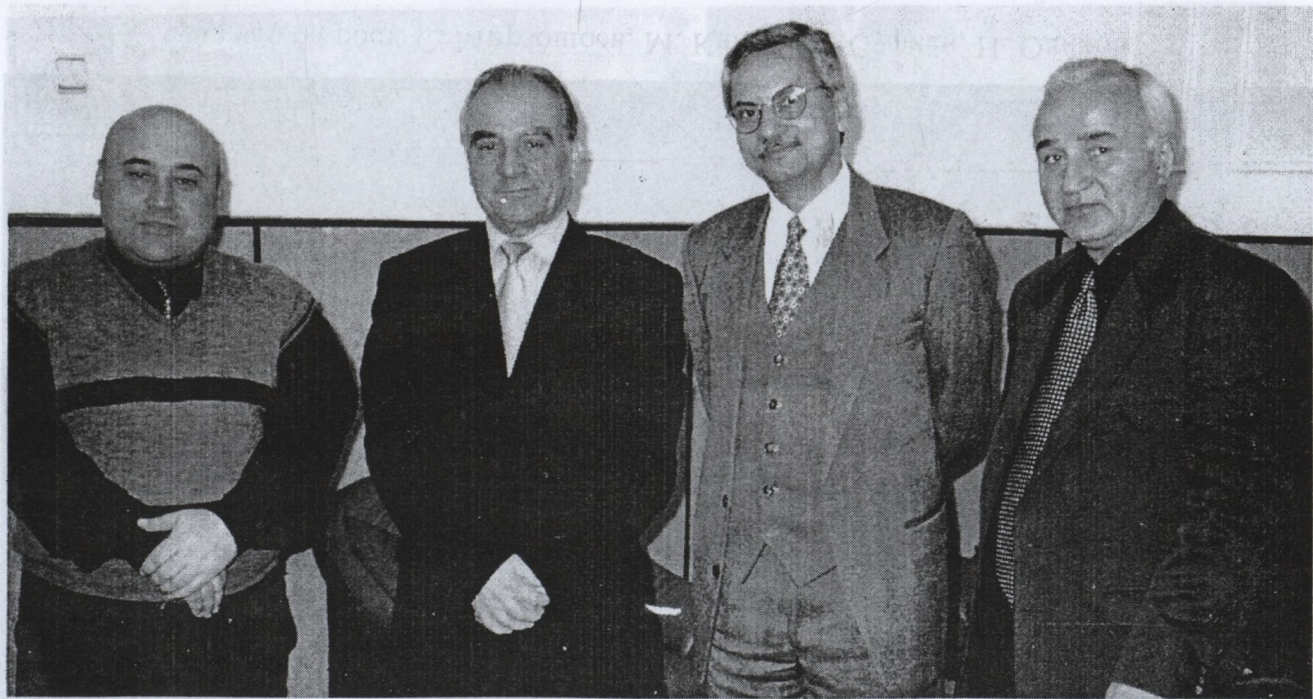
Дар намоишгоҳ. Камоли Сӯфиён бо Изатулло Ҳаёев ва Қахҳор Маҳкамов.

Камоли Сӯфиён дар халқии дӯстон.

Аз чап ба рост: С. Мирзошоев, М. Қаноат, К.Сӯфиён, Н. Одилов.

Камоли Сӯфиён бо сафири Ҳиндустон Чано́би Кумар.

К. Сӯфиён дар зодгоҳаш Қули Сӯфиён.

Саидкул – чиян, Солеха – духтари К. Сӯфиён.

К. Сӯфиён бо сафири Ҳиндустон дар Тоҷикистон
Ҷаноби Кумар дар Палатаи савдо ва саноат.

К. Сӯфиён дар ихотаи наберагон.

Нависанда Ато Ҳамдам Камоли Сӯфиёро табрик мекунад.

Абдулмачид Достиев ва Чамолиддин Мансуров
дар зодрузи Камоли Сӯфиён.

Академик М. Лутфуллоев, дӯсти Камоли Сӯфиён.

Тағоев, Ачикабону Давоеваро бо эҳтиром вирди забон меоваранд.

Фаъолияти кории ман дар ин ноҳия аз моҳи март соли 1973 оғоз ёфт. Ба хоҷагиҳо, ташкилоту муассисаҳо, заводу фабрикаҳо рафта аз наздик шинос шудам. Дар ин қор раиси комитроия Имомназар Сулаймонов кӯмак карданд. Азбаски айёми киштуқор буд, ман аз роҳбарони хоҷагиҳо, мутахассисон ва пирони қордида мепурсидам, ки дар шароити Орқоникидзеобод кишти пахта, сабзавот, ғалла ва зироати хӯроқи қорворо қай оғоз ва ба анҷом расонидан мумкин аст. Ҳамин тавр ду соли пурра омӯхтаму бо одамон шинос шудам ва нақшаҳои тамоми соҳаҳои хоҷагии халқи ноҳия барзиёд иҷро гардиданд.

Қариб ҳар сол қоронҳои пай дар пай, жола меборид, сел меомад, ки ба зироатҳои кишоварзӣ, аз қумла пахта зарари қиддӣ мерасонид. Нақшаи пахта 24 ҳазор тоннаро ташкил мекард. Ба ҚМ бо мактуб муроҷиат намуда, хоҳиш намудем, ки нақшаи пахтаро қам қарда, майдонҳои кишти сабзавоту хӯроқи қорво, қартошкаи барвақтиро зиёд намоянд. Ин дар навбати худ қарои таъмини соқинони қойтахт бо меваю сабзавоти тару тоза, қартошка, гӯшту шир мусоидат меқунад. ҚМ маро дастқирӣ қард ва нақшаи пахта панҷ ҳазор тонна қам қарда шуд. Истеҳсоли сабзавот ба 48 ҳазор тонна ва қартошкаи барвақтӣ бошад ба 12 ҳазор тонна расонида шуд, ки ин 221 сентнерро аз ҳар гектар ташкил мекард. Бо қамин таъминоти соқинони қойтахт бо қартошкаи барвақтӣ пурра таъмин гардида, дигар шаҳрҳои қумхурӣ аз қумла Норақ, Роғунро таъмин мекардем.

Колхози «Коммунизм» дар масъалаи ба даст овардани ҳосили баланди пиёз таҷрибаи хеле бой дошт. Бригадаи А. Тағоев аз ҳар гектар 80 тонна пиёз ба даст меовард.

Бо супориши Ҷаббор Расулов котиби аввали кумитаи ҳизби коммунисти вилояти Ленинобод (Суғд) Рифъат Ҳочиев ва вазири хоҷагии қишлоқ Муҳиддин Зоиров ба Орҷоникидзеобод омаданд. Майдонҳои кишти пиёзро дидан карданд, бо мутахассисон ҳамсӯхбат шуданд. Ҳочиев гуфтанд, ки ин зироат дар вилояти мо дар дасти кореягӣҳо мебошад. Баъд мутахассисон паиҳам аз хоҷагиҳои вилоят омада, таҷрибаи пиёзкориро омӯхтанд ва дар қори худ амалӣ карданд.

Дар ҷумҳурии аввалин шуда кишти зироати хӯроки чорво рапс ва перқоро кишт кардем, ки барои зиёд гаштани истеҳсоли шир сабаб гардид. Хоҷагиҳои ҷумҳурии тухми ин зироатро аз мо харидорӣ карданд. Дар натиҷа кишти ин зироат дар ҷумҳурии хеле ривож ёфт. Хоҷагиҳои байниколхозӣ гӯсфанду мурғпарварӣ, бурдоқипарварӣ, комплекси чорвои шохдори қалон, фабрикаҳои мурғпарварӣ ташкил ёфтанд, ки натиҷаи дилхоҳ доданд. Дар ноҳия якчанд семинарҳои ҷумҳуриявӣ барои омӯхтани таҷрибаи пешқадам барпо гардид.

Дар яке аз пленумҳои комитети ҳизбии ноҳия масъалаи тараққиёти соҳаи чорводорӣ ва баланд бардоштани ҳосилнокии онро мавриди муҳокима қарор додем. Ҷаббор Расулов дар қори пленум иштирок намуда, баромад низ карда, чунин гуфтанд: Шумо ҳама шароити имкониятҳоро доред, ки истеҳсоли ширро зиёд намуда, дар ҷумҳурии ба ҷои

аввал бароед. Шумо метавонед ба ленинободиҳо баробар шавед, ҳатто аз онҳо ҳам гузаред.

Мо ба ҳисоби аз ҳар сар модагов нисбати ленинободиҳо 138 литр қафо монда будем ва дар чумхурӣ ҷои дуҷумро ишғол мекардем. Дар ҳақиқат баъди ду сол ноҳияи Орчоникидзеобод дар чумхурӣ ба ҷои аввал баромада, 2713 литрро ташкил дод, ки нисбати вилояти Ленинобод 128 литр зиёд буд.

Ҳамин тавр пешравиҳо дар тамоми соҳаҳои хоҷагии халқи ноҳия ба назар мерасид. Дар ҷамъбасти сол даҳҳо корхонаҳо, колхозу совхозҳо соҳиби Байрақҳои Сурхи сайёри КМ ҳизби коммунисти Тоҷикистон ва КМ КПСС, Совети Вазирони СССР мегаштанд. Хонандаи муҳтарам фикр накунад, ки худро ситоиш мекунам. Ин ҳама муваффақиятҳо дар натиҷаи меҳнати софдилонани аҳли заҳмат, ташкилотҳои ибтидоии ҳизбӣ, мутахассисон, роҳбарони колхозу совхозҳо, корхонаву муассисаҳо, ки шахсони кордону ташкилотчӣ роҳбарӣ мекарданд, ба даст меомаданд.

4-июни соли 1977 борони селу жола борида, заминҳои пахтаи колхозии «Съезди XXII партия»-ро, ки ғарқи гулу шона буданд, ба замин яксон кард. Ҷаббор Расулов рузи дигар омада, майдонҳои пахтаро аз назар гузаронида, амр карданд, ки дигар зироат кишт намоем. Мо шолӣ, турб, ҷуворимаққа, зироатҳои лубиёгӣ кишт намудем. Аз Ҷаббор Расулов илтимос кардам, ки барои таҷриба дар майдони 15 гектар кишти пахта гузаронем. Он кас норозигӣ баён карда, Орчоникидзеобод водии Вахш нест, гуфтанд. Баъд ба раиси хоҷагӣ Назрулло Шарифов нигариста,

фикри шумо чист гуфта суол доданд. Ягон маротиба дар мохи июн пахта кишт накардаем, аммо барои санчиш ин корро кардан лозим аст. Майлаш, лекин масъулияташ ба зиммаи ту, котиб. Дар бригадаи Бозор Сайфиддинов навъи пахтаи «108-Ф» кишт намудем. Ин китъаи замин зери назорати доимӣ қарор гирифт. Дар толеи мо тирамоҳ хушк омад, дар натиҷа ба мо муяссар гардид, ки аз ҳар гектар 28–сентнерӣ пахтаи хушсифат ба даст оварем.

Рузе субҳгоҳон барои аз назар гузаронидани қорҳои саҳроӣ ба колхозии «Съезди XXII партия» равон гаштам. Дар наздикии деҳаи Дашти Бед аз ҷонҷӯкаи даравшуда мӯйсафед бори вазнинро гирифта, ҳарчанд зӯр мезад, хеста наметавонист. Ман ба ронанда акаи Гургали амр кардам, ки мошинро нигоҳ дорад. Рафта кӯмак кардам, мӯйсафед аз ҷой бархесту раҳмат писарам гуфта, вазнин-вазнин қадам монда сӯи деҳа равон шуд. Дар назди идораи колхоз раиси хоҷагӣ Назрулло Шарифовро дарёфт намудам ва ин ҳодисаро ба вай нақл кардам. Ӯ гуфт, ки дуздҳо ҳатман ёфта ҷазо медиҳад. Ҷазо надихед, даъват намуда бо ӯ сӯҳбат намоед. Раис ба деҳаи Дашти Бед рафта, ӯро дарёфта, ту чӣ қор кардӣ мӯйсафед, шахси кӯмаккарда райком Суфиев буд, гуфтааст. «Вой хонаам сӯхт гӯед раис», гуфтааст.

Ин воқеа ба тезӣ дар миқёси ноҳия паҳн гардид. Дар яке аз ҷамъомадҳо супориш додем, ки ба шахсонӣ эҳтиёҷманд барои ҳуроки чорво колхоз метавонад бар ивази музди меҳнат хошоки дурушт ҷудо кунад. Бо ҳамин дуздии моликияти ҷамъиятӣ хеле кам гардид.

Айёми шудгору заминҳои пахтаро аз ғўзапоя тоза кардан буд. Ба колхозии «Карим Исмоилов», деҳаи Сангпар рафта. Дар қитъаи замини 20-гектара шудгор мерафт. Аммо як пораи замин аз ғўзапоя тоза нагардида буд. Аз раиси хоҷагӣ пурсон шудам, ки чаро замин аз ғўзапоя пурра тоза карда нашудааст. Гуфт, ки он пораи замин аз як кампири бесоҳиб аст. Раисро каме сарзаниш намудам. Ба комичроияи ноҳия супориш додаам, ки рӯйхати шахсони танҳову барҷомондаро тартиб дода, ба кумитаи хизби коммунисти ноҳия пешниҳод намояд.

Маълум гардид, ки ин гуна шахсон дар ноҳия зиёда аз 110 нафаранд. Ба ҳамаи роҳбарони колхозу совхозҳо, ташкилоту муассисаҳо супориши қатъӣ дода шуд, ки аз ҳолу аҳволи онҳо мунтазам хабардор шаванд ва кӯмаки моддӣ расонанд.

Боре раиси Шӯрои Вазирони Тоҷикистон Абдулаҳад Қаҳҳоров ба Орҷоникидзеобод омаданд, ки борони сел ва жола меборид. Хотирпарешонии маро ҳис намуда, насиҳат карданд, ки худро эҳтиёт кунам. Абдулаҳад Қаҳҳоров шахси доғнишманд ва бофарҳанг буданд. Баъдтар вазъи саломатиам бад гардиду маро дар яке аз бемористони шаҳри Душанбе хобонданд ва ду ҳафта табобат гирифтаам. Духтурон гуфтанд, ки асаб каме хароб гаштааст. Мирзо Бобоев ба аёдатам омада, шӯхиомез гуфтанд, ки котибро ҳам жола задааст.

Соли 1979 бо мақсади боз ҳам ободу зебо гардонидани маркази ноҳия, тараққӣ додани саноат, сохтмон ба КМ ПК Тоҷикистон бо мактуб мурочиат кардем, ки шаҳрро аз ноҳия ҷудо намуда, бо Орҷоникидзеобод мақоми шаҳр дода шавад.

Инчунин илтимос кардем, ки хатти троллейбус то Орчоникидзеобод кашида шавад, чунки одамони бисёре аз ноҳия дар Душанбе кору фаъолият мекарданд ва аз Душанбе дар Орчоникидзеобод. Аз маркази ноҳия ба самти Роғуну ноҳияҳои водии Рашту Бадахшон, Нораку вилояти Кӯлоб мошинҳои боркаши вазнину сабукрав мегузаштанд. Барои ҳамин ҳам илтимоси дигари мо роҳҳои мошингарди худуди ноҳияро ба ҳисоби давлат гузаронанд. Мактубро КМ ба Шӯрои Вазирон ирсол намуда, супориш дода буд, ки ин масъалаҳоро санчида, мусбӣ ҳал намояд. Раиси Шӯрои Вазирон Раҳмон Набиев маро даъват намуданд ва изҳори норозигӣ баён карданд. Мо ба КМ ҷавоб медиҳему шумо дигар даъво накунад. Ман розӣ нашудам.

Аз ҳамон сол (1979) муносибати мо бо Р. Набиев сард гардид ва дар давраи вазириам муносибати мо боз ҳам бадтар шуда, муноқишаю мубоҳисаҳо хеле шиддат ёфтанд. Соли 1980 шахр ташкил гардиду дигар масъалаҳо ҳалли худро наёфтанд.

Ман дар ин ноҳия соҳиби набераи нахустин гардидам, ки номашро Шодӣ гузоштам. Ҳоло Шодичон соҳиби се фарзанд мебошад. Ҳар рӯз аз ҳолам хабар мегирад. Дар ҳаққаш дуои хайр мекунам.

Аз ноҳия ду даъват вакили мардумӣ дар парламон будам. Бо панҷ ордену медалҳо сарфароз гардидам. Нону намаки мардуми сарбаланди ин диёрро бисёр хӯрдаму кам хизмат кардам. То ҳоло алоқаи ман бо мардуми ин шахру ноҳия қанда нашудааст. Шогирдони вафодорам Исматулло Ҳафизов, Самандар Тоиров, Убайдулло Давлатов,

Мирзоалӣ Болтуев, Маҳмурод Каримов, Афғон Саидов ба хабаргирии ман меоянд, ки аз онҳо сипосгузорам.

Ҳар кадоми онҳо дар мансабҳои баланди масъулиятнок фаъолият карда, борҳо вакили мардумӣ дар парлумон интихоб гардидаанд. Убайдулло Давлатов раиси Суди Олӣ, муовини раиси Шӯрои Олӣ, Исматулло Ҳафизов дар мушкилтарин давра, яъне ҷанги шаҳрвандӣ раиси комичроияи ноҳия буданд. Самандар Тоиров бошад раиси комичроияи шаҳро солҳои тӯлонӣ ба ӯҳда дошт. Котибони дуҷуми ҳизби коммунисти ноҳия Ю.Ф. Поносов, котиби аввали ҳизби шаҳри Кӯлоб, котиби дуҷуми ҳизби коммунисти вилояти Кӯҳистони Бадахшон, раиси шаҳри Душанбе, муовини аввали раиси Шӯрои Вазирон Н.В.Речкин бошад котиби дуҷуми ҳизби коммунисти вилояти Кӯлоб, Бӯригул Асоева раиси комичроияи шаҳри Орҷоникидзеобод шуда қору фаъолият кардаанд, ки ман аз ин мефаҳрам:

Пораи ҷони манӣ, Кофарниҳон,

Чораи ҷони манӣ, Кофарниҳон.

Хонаи эҳсонӣ ман, Кофарниҳон,

Файзи дастархони ман, Кофарниҳон.

Манбаи илҳомӣ ман, Кофарниҳон.

Шеърӣ ман, илҳомӣ ман, Кофарниҳон.

Сачда меорам ба ҳастии ту ман,

Меҳр дар дил, то бувад ҷон дар бадан.

ДАР СӢХБАТИ СОҲИБДИЛОН

Шиносоии ман бо адибон, олимон, вазирон, аҳли санъату дигар шахсони муътабар аз соли 1969, ки он вақт котиби ҳизби коммунисти ноҳияи Колхозобод оид ба идеология будам, оғоз ёфта, баъдтар дар Орҷоникидзеобод солҳои 1973-1981 тақвият меёбад. Дар ин солҳо аҳли адаб ба ноҳияҳо рафта, бо мардум вохӯриҳо мегузарониданд, шеърҳои мекарданд ва шеърҳои тоза эҷод мекарданд. Дар ин масъала Мирзо Турсунзода, Боқӣ Раҳимзода, Муъмин Қаноат, Гулназар Келдӣ, Муҳаммад Осимӣ, Ҷалол Иқромӣ, Талбак Назаров, Рустамбек Юсуфбеков хеле фаъол буданд.

Боре бо Мирсаид Миршакар, ки чун номзад ба депутати Шӯрои Олии Ҷумҳурии аз ноҳияи Орҷоникидзеобод пешниҳод шуда буданд, ба самти Ромит равона гаштем. Дар лаби дарёи Кофарниҳон мошинро нигоҳ дошта, ба манзараҳо наззора намуданд. Баъд ба сӯи ман нигариста, «Камолҷон, дар хаёлам ман ҳеҷ гоҳ намемирам» гуфтанд. «Устод, ин хаёл нест, шумо бо асарҳои худ ҷовидон мемонед» ҷавоб додам ман. Устод чизе нагуфта табассум намуданду «хайр, рафтем» гуфтанд.

Устодон Мирзо Турсунзода ва Боқӣ Раҳимзода ба Орҷоникидзеобод омаданд. Баъд аз вохӯри бо аҳли заҳмати колхозии «Съезди XXII партия» дар таги чиноре, ки дар лаби дарёи Кофарниҳон ҷойгир буд, каме истироҳат карданд. Хеле шеърҳои карданд, ҳазлу шӯҳӣ намуданд. Устод Турсунзода аз ман пурсон шуданд, ки аз рӯи баъзе

сарчашмаҳо шумо кам-кам шеър ҳам мегӯед, ин рост аст? Ман, ки ин саволро чашмдор набудам, дар хиҷолат мондам. Баъд худро ба даст гирифта, «каму беш шеърҳои ҳаваскорона барои худам мегӯям» гуфтам.

Устод хеле хушҳол гаштанд ва гуфтанд, ки ягон шеърро қироат намоям. Ман гуфтам, ки ду шеъри нотаом дорам, яке «Модар», дигаре «Дехқон».

– Ба итмом расонед, баъд бо ҳам муҳокима мекунем. Шумо чӣ мегӯед ҳазрат, – эшон вай ба – ба Боқӣ Раҳимзода мурочиат карданд. Бисёр фикри оличаноб, – гуфтанд устод Боқӣ ва афзуданд. Вале вақташро муайян накардед, Мирзочон.

– Як моҳ кофист? – аз ман пурсиданд устод Турсунзода.

Ман хеле хурсанд шуда арзи сипос кардам.

Баъди якуним моҳ ин ду шахси мӯътабар аз сафари ноҳияи Фарм (ҳоло Рашт) баргашта дар Орчоникидзеобод таваккуф карданд ва аз ду шеъри ман пурсон шуданд. Гуфтам, ки шеърҳо ҳоло ҳам нотаоманд, аммо аз эҷодиёти шумо метавонам ду шеърро қироат намоям. Охҳо, «Канӣ шунавем чӣ» гуфтанд. Ман назди ин мардони бузург бори аввал чӯрғат карда шеърҳои кардам. Шеъри М. Турсунзода «Котиби райком», шеъри Б. Раҳимзода «Як табассум кун»-ро қироат кардам.

Устод М. Турсунзода гуфтанд, ки ана барои ҳамин шеърҳои шумо нотаом мондаанд. Кори котиби райком ниҳоят пурташвишу мураккаб аст. Б. Раҳимзода бошанд бо хислатҳои хоси худ шӯхиомезона аз серкорӣ не, аз табассуми маҳчабинҳо беҳол шуда, маҷоли шеърнависиатон

намондааст, гуфтанд. «Аз табассуми «оимчаҳо» шумо беҳолу бемадор мешавед, ҳазрат, инҳо бошанд коммунисти матинирода» гуфтанд устод Турсунзода.

Ман ваъда додам, ки то омадани навбатияшон шеърхоямро ба итмом мерасонам. «Ин тавр бошад Мирзочон, пасфардо меоем», ҳазломез гуфтанд устод Боқӣ. Турсунзода гуфтанд, ки ҳазрат, ҳеч набошад баъд аз як ҳафта гӯед.

Баъд аз як моҳ ҳарду ба Орҷоникидзеобод омаданд. Мавсими пахтачинӣ буд. Шеърхоямро кироат кардам. М. Турсунзода шеъри «Модар»-ро гирифтӯ шеъри «Дехқон»-ро ба Боқӣ Раҳимзода дода, як аз назар гузаронед, гуфтанд.

Баъд ислоҳ карданду ана акнун шеър шуд, гуфтанд. Маслиҳат доданд, ки шеърғуиро идома диҳам. Баъд онҳо шеърҳои аввалини худро ба хотир оварда бо завқ хандиданд. Ман ҳам ба тарзи шӯҳӣ гуфтам, ки дар шеъри устод Боқӣ Раҳимзода «Як табассум кун» омадааст: «Қамарро зерӣ поят мегузорам, як табассум кун.» Ба ҷои қамар қамарро кор фармоем, беҳтар мешуд, аз осмон қамарро фаровардан амри маҳол аст. Устод Турсунзода гуфтанд, ки котиб ҳақ аст. «Мирзочон, қамарро зерӣ поӣ бонӯ гузорам, рафтӯ миён шиканад, баъд табассуми ӯ ба ман ҷӣ лозим?» гуфтанд устод Боқӣ. «О, ҳазрат, ягон сабуки мӯрчамиенашро ёфта, баъд қамарро зерӣ поӣш гузореддӣ», бо ханда посух доданд устод Турсунзода.

Ин ду марди хирад қатъӣ назар аз серқорӣ ҳамеша аз қору бор, зиндагиву рӯзгори меҳнатқашони деҳот аз наздик ошно мешуданд. Ҳеҷ воқеае дар Тоҷикистон набуд, ки аз мадди на-

зари онҳо берун монад. Чӣ рӯзи хушу чӣ рӯзи бад, ахли ҷомеаи Ҷумҳурӣ ҳарорати дили ин шоирони нотакрорро эҳсос мекарданд. На танҳо бо шеъри равону пурмеҳр, балки бо андарзҳои хирадмандона, дилбардориҳои гоҳ чиддиву гоҳ ҳазломез ба мардум умедҳо аз зиндагӣ мебахшиданд. Як лаҳзаро то зиндаам, фаромӯш нахоҳам кард.

Моҳи майи соли 1974 дар ноҳия ноҳушии рӯй дод. Борони селу жола бориду зироатҳои кишоварзӣ, аз ҷумла ниҳолҳои пахта, меваю сабзавот нобуд гардиданд. Дар айнаи ин ташвишҳои шабонарӯзӣ ҳеҷ гумон намекардам, ки Мирзо Турсунзода бо ман тавассути телефон тамос мегиранд. Эшон пас аз ҳолпурсӣ, бо ҳамон оҳанги дилвезашон ба дилбардории ман шурӯъ карданд: Сабур бошед, Камолҷон, мушките нест, ки осон нашавад. Табиати саркаш дар муқобили иродаи пулодини инсон ҳеҷ аст.

Дар чашмони ман ашк ҳалқа зад. Гумон кардам, ки дар ин лаҳза дилам мисли кӯҳ шуд.

Фардои ҳамон рӯз Мирзо Турсунзода бо дӯсти ҷониашон Боқӣ Раҳимзода бидуни огоҳӣ ба ноҳия омаданд ва ба сари заминҳои обшуста, ба назди меҳнаткашон рафтанд. Падарвор онҳоро тасаллӣ доданд. Муъчизаро бинед, ки бо пою қадами онҳо якбора абрҳо пароканда шуданд, хуршеди ҷаҳоноро дурахшид. Мардум аз ин муъчиза моту маҳбут шуданд. Бори дигар итминон пайдо кардам, ки онҳо инсони муқаррарӣ нестанд. Онҳо мардумро ба сарчамъӣ, якдилӣ, ҳамфикрӣ ва меҳнатдӯстӣ ҳидоят намуданд, ки ин дар ҳамон вазъияти баамаломата аҳамияти хеле калон дошт.

Такрибан пас аз як моҳ устодон боз ба ноҳия ташриф оварданд, аз хоҷагиҳои зарардида дидан карданд ва аз натиҷаи барқароршавии зироат хурсанд шуда, ба ман рӯ оварда гуфтанд: «Дехқонони асил, ки дар ин ноҳия заҳмат мекашанд, аз назари мо кӯхро ҳам талқон карда метавонанд, шумо аз ин хусус осуда бошед». Барои ҳар инсон шиносии шахсӣ пайдо намудан бо шахсони бузург боиси ифтихор аст. Хотираҳои ман бо ин ду марди дилсӯзи миллат, шоирони нотакрор, арбобони барҷастаи давлатӣ, ҷамъиятиву сиёсӣ умрбод дар қалбам боқӣ хоҳад монд. Ихлосу эҳтироми ман ба ин ду абармард ҳанӯз аз овони ҷавонӣ дар дилам маҳкам ҷой гирифта буд. Зеро аз ҳамон вақт ба ашъори баландпарвози онҳо таваҷҷӯҳи хоса доштам, пайваста қироат мекардам ва дар зиндагию ғабӯлияти кориам ҳамчун раҳнамо истифода мебардам.

Соли 1977 устод Мирзо Турсунзода бемор шуданд. Ман бо дӯстам котиби ҳизби коммунисти ноҳияи Ленин (ҳоло Рӯдакӣ) Сангин Ҳафизов ба аёдати устод рафтем ва эшон аз дидани мо шод гардида, дуои нек доданд. Ин дидорбинии охири-ни ман бо устод буд. Баъдтар шеъреро бо номи «Сарфидоиёни диёр» дар ҳаққи ин ду бузургмард навиштам. Порчае аз он шеър:

*Ҳар гаҳе бо меҳр меорам ба ёд
Боқиву Мирзои Турсунзодаро
Чун зи хурдӣ мепарастидам ба ҷон
Шеъри ин ду шоири озодаро.*

ВАЗИР ШУДАМ

Декабри соли 1980 бо Сирочиддин Ҳақназаров дар осоишгоҳи Ливадияи кишвари Краснодар истироҳат мекардем. Ман котиби аввали ҳизби коммунисти ноҳияи Орҷоникидзеобод, Сирочиддин бошад сардори идораи меваю сабзавоти назди Совети Вазирони Тоҷикистон шуда кор мекард. Дар ҳамон чо қарори КМ КПСС ва Совети Вазирони СССР-ро ба воситаи радиову телевизион шунидем ва аз газета қироат кардем. Дар қарор омада буд: «Бо мақсади беҳтар таъмин намудани аҳоли бо меваю сабзавот ва маводи хӯрока Вазорати хоҷагии меваю сабзавоти умумииттифоқ ва ҷумҳуриявӣ таъсис дода шавад». Сирочиддин ба ман нигариста, шумо вазир мешавед гуфт. Ман шӯхиомезона дар ҷавоб гуфтам, ки агар ман вазир шавам, шумо хатман ҷонишини аввал мешавед. Ҳамин тавр ҳам шуд.

Истироҳат ба охир расиду мо баргаштем. Баъди чанд рӯз Ҷаббор Расулов маро ба наздашон даъват карданд.

– Хуб истироҳат кардед, акнун дар вазифаи мураккабтар кор мекунед. КМ шуморо ба вазифаи вазири хоҷагии нафтаъсиси меваю сабзавот тавсия мекунад.

– Ин вазорати серсоҳаро идора карда наметавонам, – гуфтам.

– Аз кори вазнин тарсидан хислати коммунист нест. Пагоҳ ба Маскав мепаред, дар КМ КПСС бо шумо сӯҳбат мекунанд.

Рӯзи дигар ба Маскав паридам. Дар КМ КПСС маро мудирӣ шӯбаи саноату кишоварзӣ (мутаассифона, ному насабашро фаромӯш кардам), қабул намуда, хеле саволборонам карданд. Метавонед равед, ба Ҷаббор Расулов занг мезанам гуфтанд.

Рӯзи дигар ба Душанбе баргаштам. Дар идораам нишаста будам, ки занги телефон баланд шуд. Гушаки телефонро бардоштам, салом, зуд ба назди ман оед гуфтанд Ҷаббор Расулов. Ба наздашон даромадан замон табрик, КМ КПСС ризоияти худро доданд, пагоҳ фармони Раёсати Шӯрои Олии Ҷумҳури нашр мешавад. Метавонед корро сар кунед, муваффақият ба шумо.

Фармони Раёсати Шӯрои Оли аз 3-феврели соли 1981 нашр гардид ва ман вазир шудам. Дар вазорати навтаъсис ҳамаи корхонаҳои шаробкашӣ, консервабарорӣ, ниҳолпарварӣ, боғу тоқпарварӣ, сабзавоту картошкапарварӣ муттаҳид шуданд. Вазорат ба ҷуз соҳаи пахтакорӣ дигар ҳамаи соҳаҳои хоҷагии халқро дарбар мегирифт. Истеҳсол, коркарди тамоми маҳсулоти кишоварзӣ, захира намудану нигоҳ доштани маҳсулот, савдо, фонди иттифоқ, яъне ба Маскав фиристонидани меваю сабзавоти тару тоза ва хушкро ба ўҳда дошт. Фақат дар шаҳри Душанбе 148 мағозаву дӯконҳои меваю сабзавотфурӯшӣ, картошкаву дигар маҳсулоти истеҳсолии вазорат амал мекард. Ғайр аз ин зиёда аз 40 дӯкони сайёри мавсимӣ вучуд дошт. Нархи як килограмм меваю сабзавот, картошка дар мавсими ғунучини маҳсулот 8-10 тинро ташкил дода, баъдтар ба 18-20 тин мерасид. Дастгоҳи марказӣ 200 нафарро ташкил мекард ва шаш ҷонишини вазир дошт. Ёрдамчиҳои асосии ман

чонишини аввал Сирочиддин Ҳакназаров буд. Ӯ иқтисодчӣ буд, кори хоҷагиро хуб медонист. Шахси боодоб, хоксор мебошад. Мо шиноси дерина будем ва якдигарро хеле хуб мефаҳмидем. Эҳтироми якдигарро ба ҷо меовардем. Ӯ аз ҳамин ҷо котиби аввали ҳизби ноҳияи Ҳисор интиҳоб гардид ва дар вазифаҳои дигари пурмасъули ҷумҳуриявӣ қору фаъолият кард. Ҳоло ӯ нафақахӯри шахсӣ буда, давлати пирӣ меронад.

Дустии мо то ҳол идома дорад. Дар маърақаҳои якдигар ширкат меварзем ва аз ҳоли якдигар бохабарем. Дигар муовинҳо ҳам А. Қодиров, Маҳмадӣ Қосимов, Сафаркул Рачабов, Аҳрор Умаров, Н.Я.Зюзин шахсони кордону ботаҷриба буданд ва барои пешрафти кори вазорат саҳми босазо гузоштанд.

Умуман дар вазорат мутахассисони варзида кор мекарданд. Бархе аз онҳо дар мансабҳои масъулиятноки ҷумҳурӣ қору фаъолият карданд ва қарда истодаанд. Нормат Юнусов вазири молияи ҷумҳурӣ, Турсунбой Аҳмадов, доктори илмҳои кишоварзӣ, роҳбари институти тадқиқотии боғу тоқпарварӣ, Аҳрор Умаров директори комбинати ордбарории Душанбе ва Нов (Спитамен), депутат дар парлумон буданд. Чамшед Зиёев чонишини вазири молия, ҳоло бошад зиёда аз 15 сол бонки саноатии Тоҷикистонро роҳбарӣ мекунад. Ҳамаи онҳоро номбар қардан аз имкон берун аст.

Дар давоми се сол 15 хоҷагии нави боғу тоқпарварӣ, картошқаву сабзавотқорӣ ташкил қарда шуд. Дахҳо нуқтаҳои савдо, сохтмон, консервабарорӣ, шаробқашӣ, хоҷагиҳои тухмпарварӣ бунёд гардид. Ин хоҷагиҳо дар

ноҳияҳои Ашту Ҷротеппа, Исфараву Конибодони вилояти Ленинобод (Суғд), ноҳияҳои Даҳанакиик (Хуросон), Шахритусу Октябр (Бохтар), Данғараи вилояти Қўлоб, ноҳияҳои Ғарму Чирғатол, Ленин (Рудақӣ), Орҷоникидзеобод (Ваҳдат) ва Ҳисор бунёд гардиданд.

Дар натиҷа ҳаҷми маҳсулот боло рафта, сифати маҳсулот беҳтар гардид. Вазорати иттифок бо мақсади таҷрибаомӯзӣ семинару машваратҳо доир намуд. Мо аз ҷумҳурии Молдова масъалаи боғу тоқпарварӣ ва аз оби ангур тайёр кардани шароб (вино)-ро омӯхтем. Аз Федератсияи Русия бошад коркарди меваю сабзавот, тарзи нигоҳдории он, аз Украинаву Белоруссия бо техника ҷамъоварии меваю сабзавотро омӯхта, ба қадри имкон дар ғаъолияти кории худ амалӣ намудем. Вазири иттифок Н.И.Козлов бо даъвати вазорат соли 1982 ба Тоҷикистон ташриф овард. Бисёр масъалаҳои ҳалгалабро ба миён гузоштем. Аз ҷумла дар ноҳияи Данғара ташкил намудани 14 хоҷагиҳои боғу тоқпарварӣ ва як заводи шаробкаширо ба нақша гирифтани розигӣ доданд. Махсус бояд қайд намоям, ки мувофиқи нақшаи Ҳукумат дар ноҳияи Данғара бояд 14 хоҷагии боғу тоқпарварӣ ташкил мешуд, аммо бо сабабҳои гуногун ин кор амалӣ нагашт, ки ба ин баъзе роҳбараш ҷумҳурии сабаб шуданд.

Дар хотир дорам, ки соли 1982 мо вазиронро муовини раиси Совети Вазирони СССР Зиё Нуриев дар Кремл қабул намуданд ва ғаъолияти яксолаи вазоратро таҳлил намуда, саволу ҷавоб карданд. Камбудиву норасоии соҳаро зери танқид гирифтанд ва маслиҳатҳои муфид доданд.

Тоҷикистонро дар пеш аз мӯҳлат корношоям шудани куттиҳои тахтагин барои кашонидани меваю сабзавот зер танқид гирифтанд. Мувофиқи меъёр як куттӣ панҷ маротиба бояд гардиш диҳад, дар мо бошад се гардишро ташкил мекард. Вазири хоҷагии меваю сабзавоти Тоҷикистон гуфтанду ман аз ҷоям бархостам. Ҳаяҷон вучудамро фаро гирифта буд. Бори аввал дар чунин маҷлиси воломақом ҳисобот меодам. «Чаро фонди иттифоқ 70 фоиз иҷро шудааст?» «Ба исрофкориҳои куттиҳои тахтагин чӣ мегӯед?» Ман худро ба даст гирифта, ваъда додам, ки фонди умумииттифоқ бе ҷуну чаро иҷро мешавад. Дар масъалаи куттиҳои тахтагини меваю сабзавоткашонӣ бошад Зиё Нуриевич, Ҷумҳурии Тоҷикистон диёри кӯҳсор аст. 93 фоизашро кӯҳҳо ташкил мекунанд. Нақлиёти асосии боркашонӣ автомобил мебошад. Моро бо дигар ҷумҳуриҳо баробар кардан нашоёд. Нуриев ба вазири иттифоқ супориш дод, ки шароити ҳар ҷумҳуриро ба ҳисоб гирифта, меъёри истифодаи куттиҳоро муайян намоянд. Мо тамоми зарфҳои шишагӣ, куттиҳои тахтагину симин, тухми картошка ва дигар ашёҳоро аз хориҷи кишвар ворид мекардем, ки ин кори осон набуд.

Вазоратро бо 28 миллион сӯм зарар қабул намуда будам. Тамоми корхонаҳои консервбарорӣ, аксарияти хоҷагиҳои сабзавоткорӣ низ зараровар буданд. Аз Ленинобод тавассути ағбаи Шахристон ва Анзоб барои таъмини сокинони пойтахт бо мошинҳои махсуси боркаш зардолу мекашонидем, ки ин ба вазорат зарари пулию молӣ мерасонд. Мо илоҷи дигар ҳам надоштем, чунки фармон аз боло чунин буд.

Рӯзе набуд, ки моро дар КМ, дар Совети Вазирон, назорати халқӣ, кумитаҳои ҳизби коммунисти шаҳру ноҳия, ташкилотҳои қудратӣ, иттифоқи касба муҳокима накунам. Маҷлиси ҳукумат аз вазорати мо оғоз меёфтун анҷом мешуд. Занги телефонҳои ман пайваста садо медоданд. Котибони аввали ҳизб, раисони комитсияи шаҳру ноҳияҳо, вилоятҳо аз болои вазорат пайваста ба ташкилотҳои болоӣ шикоят мекарданд, ки маҳсулоти онҳоро қабул намекунам.

Барои кори вазорат вақт намерасид ва мо маҷбур будем 12-15 соат кор кунем. Тамоми шӯъбаҳои КМ, Совети Вазирон ба қорҳои вазорат даҳлат мекарданд ва баъзан саволҳои бемантиқу супоришҳои қайҳонӣ ҳам медоданд. Дар комбинасти шаробкашии Шаҳринав истеҳсоли «Шампанский» паст рафт. Сабаби асосӣ он буд, ки шиша, чӯб барои маҳкам кардани даҳони шиша (пробка), симе, ки даҳони шишаро маҳкам мекунад, этикетка ва каларетка, ки дар шиша ширеш карда мешавад, дар вақташ ворид карда нашудааст.

Котиби КМ ҳизби коммунисти Тоҷикистон Мирзо Бобоев, ки вазоратро сарпарастӣ мекарданд, маро ба наздашон даъват намуда, сарзаниш карданд ва сабаби паст рафтани истеҳсоли «шампанский»-ро пурсон шуданд. Ман гуфтам, ки ҳама чизро дастрас кардем ба ҷуз «каларетка». М. Бобоевро ҷаҳлашон омаду калареткааш боз ҷӣ гуфта пурсиданд. Калареткааш қоғазе, ки дар гардани шиша мечаспонанд гуфтам. М. Бобоев хандида гуфтанд, ки ин калимаро бори аввал мешунавам.

Ман ҳам ба наздикӣ ин калимаро фаҳмидам. Вазорат зиёда аз 20 намуд вино истеҳсол мекард, ки

дар намоишгоҳҳои умумииттифоқӣ, байналмиллалӣ бо нишони «Сифат», ифтихорномаҳо ва медалҳои нуқраву тилло сарфароз гардидааст. Бо фармони вазири иттифоқ дар Молдова намоишгоҳи умумииттифоқ маҳсулоти корхонаҳои шароббарорӣ барпо гардид, ки Тоҷикистон ҷои намоёнро ишғол кард. Моро ба Крикова, яъне шаҳри зеризаминӣ бурданд, ки дар он ҷо виноҳои 35-50 сол пеш истеҳсолшуда дар хумҳои калони тахтагин нигоҳ дошта мешуданд. Ба ҳар навъи вино кӯчаҳои номгузори шудаанд.

Дар он ҷо нуқтаҳои хизматрасонӣ, меҳмонхона, тарабхона, корхонаҳои шаробкашӣ амал мекунанд. Ҳарорат аз 18-20⁰/ боло набуда, мошинаҳои сабуқрави мусофиркашӣ шабу рӯз дар ҳаракатанд. Ба мо нақл карданд, ки кайҳоннавард Юрий Гагарин як ҳафта дар ин ҷо истироҳат намудааст.

Ана ҳамин хел вазорат бе сару нӯг буд. Вазъи саломатиам рӯз ба рӯз бад шудан гирифт. Ба назди котиби аввали КМ ҲК Тоҷикистон Раҳмон Набиев рафта илтимос намудам, ки бинобар бад шудани ваъзи саломатиам ба кори дигар гузаронед ва ӯ аз ин хушҳол гашт. Баъди чанд вақте Мирзо Бобоев ба наздашон даъват карда, хабар доданд, ки ба ноҳияи Ҳисор котиби якуми хизби коммунист меравед. Ман розӣ шудам.

Бо ҳамин як моҳ сипарӣ шуд, вале аз КМ садое набаромад. Ба ин вазифа муовини якуми ман Сирочиддин Ҳақназаров интихоб гардид. Сабабашро то ҳол намедонам, аммо баъд маълум гашт, ки боз аз болонишинон садди ин кор шудаанд.

НАКЎКОРУ НЕКНОМ

Ҷаббор Расулов ба тарғибу ташвиқ эҳтиёҷ на-
дорад, аммо ман, ки тамоми фаъолияти худро бе
номи ӯ тасаввур карда наметавонам, рӯи коғаз
овардани баъзе лаҳзаҳои ҳамкориамро бо ин мар-
ди хирад вазифаи худ медонам. Бо номи Ҷаббор
Расулов қариб ҳамаи тараққиёт ва тағйироти кул-
лие, ки дар кишварамон то солҳои 80-ум ба вуҷуд
омадаанд, пайвастагии сахт дорад, чунки ӯ зиёда
аз сӣ сол роҳбари аввали ҷумҳурӣ буд. Ман бо
Ҷаббор Расулов зиёда аз 20 сол шиносӣ доштам,
аммо дар давраи котиби аввали Ҷизби коммунисти
ноҳияи Орчоникидзеобод Ваҳдат буданам боз
кавитар гардид. Боре як гурӯҳ мутахассисон Бад-
риддин Шамсиддинов, Домуллоҷонов бо сардории
муовини раиси Совети Вазирон Акбар Махсумов
ба ноҳияи Орчоникидзеобод омаданд. Моҳи ав-
густ буд. Онҳо вазъияти пахтазорро аз назар гуза-
ронда, маро сахт сарзаниш карданд, ки барои ҷӣ
дар нимаи дуҷуми моҳи август пахтаро об медиҳем.
Супориши КМ ва Совети Вазиронро дидаю дони-
ста дар ин хусус худсарона иҷро намекунем.
Мувоҳида ва муноқиша хеле давом ёфт ва онҳо аз
ин ранҷида ба мошин нишастанду рафтанд.

Маро бо раисони хоҷагӣҳо ба КМ даъват кар-
данд ва дар ҳузури котиби КМ Мирзо Бобоев зери
танқид гирифтанд. Супориш доданд, ки обмонии
пахтазорро қатъиян манъ намоем. Дар акси ҳол ин
масъаларо ба муҳокимаи бюрои КМ ПК пешниҳод
мекунанд. Ин ба ман бисёр алам кард ва ба назди
Ҷаббор Расулов рафтам. Даромадан замон ҳа, аз

болои олимон шикоят дорӣ гуфтанд. Не маслихату дастгирии шумо лозим аст гуфтам. Мо шароити замин, вақти кишти пахтаву навъи онро ба ҳисоб гирифта об мемонем. Дехқонони асиле ҳастанд, ки шароити ҳар қитъаи заминро аз ману олимон хубтару беҳтар медонанд. Агар нақшаи пахтасупорӣ барзиёд иҷро нагардад, дар назди шумо ман худро чавобгар ҳис мекунам ва дар ҳаққи ман кадом чорае, ки мебинед, розӣ ҳастам.

Ҷаббор Расулов дигар чизе нагуфтанд ва ба рафтан иҷозат доданд. Дар колхозии «Коммунизм» дар қитъаи замини 10-гектара, ки дар охири моҳи апрел кишт шуда буд, ду тақсим карда, нимаширо дар вақти муайян об мондем ва ними дигарширо об надодем. Дар натиҷа ними замини пахта дар ҳолати шукуфтанд ва ними дигараш дар ҳолати пажмурдагӣ қарор дошт. Тифоқан нимаи дуоми моҳи сентябр Ҷаббор Расулов занг заданд, ки бо котиби дуоми КМ Юрий Иванович Полукаров ба ноҳияи мо меоянд. Онҳо аз қору бори хоҷагиҳои «Ленинград», «50-солагии комсомол», «Ленин» дидан карданд. Баъд онҳоро ба колхозии «Коммунизм» оварда, ҳамон пахтаи замини 10-гектараро нишон додам. Ин ҷӣ сиру асрорест, пурсиданд Ҷ. Расулов. Ман гуфтам, ки панҷ гектараш аз деҳқонону ними дигараш аз олимон мебошад. Юрий Иванович ба Ҷ. Расулов нигариста бо забони русӣ гуфтанд, ки бигузур ҳар кас қору худашро иҷро кунад, олим олимиаш ва деҳқон деҳқониашро.

«Ҳақ ба қониби шумост» гуфтанд Юрий Иванович. Ба ҳамин қони ман аз қанҷол халос гардид. Ҷаббор Расулов олимон, мутахассисони соҳаи ки-

шоварзиро даъват намуда ба онҳо супориш доданд, ки ба Орчоникидзеобод рафта, ин таҷрибаро бо чашми худ бубинанд. Минбаъд шароити обу ҳаво, замини ҳар минтақаро нағзакак санчанд, бо деҳқонони асил, мутахассисон маслиҳат карда, баъд хулоса бароранд.

Моҳи июли соли 1978 котиби аввали ҳизби коммунисти ноҳияи Ленин Сангин Ҳафизов занг зада хабар дод, ки баъди як соат Ҷаббор Расулов ба ноҳияи шумо меояд. Дар сарҳади ноҳия ўро пешвоз гирифтаам. Ў аз рафти корҳои сахроии панҷ хоҷагӣ дидан карда, бо димоғи сӯхта ба ман гуфт: ба ноҳияи Ленин рафта аз рафиқи худ чӣ хел кор карданро омӯз. Ман ба ҳар ҳол пурсидам, ки чиро омӯзам? Ў ҷавоб дод, ки мо дар ҳар ҷамъомад, машварат меғӯем ва огоҳ менамоем, ки аз нуриҳои табиӣ пурсамар истифода баред, нуриҳои минералӣ хеле қимат буда, шароити ҳамаи хоҷагиҳоро таъмин кардан надорем. Ман гуфтаам, ки имсол се-чор маротиба истифодабарии нуриҳои органикиро зиёд намудем. Ба ин ў ҷавоб дод, ки шумо нуриҳои табииро хеле кам истифода мебаред, дар ноҳияи Ленин бошад қад-қадӣ роҳ, дар сарғаҳи заминҳои пахта ғарам-ғарам нуриҳои табиӣ рехта шудааст.

Ман зуд фаҳмидам ва ба ў гуфтаам, ки барои чӣ кори дубора? Мо нуриҳоро якбора ба агрегатҳо рехта, ба ғизодиҳии пахта ва дигар зироатҳо сар мекунем. Дар сари роҳу сари замин намерезем, ки ин аз ҷиҳати иқтисодӣ фоидаовар набуда, ба ғайр аз ин муҳитро тоза нигоҳ дошта, вазъи экологиро вайрон намекунад. Баъди ин ў каме хомӯш монду хайр ман рафтаам, гусел накунад, аз паи кор шавед гуфт.

Бегоҳии ҳамон рӯз боз Сангин Ҳафизов занг зада пурсид, ки ту ба Ҷаббор Расулов чӣ гуфтӣ? Ӯ занг зада маро сарзаниш кард ва супориш дод, ки тез аз сари роҳҳо ахлотхоро гиред. Дар бораи саломатии одамон, тозагӣ, ҳифзи табиат, исрофкорӣ фикр кардан лозим аст ва илова намуд, ки фардо ба Орҷоникидзеобод рафта, аз рафиқи худ Камол Суфиев омӯз чӣ тавр нуриҳои органикиро истифода бурдан лозим аст.

Ана ҳамин тавр Ҷ. Расулов зуд ба ақидаи дуруст сарфаҳм мерафт, вақте боварӣ ҳосил мекард, ки нисбати чизе ҳақ нест. Ҷаббор Расулов баъзан рӯзҳои шанбе ва якшанбе бо наберааш Тимур ба ноҳияи мо меомаданд. Дар колхозии «Коммунизм» ҳуроки нисфирӯзӣ тайёр намудем. Болои дастархон меваю сабзавот, кулча, чаппотӣ, чанд донани калони танӯрӣ гузоштем. Ҷаббор Расулов дастархонро диданду табъашон хира шуда қариб буд, ки раванд.

Ман ба раиси колхоз Аввалмурод Кенчаев ишора кардам, ки дастархонро ба тартиб дарорад. Баъд хонро аз назар гузаронида нишастанд. Ба ман нигариста гуфтанд, ки ҳеч гоҳ ба исрофкорӣ роҳ надихед. Маро насиҳат карданд, ки бисёр вазирон, роҳбарони баландпоя ба ноҳияи шумо меоянд. Ҳеч гоҳ ба онҳо дастархон ва зиёфат аз ҳисоби колхозу совхозҳо, ташкилоту кормандони савдо ташкил накунад.

Шумо фабрикаи мурғпарварӣ, меваю сабзавоти фаровон доред, аз ҳисоби худатон як мурғ, камакак меваю сабзавот харед, ана як зиёфати олиҷаноб. Агар аз ҷиҳати молиявӣ ба шумо душворӣ орад, ба

ман хабар диҳед, ҳамаи хароҷотро аз ҳисоби худ пардохт мекунам.

Духтарам Солиҳа дар баҳши охирини Донишқадаи тиббии ба номи Абӯалӣ ибни Сино таҳсил мекард. Хостгорҳо ба хона омаданд. Бояд тӯи арӯсиву домодӣ барпо намуда, ба роҳи мустақил гусел мекардем. Ман барои маслиҳат ба назди Ҷаббор Расулов рафтам. Ӯ маро табрик намуда, таъкид кард, ки дар ягон ошхонаву тарабхона маъракаи барпо накунед. Дар хонаатон аз 15-20 нафар зиёд даъват накунед, як маъракаи хоксорона ораста, духтаратонро гусел кунед. Ман духтарам Ириначо ва Маҳмадулло Ҳолов писарашро чунин тӯй кардем, гуфта аз ҳаёти худ мисолҳо овард. Ҳамин тавр дар тӯи духтарам 20 нафар иштирок карданд ва ӯро гусел кардем.

Хонае, ки ман бо оилаам зиндагӣ мекардам, давлатӣ буд, бояд таъмири ҷорӣ мекардам. Ба назди Ҷаббор Расулов рафтам. Ӯ маро бодикқат гуш намуда, гӯшаки телефонро бардошта ба муовини аввали раиси Шӯрои Вазирон В.Е. Новичков супориш доданд, ки комичроияи ноҳия хароҷоти таъмиро (смета) тартиб дода ба шумо пешниҳод намояд. Баъд ба тарзи хаттӣ иҷозат диҳед. Хароҷот ҳамагӣ 2200 сӯмро ташкил мебуд.

Ӯ котибони аввали ҳизбро бисёр дастгирӣ ва эҳтиром мекард. Ман борҳо шундаам, ки дар ҷамъомадҳо Ҷаббор Расулов ба вазирон ва дигар роҳбарони сатҳи ҷумҳурӣ таъкид мекард, ки бо корҳои майда – чуйда вақти котибони аввали ҳизбро нагиранд. Ҷаббор Расулов устои саҳтгир, дар айни ҳол некхоҳ, роҳбари ғамхор буданд. Ақидае ҳаст, ки Ҷаббор Расулов ҳазлу хандаро

нағз намедид. Дар асл ин тавр нест. Дар бисёр холат ҳазлу шӯҳихои он касро шунидаам.

Соли 1964 бюрои КМ масъалаи «Дар бораи кори комитети ҳизбии ноҳияи Колхозобод оид ба тарбияи атеистии меҳнаткашон»-ро дида баромад. Дар он вақт ман котиби кумитаи ҳизбии ноҳияи Колхозобод оид ба идеология будам. Котиби аввали ҳизби ноҳия Сирочиддин Исоев аз Ҷ. Расулов илтимос намудааст, ки бигузур Суфиев дар ин масъала ҳисобот диҳад, чунки ин соҳаи кори ӯ мебошад. Бори аввал ман дар бюрои КМ ҳисобот меодам, вучудамро ҳаяҷон зер карда буд. Тайёри ҳаматарафа дида, ба бюро ҳозир шудам. Ҷ. Расулов пурсиданд, кӣ ахборот медиҳад? Мудири шӯъбаи ташвиқот ва тарғиботи КМ Ҳомид Гадов чавоб доданд, ки Суфиев. Ҷ. Расулов шӯҳиомезона гуфтанд, ки Суфӣ дар бораи атеизм ҳисобот медиҳад? Ман худро гум накарда, аз ҷоям хеста чавоб додам, ки «оре, Суфӣ дар назди Ҷаббор Расулов ҳисобот медиҳад». Ӯ дароз хандида, таклиф намуд, ки қарор барои чораҷӯӣ кардан ба ихтиёри комитети ҳизбии ноҳияи Колхозобод фиристода шавад. Дигар ҳеҷ гуна муҳокима нашуд ва ман нафаси озод гирифтам.

Ба Колхозобод баргашта, хостам ҳамаашро ба С. Исоев нақл кунам. Ба идораашон ворид шудам, ки хандида, шумо чӣ кор кардед, гуфтанд. Ман ҳамаашро нақл карданӣ будам, ки ҳамаашро медонам гуфтанд. Ман тарсидам, ки хатое рӯй додааст, акнун тақдири ман чӣ мешавад. Баъд гуфтанд, ки Ҷ. Расулов телефон карда, ҳамаашро нақл кардааст. Қарори КМ-ро, ки гирифтем, нақша-чорабиниҳоро

оид ба ин масъала тартиб дода, дар пленуми кумитаи ҳизби ноҳия муҳокима мекунем, гуфтанд Сирочиддин Исоев.

Ақидаи дигаре низ ҳаст, ки гуё Ҷаббор Расулов фақат ба соҳаи кишоварзӣ машғул буданд. Аввалан ин ҳеч бадие надорад. Чунки маҳсулоти кишоварзӣ барои сатҳи зиндагии мардум нақши муҳимро мебозад, дуоим ин ки ашён хом барои саноат ба шумор меравад. Хуччатҳо, гуфтаҳои шахсоне, ки бо ӯ солҳои 1945-1955, ки раиси Шӯрои Вазирон буданд ва солҳои 1961-1982 котиби аввали КМ ҳизби коммунисти ҷумҳурӣ буданд, шаҳодат медиҳад, ки ин ҳама бофта буда, заминаи асосӣ надорад. Барои тасдиқи ин далелҳо гуфтаҳои худи Ҷ. Расуловро дар анҷумани XIV Ҳизби Коммунисти Тоҷикистон, ки 21-сентябри соли 1961 баргузор шуда буд, мисол меорем:

Ҷ. Расулов гуфта буданд, ки дар бист соли наздик тараққиёти энергетикӣ афзалият мегирад. Лозим меояд, ки ГЭС-и Норақ сохта шавад. Дар асоси ГЭС-и Норақ саноати кимиё ва алюминий тараққӣ мекунад. Вазни қиёсии соҳаҳои саноати вазнин то 65 фоиз баланд мешавад. Ӯ дар анҷуман эълон намуд, ки бо қарори Шӯрои Вазирони ҶИШС аз 5-сентябри соли 1961 лоиҳаи ГЭС-и Норақ бо иқтидори солони коркарди барқ 11,3 миллиард киловатт / соат муқаррар шудааст. Санги аввалинро дар пойдевори ГЭС-и Норақ Ҷ. Расулов бо иштироки котиби ҶКИШ Н. Муҳиддинов гузоштааст. Баъди ба итмом расидани сохтмон ӯ ба воситаи гиронкунанда (рубилник) ГЭС-ро бо ҳамаи иқтидораш ба ҳаракат даровард.

Дар натиҷаи кӯшишҳои пайвастаи Ҷ. Расулов саноати Тоҷикистон аз 203 адади соли 1961 ба 400 адад расонида шуд. Ӯ ба тамоми соҳаҳои хоҷагии халқи Тоҷикистон аҳамияти ҷидди меод ва тамоми соҳаҳо баробар тараққи мекарданд. Натиҷаи ҳамин буд, ки ӯ бо унвони Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ сазовор гашта, бо 25 ордену медалҳо, ки 10-тояш ордени Ленин мебошад, сарфароз гардонида шудааст. Ӯ депутати Шӯрои Олии СССР ва Шӯрои Олии Тоҷикистон даъватҳои дуҷум-ӯздаҳум интихоб шудааст.

Моҳи апрели соли 1982 дар хонаи маорифи сӣ-сии КМ ПК Тоҷикистон (ҳоло Кохи Ваҳдат) анҷумани комсомолони ҷумҳурӣ баргузор гардид. Ман ҳам дар ин анҷуман даъват шуда будам. Ҷ. Расулов дар ин анҷуман баромад карданд. Ин суҳанронии охирини ӯ буд. Дар қори анҷуман танаффус эълон карда шуд. Баъди танаффус Ҷаббор Расуловро дар раёсат надидем. Баъд маълум гардид, ки ба сактаи дил гирифтдор шуда, ӯро ба бемористон бурдаанд. Ҳамон рӯз дар синни 69-солагии Ҷаббор Расулов аз олам ҷашм пушид. Тобути марҳумро дар толори калони КМ гузоштанд. Аз тамоми шаҳру ноҳияҳо, вилоятҳо барои видоъ ҷамъ омада буданд. Ҳама ашк мерехтанд. Мо Ҷ. Расуловро ба роҳи охират гусел намудем. Макони абадии ӯ дар боғи Садриддин Айни, дар паҳлӯи Бобочон Ғафуров ҷойгир мебошад. Рӯҳаш шоду манзилаш обод бод. Дар ситоиши устои зиндаёд бо номи «Ёдат ба хайр» шеърҳои эҷод карда онро пешкаши хонандагон кардаам. Ҳоло бошад чанд мисраи онро рӯи қоғаз меорам.

*Эй азиз, эй зиндаёд, эй некард,
Додиям ту ёд илми сарварӣ.
Дар ту ман дидам бузургиву хирад,
Некроиву рағиятпарварӣ.*

*Эй азиз, эй некдил, ёдат ба хайр,
Эй сазовори ҳама ному шараф.
Зистӣ умре ту баҳри халқи худ,
Ҷонсупору ҷоннисору ҷон ба каф.*

РАИС ҲАМ ШУДАМ

Бори дуюм ба назди Раҳмон Набиев рафта илтимос намудам, ки маро ба кори дигар гузаронанд. Баъди чанде котиби КМ Мирзо Бобоев маро ба назди худ даъват карданд. Дар он ҷо ҷонишини аввали раиси Совети Вазирон Г.В.Кошлаков низ хузур доштанд. Гуфтанд: мувофиқи хоҳиши худатон ба шумо вазифаи дигар ёфтем, яъне раиси Палатаи савдои саноати ҷумҳурӣ. Ман калимаи савдоро шунида, аз ман савдогар намебарояд гуфтам. Онҳо хандида гуфтанд, ки дар он ҷо ягон хел хариду фурӯш вучуд надорад. Шумо як пули пайвандгари байни соҳибкорони ватаниву хориҷӣ мебошед. Ман 2-3 рӯз иҷозат пурсидам, то ки бо оинномаву дастурамал ва дигар ҳуҷҷатҳои ин корхона шинос шавам. Кошлаков гуфтанд, ки ҳамаи ҳуҷҷатҳо дар дасти он кас аст ва ҳозир метавонем бо ҳам рафта бо ин ҳуҷҷатҳо шинос шавем.

Баъд аз ин ман розӣ шудам ва маро ба Палатаи савдои саноати СССР барои сӯҳбат фиристоданд. Маро раиси Палата А.И. Питовранов қабул намуда, сӯҳбат карданд. Ман ба Душанбе баргаштам. 15-октябри соли 1983 анҷумани Палата баргузор гардида, маро раис интихоб намуданд. Дар фармони Шӯрои Олии Тоҷикистон омадааст: «Бо сабаби ба кори дигар гузаштанаш аз вазифаи вазири хочагии меваю сабзавот озод карда шавад».

Палатаи савдои саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1960 бо қарори рақами 130-и Шӯрои Вазирони ҶШС Тоҷикистон таъсис дода шудааст. Вазифаи асосии Палата инкишоф ва таҳкими алоқаҳои

хориҷӣ бо Тоҷикистон мебошад. Аз соли 1963 Палата ба кори санҷиши амвол шурӯъ кард. Ҳайати кори Палата аз 9 нафар иборат буд, ки 6 нафарашро санҷишгар ташкил меод.

Соли 1973 Палата ба тобеияти Палатаи савдои саноатии СССР гузашт. Палата ғайридавлатӣ буда, ташкилоти ҷамъиятӣ мебошад. Дар давоми зиёда аз 20 сол, ки ман сарвари ин ташкилот будам, тағйиротҳои кулӣ ба вучуд омаданд. Сохтори Палата нав шуд, дар шаҳру ноҳияҳо, вилоятҳо сохторҳои зертобеи Палата арзи вучуд карданд. Бо фармони раиси Палатаи савдои саноатии Тоҷикистон соли 1997 бо мақсади ҳамкории зичи Палата бо ҳадамоти дахлдори вилояти Хатлон, мусоидат дар инкишофи алоқаҳои ҳамкорӣ бо доираҳои корчаллонҳои мамолики хориҷӣ, ташкили намоишу ярмаркаҳои байналхалқӣ дар ҳудуди вилоят ва берун аз он, ҳаллу фасли мустақили тамоми масъалаҳо дар ҷойҳо ширкати «Хатлонэкспертиза» ба Палатаи савдои саноатии Хатлон табдил дода шуд.

Дар Палата Кудратулло Олимов солиёни дарозадои хизмат менамояд, ӯ ҳар гоҳ маро хабар мегирад, ман аз дидани чунин дӯстони беғараз шод мегардам.

Ҳамчунин дар минтақаи Кӯлоб, ноҳияҳои Шахритус, Кубодиён, Данғара, Фархор, Қумсангир, Колхозобод, Панҷ, Москва филиалу намояндагӣ кушода шуданд. Ҳамин тавр моҳи августи соли 1997 ширкати «Ленинободэкспертиза» ба Палатаи савдои саноатии Ленинобод табдил ёфта, номгуи хизматрасонӣ ба 18 намуд расид.

Аз соли 1983 Палата хизматрасонии намудҳои зеринро ба роҳ монд: додани иҷозатномаи (сертификат) содироти амвол, нархгузори ба молу амволе, ки бо қарори судҳо мусодира шудааст, хизматрасонии миёнаравҳо, ки ба иқтисоди хориҷӣ вобаста аст. Соли 1998 Маҷлиси Олии Ҷумҳурии «Қонун дар бораи Палатаи савдои саноатии Ҷумҳурии Тоҷикистон»-ро қабул кард, ки мақоми ҳуқуқии Палатаро муайян намуд ва майдони фаъолияти онро васеътар гардонид. Дар асоси ин Қонун оинномаи Палата танзиму таҳия гардида, дар Вазорати адлия ба қайд гирифта шуд. Палатаи савдои саноатии Тоҷикистон ба узвияти Палатаи савдои саноати ЭКО ва шӯрои Палатаҳои давлатҳои мустақили собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ ва Аврупову Осие пазируфта шуд. Барои ҳамкориҳои муфид баҳри баланд бардоштани иқтисоди ҷумҳурии Палата бо кишварҳои хориҷӣ шартномаҳои зиёдеро ба имзо расонд.

Аз ҷумла чунин шартномаҳо бо Палатаҳои Русия, Украина, Белоруссия, Қазоқистон, Қирғизистон, Туркменистон, Озёрбойҷон, Молдова, Ҷумҳурии Ислонии Эрон ва дигар кишварҳо ба имзо расиданд. Бояд бигӯям, ки раиси Палатаи савдои саноати Федератсияи Русия Евгений Максимович Примаков нисбати Тоҷикистон эҳтироми хоса доштанд. Байни Палатаҳо муносибати хуби ҳамкорӣ ба роҳ монда шуда буд. Албатта ин бесабаб набуд.

Ӯ солҳои тулонӣ ҷонишини директори инстиутути шарқшиносии Иттиҳоди Шӯравӣ, ки сарвараш Бобочон Ғафуров буд, ифои вазифа кардааст. Ман борҳо бо ин олими машҳури шарқшинос, ходими

барҷастаи сиёсиву давлатӣ ҳамсӯҳбат гардида, аз бисёр чизҳои муфид баҳравар гаштаам. Ё ба муносибати ҷашни 70-солагиам барқияи шодбош фиристод, ки ман дар ҷавоб арзи сипос намудам.

Бо мақсади ташвиқоту тарғибот оид ба фаъолияти Палата ва аъзоёни он, ахбороте, ки аз Палатаҳои дигар мамлакатҳо ворид мешуданд, маҷаллаи «Тоҷпал»-нашри Палатаро таъсис додем. Инчунин «Бизнес каталогӣ»-и Ҷумҳурии Тоҷикистон низ ба таъъ расид, ки дар сарсухани он Сарвазири Тоҷикистон Оқил Оқилов дар бораи ҷумҳурӣ муфассал нақл намуда, соҳибкорони хориҷиро ба ҳамкорӣ даъват мекунад. Соли 2000 40-солагии таъсисёбии Палатаро ботантана ҷашн гирифтём.

Бо мақсади инкишофи муносибатҳои иқтисодии берунаи Тоҷикистон мо гурӯҳҳои кории кишварҳои хориҷиро даъват мекардем ва вохӯриҳои онҳоро бо соҳибкорони тоҷик, аъзоёни Палата ташкил менамудем. Қариб ҳар моҳ ин гуна мулоқотҳо барпо мегардид, ки аз аҳамият ҳолӣ набуд. Кормандони Палата дар семинару такмили ихтисос, омӯзиши таҷриба, ки дар Палатаҳои дигар кишварҳо барпо мегардид, фаъолона иштирок менамуданд. Дар Палата мутахасссонӣ варзида фаъолият мекарданд.

Мохинисо Давлатова, Ғафур Хоҷаев, Юнус Шокиров, М. Орифова, М. Юнусова, Мақсуда Нурова, шодравон Забихулло Абдуллоев, Алефтина Умарова ва дигарон, ки ҳар кадоми онҳо 30-40 сол дар ин даргоҳ қору фаъолият кардаанд ва баъзе аз онҳо то ҳоло қор қарда истодаанд. Онҳо мураббихои ҳақиқӣ буда, дахҳо шоғирдонро тар-

бия намудаанд. Чонишинҳо Шариф Сияров, Ҳасаналӣ Карамалиев шахсони ботаҷрибаву кордон буда, дар пешрафти Палата сахми беандоза доранд. Ҳ. Карамалиев бошад то ҳоло муовини раиси Палата мебошад, ки собиқаи чонишиниаш ба ёздаҳ сол расидааст.

Бисёр корхонаҳои калони саноатӣ, сохтмон, вазорату идораҳо ба аъзогии Палата қабул гардиданд. Заводи алюминии тоҷик, иттиҳодияи қолинбофии Қайроқум, заводи трансформатори Қӯрғонтеппа, иттиҳодияи истеҳсолии «Тоҷикатлас»-и Душанбе, заводи «Тоҷиктекстилмаш», комбинати нассоҷӣ, заводи арматури Орҷоникидзе, Тоҷикматлубот фаъолтарин аъзоёни Палата ба шумор мерафтанд. Ҳамин тавр 58 аъзои Палата бевосита дар амалиётҳо, воридоту содирот, 135-тоаш фармоишгари санчиши мол, 38-тоаш маҳсулоти худро дар маъразҳои дохилу хориҷӣ намоиш медоданд. 75 фоизи аъзоёни Палата дар амалӣ намудани барномаи озуқа иштироки фаъолона доштанд. Палата бо почтаи барқӣ (электронӣ), компютер таъмин ва ба хати Интернет пайваст буд.

Яке аз равандҳои муҳимтарин дар фаъолияти Палата иштирок дар намоишгоҳҳои байналмилалӣ, дар хориҷу дохили кишвар ба шумор меравад. Дар ин самт Палата таҷрибаи хеле бой дошт. Дар давоми мавҷудияти Палата мо тавонистем, ки дар 20 мамлакат намоишгоҳҳои мустақили худро гузаронем. Хушбахтона ба 6 медали тилло, ифтихорномаҳои зиёд ва дигар қадрномаҳо сазовор гаштем. Дар намоишгоҳҳо соҳаҳои гуногуни хоҷагии халқ, гидроэнергетика, ГЭС-и Норақ, пахтакорӣ, маҳсулоти саноатӣ, заргарӣ, зардӯзӣ,

чакан, меваи хушк, каннодиро пешкаши муштариён менамудем. Танҳо ҷойхонаи миллӣ, ки аз тарафи устоҳои ҷӯбтароши тоҷик бо услуби кандакорӣ наққошӣ сохта шуда буд, ҳазорҳо тамошобинонро ба вачд меовард. Рӯзномаи арабии «Ал-Мучоҳид» ҷойхонаи миллии тоҷикиро зиннати намоишгоҳи Советӣ номид.

Соли 1985 дар шаҳри Душанбе намоишгоҳи байналмилалии «Интерлёттехника» ташкил карда шуд, ки дар он 30 ширкат аз 12 мамлакати ҷаҳон (ФРГ, Япония, Швейтсария, Чехословакия, Украина, Ўзбекистон, Латвия, Қазоқистон, Белоруссия) иштирок доштанд. Намоишгоҳ 10 рӯз давом ёфта, онро бештар аз дусад ҳазор тамошобинон дидан карданд.

Ду намоишгоҳ—яке дар Перу ва дигаре Олмон барпо шуданд, махсус қобили қайданд. Перу дар қисмати ғарбии Америкаи Ҷанубӣ ҷойгир аст. Дар намоиши анъанавии байналмилалӣ, ки дар он 28 кишвари ҷаҳон иштирок доштанд, Палатаи савдои СССР низ ширкат варзиданд. Тоҷикистон баъди танаффуси панҷсола дар ин намоишгоҳ иштирок кард. Роҳбарии ин намоишгоҳро Ҳукумати Тоҷикистон ба зиммаи ман гузошт.

Тоҷикистонро 800 намунаи маҳсулоти 30 корхона ба хориҷиён муаррифӣ кард. Мароку иштиёқи беандозаи тоҷирон ва фирмаҳои тижоратии мамолики мухталифи ҷаҳон ба маҳсулоти корхонаҳои мо, аз ҷумла қолинҳои Иттиҳодияи қолинбофии Қайроқум, Комбинати шоҳибофии Хучанд, Иттиҳодияи истехсолии матоҳои пахтагини шаҳри Душанбе, маҳсулоти чинии шаҳри Турсунзода, ашёи сафолию ороишии

корхонаҳои вазорати маҳаллӣ мавриди тавачҷӯҳи хосаи тамошобинон қарор гирифтанд. Ғановату рангорангии гӯшаи Тоҷикистонро дар намоишгоҳ табиати дилангези он, маводи хӯроквории комплекси агросаноатӣ, нӯшокиҳои мухталиф, маҳсулоти ҷангал-чормағз, pista, асал, рағани ангат ва ғайра зиннат меоданд.

Перугиҳо ва меҳмонон, васоити ахбори оммаи ин кишвар чойхонаи тоҷикиро «нигини пурҷилое дар тоҷи намоишгоҳ» номиданд ва онро намунаи олии ҳунари мардумӣ хонданд. Дехқонон, заминдороне, ки аз гӯшаҳои мухталифи Перу ба намоишгоҳ меомаданд, нисбат ба пахта, коркарди он мароқи беандоза зоҳир мекарданд ва маро саволборон менамуданд. Тавачҷӯҳи мутахассисон ва технологҳои перугиро махсусан рағани пахта ба худ ҷалб намуд. Гап дар сари он, ки дар Перу ҳар сол 400-450 ҳазор тонна истехсол мешудааст, аммо аз технологияи коркард ва тавлиди рағани пахта беҳабар будааст.

Онҳо омодагӣ изҳор намуданд, ки аз мо технологияи тайёр намудани ин маҳсулотро харидорӣ кунанд, вале мутаассифона, дасту пой мо баста буд. Ҳукуқи мустақилона бастанӣ шартномаҳои тичоратиро надоштем. Бо даъвати фирмаи кишоварзӣ ҷаноби Фабиер Пасчиери мо аз хоҷагии ӯ воқеъ дар вилояти Чинчо дидан кардем. Дар бобати кишти коркарди қаторҳои пахта ва дигар зироат табодули назар кардем. Моро пеш аз ҳама маданияти баланди зироаткорӣ дар ин хоҷагӣ, тарзи ташкили меҳнату маишати деҳқонон хуш омад. Ҳарчанд деҳқонон ба тарзи кироя кор кунанд ҳам, вале музди хуб мегиранд.

Аз чаноби Фавиер пурсон шудем, ки оё дар заминҳояш ба таври доимӣ пахта кишт мекунад? Посух дод, ки ин аз талабот ва вазъи бозори дохилу хориҷӣ вобаста аст. Дар ҳар маврид даставал эҳтиёҷоти бозори дохилӣ, ниёзҳои мардум ба эътибор гирифта мешаванд. Чизи дигари барои мо ибратомӯзе, ки дар ин фирма дидем, ин корхонаи коркарди пахта буд. Ин корхона бо дастгоҳҳои муосир мучаҳҳаз буд. Амалиёти технологӣ чунон хуб ба роҳ монда шудааст, ки бо корхонаҳои пахтатозакунӣ мо қиёснашаванда аст. Дар ин ҷо аз тоза кардани пахта то ба тавлиди ресмон ҳама дар ҳатти автоматӣ сурат мегирад. Масалан дар кучое ришта канда шавад, дастгоҳ ба тарзи автоматӣ ӯро гиреҳ мекунад. Корхона бо дастгоҳҳои чангкашак ва пахши садо ҷиҳозонида шудааст. Чаноби Фавиер гуфт, ки сохтмони корхона идома дорад ва ҳамин сол сеҳи матоъбарорӣ ба кор мебарояд. Минбаъд мо на ашӯи хом, балки маҳсулоти тайёро ба фурӯш мебарорем, ки аз ин ғоидаи соф ба-маротиб хоҳад афзуд.

Ба ростӣ, аз дидани ин корҳо дар дили ман орзуе пайдо мешуд, ки кош нисбат ба пахтаи мо, ки бо хуни ҷигару обилаи дастони деҳқон ба каф меояд, чунин тарзи кор сурат мегирифт. Колхозу совхозҳои мо низ соҳиби чунин корхона мешуданд. Ҷумҳурӣ имкон пайдо мекард, ки бо маҳсулоти тайёри худ ба бозори ҷаҳон роҳ ёбад ва ба ин васила ниёзи моддиву маишии мардум қонеъ гардонда шавад.

Хушбахтона Президенти кишвар мӯҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ин масъаларо зерин назорати шахсии хеш қарор додааст. Дар бораи мустақилият би-

сёр сухан меронему аз чониби дигар сари обро чим мезанем. Агар чунин монеаҳои сунъӣ намешуд, мо имкон доштем, ки дар Перу оид ба савдои чандин намуд маҳсулоти корхонаҳои ҷумҳурӣ шартномаҳо ба имзо расонем. Бо вучуди ҳамаи ин бо ширкат дар намоишгоҳи Перу мо як ҷаҳон таассуроти бою рангин бардоштем, ҳам ҳаёлоту андешаҳои таассуфангезе пайдо кардем.

Иштироки Тоҷикистон дар намоишгоҳи умумичаҳони «ЭКСПО-2000» дар давраи истиқлолияти Тоҷикистон сурат гирифт. Мавзӯи намоишгоҳ «Инсон, табиат ва техника» буд. Ин намоишгоҳ панҷ моҳ—аз 1-июн то 31-октябри соли 2000 (дар шаҳри Гановери Олмон) идома ёфт. Дар он зиёда аз 180 мамлакати дунё иштирок доштанд. Дар намоишгоҳ таърихи Тоҷикистон, манзараҳои он, тамоми сарватҳои табиӣ, миллию маданияи худро пешкаши тамошобинон гардонд.

Дар омодагиро ширкат дар ин намоишгоҳ Ҳукумати Ҷумҳурӣ кумитаи милли таъсис дода, ҷавобгарии онро ба зиммаи вазорати иқтисод ва савдо, Палатаи савдои саноатии ҷумҳурӣ вогузор намуд. Мо як гурӯҳ бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурӣ дар ин намоишгоҳ иштирок доштем. Ба ҳайати вакилон шоирон, нависандагон, олимон, вазирон ва аҳли санъат шомил буданд.

Устод Муъмин Қаноат, нависанда Абдулҳамид Самадов, олими шинохта Нодир Одилов, адабиётшинос Абдурахмон Абдуманнонов, раиси Кумитаи телевизион ва радио Убайдулло Раҷабов, вазири фарҳанг Бобоҳон Маҳмадов, хунармандон Саидкул Билолов, Афзалшоҳ Шодиев, Сурайё Қосимова аз қабили онҳоянд. Дар фурудгоҳи

Мюнхен сафири Тоҷикистон дар Олмон Акбар Мирзоев моро пешвоз гирифт. Моро 30-35 км дуртар аз шаҳри Гановер ҷобачо карданд.

Моро дар ошёнаи сеюм, ки фақат аз як хучраи хурдакак иборат буд, ба қавли Абдулҳамид Самадов «кафтархона» ҷойгир карданд. Баъд чанд маротиба хостанд, ки моро ба шаҳри Гановер баранд, аммо аз аҳли адаб чудо шудан нахостам ва ин таклифро қабул накардам. Акбар Мирзоев минбаъд ҳам аз ҳоли мо мунтазам хабар мегирифт. Рӯзи миллии Тоҷикстон барпо гардид, ки дар он роҳбари кулли намоишгоҳи Гановер ва комиссари намоишгоҳи Тоҷикистон Ҳаким Солеҳов суханронӣ кард. Баъд меҳмононро ба зиёфат даъват кардем. Хунармандон концерти калон барпо намуда, садои карнаю сурнай садо доданд.

Немисҳои Тоҷикистон, ки ба ватани аҷдодияшон баргашта буданд, бо мо якҷоя рақс мекарданд ва ашки шодӣ мерехтанд. Онҳо арз мекарданд, ки дар Олмон зиндагиашон хуб нест, онҳоро эҳтиром намекунанд. Ватани онҳо Тоҷикистон мебошад.

Як рӯз бо устод Муъмин Қаноат ба тамошои намоишгоҳҳои дигар давлатҳо рафтем, аз ҷумла ба намоишгоҳи «Ҳизби сабз»-и Олмон дохил шудем. Баъди тамошо ба берун баромада кучо рафтанимонро надониста роҳгум задем. Зиёда аз як соат ба чор тараф давида намоишгоҳи Тоҷикистонро дарёфт накардем. Автобуси вобасташуда бояд моро ба ҷои зистамон мебурд, ки ҳамагӣ 15-20 дақиқа вақт монда буд. Оқибат дар баландие полисро дидам ба сӯяш давидем ва дар қоғаз рақами намоишгоҳи Тоҷикистонро навишта ба ӯ нишон

додем. Ў бо ангушташ нишон дод, ки тахминан 500-метр дуртар буд. Вақте ки мо омадем, шариконамон дар дохили автобус моро интизор буданд. Мо сирро бой надода дохили автобус шудем ва нафаси озод кашидем.

Намоишгоҳи Тоҷикистон дар бинои шишагини симетра дар ҳамсоягии Ўзбекистон, Қирғизистон, Эрон, Покистон, Малайзия, Ветнам, Камбоҷа ва Муғулистон тахти рақами 26 буд. Якуми июн намоишгоҳи умумичаҳонии Гановер кушода гардид. Дар маросими кушодани намоишгоҳ Кантслер ва Президенти Олмон Герхард Шрёдер ва Йо-ханнес Дау иштирок доштанд.

Мо ифтихор аз он доштем, ки Тоҷикистони соҳибистиклол дар қатори мамлакатҳои пешрафтаи ҷаҳон Россия, Чин, Англия, Олмон, Канада, Франсия, Япония дар ин намоишгоҳи таърихӣ ширкат меварзад. Тамошобинон аз манзараҳои Тоҷикистон ба ваҷд омада, бихишти рӯи замин меномиданд ва саволборон мекарданд. Онҳо дар саҳни ҷойхонаи миллӣ, ки бо усули кандакорӣ сохта шуда буд, нишаста ҷои кабуд менӯшиданд ва шириниҳои Тоҷикистонро мечашиданд.

Онҳо манзараҳо, кӯҳҳои сар ба фалаккашида, шаршараҳо, кӯли Сарез, ГЭС-у обанбори Норақ, қолинҳо, сангҳои қиматбаҳоро аксбардорӣ мекарданд. Воҳурии соҳибкорони мо бо тоҷирони мамолики хоричӣ барпо мешуданд ва дар натиҷа шартномаҳои дутарафа ва бисёртарафа ба имзо мерасиданд. Шоирон, олимон ва нависандагони мо бо адибони дигар мамлакатҳои ҷаҳон мулоқотҳо намуда, аз таъриху фарҳанги миллати кӯҳандиёри тоҷик маълумот меоданд.

Ҳамин тавр мо Тоҷикистони азизро ба ҷаҳониён шинос намуда, ба муносибатҳои иқтисодӣ, сиёсӣ ва ҳамкорӣҳои зичи мамлакатҳои ҷаҳонро бо Тоҷикистон тақвият бахшидем.

Яке аз соҳаҳои асосии Палата экспертиза (санҷиши миқдор ва сифати молу амволи воридотӣ) ба шумор меравад. Санҷиши молу амвол мувофиқи меъёрҳои ҷаҳонӣ тартиб дода шудааст, ки эътибори ҳуқуқӣ дошта, ҳам дар Тоҷикистон ва ҳам дар хориҷи он эътироф карда мешавад.

Соли 1984 Президиуми (раёсат)и Палата масъалаи тақмил додани усулҳои гузаронидани санҷиши маҳсулотро баррасӣ намуд. Соли 1985 дар Палата зиёда аз 70 санҷишгар қору фаъолият дошт, ки ҳаҷми умумии хизматрасонӣ 93 фоизро ташкил мебуд. Соли 1985 6 нафар беҳтарин экспертҳои Палатаи СССР доништа шуданд. Дар Слети умумииттифоқии устодон, ки дар шаҳри Маскав баргузор гардид, Моҳинисо Давлатова сазовори медал ва «Устоди беҳтарин» доништа шуд.

Соли 1999 шӯъбаи экспертизаи молҳо барҳам хӯрда, ба управлениаи Палата оид ба экспертиза ва сертификатҳои мансубияти молҳо табдил дода шуд. Дар натиҷа ҳаҷми экспертиза ва додани сертификатҳо (ичозатномаҳо) хеле афзоиш ёфтанд. Дар як сол ба ҳисоби миёна то 6-6,5 ҳазор санҷиш гузаронида ва зиёда аз 5 ҳазор сертификат дода мешуд, ки ин ҳам ба нафъи фармоишгарон ва ҳам ба нафъи Палата буд. Танҳо барои заводи алюминии Тоҷикистон дар тӯли се соли охир 376 санҷиши борҳои воридотиро гузаронида, ба маблағи зиёда аз 386 миллион сӯм камомад муайян гардид, ки он пурра ба завод баргардонида шуд.

Аммо мутаассифона, баъди аз байн рафтани Иттиҳоди Шӯравӣ ва гузаштан ба иқтисоди бозоргонӣ дар Палата тағйиротҳои манфӣ ба вучуд омаданд. Бисёр корхонаҳо аз байн рафта, баъзеи онҳо бо сабабҳои гуногун алоқаро бо Палата гум карданд. Сохторҳои нав, фирмаҳо, асосиатсияҳо, корпоратсияҳо, корхонаҳои сахҳомӣ ва муштараку шахсӣ арзи вучуд карданд. Дар давраи гузариш ба иқтисоди бозорӣ ба замони номунтазами иқтисодӣ, сиёсӣ рост омад. Дар солҳои 90-уми асри гузашта ҷанги шахрвандӣ сарзада, харобшавии иқтисодиётро ба бор овард, ки он ба қори Палата низ бетаъсир намонд. Аммо дар ҷунин шароити вазнин ҳам Палата қору фаъолият мекард ва қормандон дар вақташ маоши худро мегирифтанд. Натиҷаи ҳамин буд, ки Президенти кишвар 12 нафар қормандони Палатаро бо ордену медал ва ифтихорномаҳо сарфароз қардониданд. Ман бошам бо ордени «Дустӣ» мушарраф қардидам. Оид ба қору фаъолияти Палата Президенти мамлақат Эмомалӣ Раҳмон ҷӣ хуб гуфтааст: «Палатаи савдои саноатии Ҷумҳурии Тоҷикистон пайвандгари соҳибқорони ватанӣ ва хориҷӣ мебошад».

ЛАҲЗАҲОИ ХОТИРМОН

Дар давоми 53 соли кориам чи дар Тоҷикистон ва чи берун аз он дӯстони зиёде пайдо кардаам. Ҳамаи онҳоро номбар кардан аз имкон берун аст. Аммо дар бораи се тан дӯстони ҷониам мехоҳам муфассалтар нақл намоям.

Султон Мирзошоев. Дӯстии мо аз соли 1957, вақте ки корманди комсомол будем, оғоз меёбад. Ин шахсро ба хонандагон муаррифӣ кардан ҳочат нест ва ӯ ба ин эҳтиёҷ ҳам надорад. Ӯро дар Тоҷикистон ва берун аз он ҳам хуб мешиносанд ва нисбаташ эҳтироми хосса доранд.

Сарфи назар аз он, ки ӯ сафир ва вазир буду роҳбари Дастгоҳи Президент ё дигар мансабҳои воломақом, дӯстии мо яксон боқӣ монд ва ба бародарӣ табдил ёфт. Мо дар Душанбе қариб 30 сол аст дар ҳамсоғӣ зиндагӣ мекунем ва ҳар рӯз аз ҳоли якдигар бохабарем.

Соли 1959 ӯро котиби аввали КМ комсомоли Тоҷикистон интихоб намуданд. Ман бошам котиби аввали кумитаи комсомоли ноҳияи Колхозобод будам. Ман аз ин хеле хушҳол гаштам ва яке аз аввалинҳо шуда табрик намудам. Баъди чанд моҳ ӯ ба ноҳияи Колхозобод ташриф овард. Таъкид кард, ки вақташ хеле танг аст. Дар Қӯрғонтеппа маҷлис даъват кардаанд. Бинобар ин мехоҳад яке аз бригадаҳои комсомолону ҷавонони маккапарвари ноҳия дидан кунад. Дар он айём тачрибаи маккапарвари Иттиҳоди Шӯравӣ Мануковский паҳн шуда буд, ки ин тачрибаро КМ КПСС маъқул дониста буд ва қарори махсус ҳам қабул карда буд.

Тибқи ин қарор тамоми ҷумҳуриҳои Иттифоқи Шӯравӣ ин таҷрибаро дар амал бояд қорӣ кунанд. Ин масъала зери назорати шахсии Н.С. Хрущёв, котиби генералии КМ КПСС қарор дошт. Комсомол ин зироатро ба «шефӣ» гирифта буд. Ман ўро ба бригадаи Хоҷаев, колхозии ба номи Ленин (А. Дустов), ки аз марказии ноҳия 3-4 километр дур буд, бурдам. Аъзоёни бригада 10 нафар буданд ва майдони макказорӣ онҳо 10 гектарро ташкил меод. Ё ба аъзоёни бригада сӯхбат ораста, саволу ҷавоби бисёре қарданд ва бо таъби хира хайру манзур қарданд.

Дар дохили мошин ба ман гуфтанд, ки ин ҷӣ хел бригадаи комсомолӣ будааст, ки қариб ҳамаи аъзоёни бригада аз бригадир сар қарда риш доранд. Ин фиреб рӯякӣ рафтор қардан мебошад. Ғайр аз бригадир дигар ҳамаи онҳо аъзои комсомол мебошанд, гуфтам. Бригадир бошад аъзои ҳизби коммунист аст. Мо ба назди котиби якуми ҳизби коммунистии ноҳия Сирочиддин Исоев рафтем. Мирзошоев дар бораи бригадаи комсомолӣ нақл қарда, номаш бригадаи комсомолӣ, лекин қариб ҳамашон риш доранд, гуфт. Сирочиддин Исоев ҷизе нагуфтанду гӯшаки телефонро бардоштанд. Рафиқ Дустов (раиси колхозии ба номи Ленин), аъзоёни бригадаи Хоҷаевро оварда дар сартарошхонаи колхоз ришқояшонро тарошад.

Баъди як ҳафта маро ба КМ комсомол даъват қарданд ва ман хушнуд гаштам, ки дӯстам ба ман ягон вазифа медиҳаду ман дар пойтахт зиндагӣ мекунам. Аммо қор рангӣ дигар гирифт. Маро дар бюрои КМ комсомол сахт муҳокима қарданд. Саволҳои зиёде ва билохира танбеҳ доданд.

Ман ба Колхозобод баргаштам. Хушбахтона уро соли 1961 котиби аввали ҳизби коммунисти ноҳияи Восеъ интихоб карданду бо ҳамин чони ман халос шуд. Чӣ хуш гуфтааст ҳазрати Ҳофиз:

«Ман аз бегонагон ҳаргиз нанолам,
Ки бо ман ҳар чӣ кард, он ошно кард».

Мо дар вақти рухсатии навбатӣ дар осоишгоҳҳои чумхӯрӣ бисёр бо ҳам истироҳат кардаем ва хотираҳои фаромӯшнашаванда хеле бисёранд. Аммо ман қатрае аз баҳр чандтояшро ба хонандаи нуқтасанҷ мисол оварданиам.

Соли 1998 дар Осоишгоҳи шаҳри Қайрокуми вилояти Суғд истироҳат доштем. Дӯстони зиёде ба хабаргирии мо меомаданд ва мо дар хона хӯрок тайёр мекардем. Ба ошхонаи осоишгоҳ ягон-ягон барои хӯрокхӯрӣ мерафтем. Бори хӯрокпазӣ, косаву табақшӯй, тоза кардани картошка, сабзиву пиёз бар дӯши ман буд. Ў баъзан аз сабзавот газак тайёр мекарду халос. Дигар корашон дастурдихӣ буд.

Рузе ба чонам ин гуна истироҳат расиду ба ӯ гуфтам, дар роҳхати (путёвка) ман ба ғайр аз дегу косашӯй, хӯрокпазӣ ягон намуди табобат навишта шудааст ё не. Султон дар ҷавоб гуфтанд, ки кадом роҳхат. Шумо ягон путёвка-мутёвка надоред. Дар ҳақиқат ба путёвка назар афканам, аз ному насаби ман асаре нест.

Боре ба зиёрати дӯстон ба шаҳри Қулоб рафтем. Моро дӯстон самимона пешвоз гирифтанд ва дар меҳмонхонаи комичроияи вилоят чойгир карданд. Дӯстонамон Мирзо Бекматов, Пирназар Шарифов, Абдумачид Ҳақназаров ва дигарон ба меҳмонхона омада, то нимаи шаб сӯҳбат кардем. Онҳо ба мо

шаби хушу бофароғат таманно намуда рафтанд. Мо ба хучраамон даромада хоб рафтем.

Баъди якчанд дақиқа Султон ба хурроккашӣ даромад, ки дару тиреза ва девор ба ларза дароманданд. Ман аз ин «шашмақомнавозӣ»-и дӯстам тоқат накарда, кӯрпаву болин гирифта, ба ошӯнаи якум фаромадам ва дари яке аз хучрахоро кушодам, ки дар он ҷо ду бону бедор шуданду доду фарёд бардоштанд. Соат дуи шаб буд. Хайрият, ки ин мағалро касе нашунид. Боз ба ошӯнаи дуюм баромада, шабро дар болои мизи саққобозӣ рӯз кардам. Саҳар ин қиссаро ба дӯстон накл кардам. Онҳо хуб хандиданд. Султон гуфт, ки ин масъаларо чиддӣ бояд санҷид, ки то чӣ андоза ҳақиқат дорад. Хайрият ки аз ин ду бону арзе нашуд, вагарна ахволи мо чӣ мешуд.

Рӯзе Султон меҳмони хонадонам гардид ва суҳан аз боби эҷоду эҷодкорӣ сурат гирифт. Он кас гуфтанд, ки дар мавзӯҳои гуногун чанд асаре эҷод карданианд. Баъд ба ман савол доданд, ки чӣ нақшаҳои эҷодӣ дорам. Ман гуфтам, каме шеърҳои ҳаваскорона навиштаам, ки дар солҳои гуногун дар бойғониям маҳфуз мебошанд. Чанде аз он шеърхоро қироат кунед, гуфтанд. Бодикқат гӯш карданду гуфтанд, ки ин шеърҳо барои тағи тағсарӣ монда хоб рафтан навиштагӣ ё барои хонанда.

Баъд аз он ман дилгарм гаштаму шеърхоямро ба шодравон Ҷамолиддин Каримзода, ки дӯсти дерина будем, нишон додам. Соли 1998 китоби аввалинам бо номи «Давоми умр», ки муҳаррираш Ҷ. Каримзода буд, аз ҷоп баромад. Ҳоло бошад китоби ҳафтумам омодаи ҷоп аст. Бародари азизам

Султон бошад бо вучуди он, ки дар вазифаҳои масъул хидмати халқу Ватанро кардааст, боз вақт ёфта 9 асар эҷод кардааст.

Султон Мирзошоев шахси донишманд, сиёсатмадори варзида, бофарҳангу покгинат, дилсӯзи халқу Ватан мебошад. Дар зарофатгӯй ҳамто надорад. Ӯ ходими давлатию сиёсӣ ва суханвари нотакрор буда, узви Иттифоқи нависандагон ва журналистони Тоҷикистон аст, 45 сол роҳбарии аввалро бар дӯш дошт, 30 сол депутати Шӯрои Олии Тоҷикистон буд. Хизматҳои ӯ бо ҳафт ордену медалҳо, панҷ ифтихорномаи Ҷумҳурии Тоҷикистон қадр шудааст. Ӯ ҳамчунин бо унвонҳои фахрӣ «Аълочии маорифи халқи Тоҷикистон», «Аълочии кинематографияи СССР» мушарраф гардидааст. Гарчанде Султон ба синни мубораки 80 қадам гузоштааст, дилаш, рӯхаш, суханаш ҳамеша ҷавон мебошад.

*Ба ҷон хоҳам баҳорон сабз бошад,
Ҳамеша боғу бустон сабз бошад.
Худо гӯям, ки то дунёст барҷо,
Дарахти умри Султон сабз бошад.*

*Бароям чун дилу чун ҷон ту бошӣ,
Ҳабиби неку бопаймон ту бошӣ.
Ба ман дунёст хуш, гар то қиёмат,
Ба мулки дӯстӣ Султон ту бошӣ.*

Дусти дигари ҷонии ман **Сангин Ҳафизов**, ки бо таҳаллуси «Мавлоно» машҳур аст, шахси дарёдилу бекина, вафодору хоксор ва хушҷақҷақ мебошад. Шиносии мо аз соли 1973 маншаъ мегии-

рад ва то ҳоло идома дорад. Моҳи март соли 1973 Сангин Ҳафизовро коммунистони ноҳияи ба номи Ленин (Рӯдакӣ) сарвари худ интиҳоб намуданд. Баъди як соат ман котиби аввали ҳизби коммунисти ноҳияи Орҷоникидзеобод интиҳоб шудам. Дар кори Пленуми ҳизби коммунисти ҳарду ноҳия Ҷаббор Расулов иштирок намуданд.

Барои ҳамин ҳам Сангин даъво мекунад, ки собиқаи кори ӯ дар мансаби муншии якум аз ман зиёдтар аст, ки ҳақ ба ҷониби ӯст. Дар як соат бисёр масъалаҳо ҳалли худро меёбанд.

Ин ду ноҳия аҳамияти хоса дошта, аҳолии пойтахтро бо маҳсулоти тару тозаи кишоварзӣ таъмин мекард. Ноҳияи ҳозираи Варзоб ҳам дар тобеияти ноҳияи Ленин буд. Ҳарду ноҳия ҳаммасобиқа буданд ва ҳар сари чанд вақт санчишҳо гузаронида мешуд, ки аз ғоида ҳолӣ набуд. Мо тачрибаи якдигарро меомӯхтем ва дар амал ҷорӣ мекардем. Дар бисёр ҷамъбасти санчишҳо Ҷаббор Расулов иштирок ва суҳанронӣ мекарданд, ки аз ин мо рӯҳбаланд гашта, масъулияти бештар ҳис мекардем.

Боре дар сарҳади ноҳия Ҷаббор Расуловро қабул намудам, ки аз ноҳияи Ленин меомад. Сангин аз мошин берун шуду баъди салому алейк тез рафт. Ман дар ҳайрат мондам, ки чаро Ҳафизов ин қадар дар шитоб аст. Таъби Ҷ. Расулов хира буд. Салом кардан замон пурсиданд, ки юнучқаро барои тухмӣ мондаед? Ман гуфтам, ки ин замини юнучқа ба ноҳияи Ленин тааллуқ дорад. «Ҳарду шумо қай масҳарабозиро бас мекунед? Ҳафизов мегӯяд, ки ин замини Орҷоникидзеобод, шумо мегӯед замини ноҳияи Ленин». Дар ҳақиқат замини панҷгектара, ки юнучқа кишт шуда буд, дар

сархади ду ноҳия ҷойгир буд. Фақат аз байн як ҷўйборча мегузашту халос. Ҷ. Расулов мебинад, ки юнучка ғарки гул асту кайхо вақти дараваш гузаштааст, Ҳафизовро хеле сарзаниш мекунад.

Ў барои ҷонашро халос кардан ин замини ноҳияи Орҷоникидзеобод мебошад, гуфтааст. Баъд фаҳмидам, ки чаро Сангин шитобкорона фирор кард, то сирри дурўғғуи ӯ ошкор нашавад.

Моҳи январӣ соли 1975 бо Сангин Ҳафизов бо завҷаҳои худ дар фароғатгоҳи «Пушкино»-и назди Маскав, ки ба КМ КПСС тааллуқ дошт, истироҳат мекардем. Сангин ба назди Ҷ. Расулов рафта, масъалаи ба рухсатӣ рафтаниро ҳал намудааст. Ў ба Ҷ. Расулов гуфтааст, ки мо бо оилаҳои худ ба истироҳат меравем, розигии шумо лозим аст.

Рӯзи дигар ман ба назди Ҷ. Расулов рафтам. Ў ба ман гуфт, ки бисёр хурсанд аст, ки мо бо оилаҳои худ ба истироҳат меравем. Ман аз ин тамоман беҳабар будам, дигар чизе нагуфтам. Ба оилаам гуфтам, ки барои истироҳат рафтан ба шаҳри Маскав омодагӣ бинад. Оилаам гуфт, ки дар ин фасли сармо ба ҳеч кучо намеравад. Ў боре ҳам бо ман ба истироҳат нарафта буд. Ман ба ӯ фаҳмондам, ки ин амри Ҷ. Расулов мебошад.

Рӯзе бо мақсади зиёрати мақбараи Ленин ба Маскав омадем. Дар навбат одам хеле бисёр буд. Сангин бо аксбардор дар сафи одамон меистод. Шахсе омаду Сангинро илтимос кард, ки аксбардорро дар осорхонаи ба номи Ленин, ки дар шафати Майдони Сурх воқеъ аст, супорад ва баъди зиёрат рафта гирад.

Ман ҳозир меоям гуфту бо ҳамин бедарак шуд. Ҳаво хеле сард буд. Мо ба тарабхонаи

меҳмонхонаи «Москва», ки он қадар дур набуд, барои хӯрокхӯрии нисфирӯзӣ рафтем. Дар лифт (кемачаи барқӣ) дохил шудем, ки Султон Мирзошоев ва Ӯктам Яхшибоевро вохӯрдём. Баъди салому алейк Мирзошоев аз ман пурсиданд, ки ин хонумаҳо кистанд. Ман ба Заррагул ишора карда, инаш завҷаи Сангин, инаш бошад оилаи ман аст, гуфтам. «Пас Сангин кучост», пурсон шуд Ӯктам Яхшибоев. «Як ҳафта шуд бедарак аст, ин ду бону дарди сари мананд», шӯхӣ кардам ман.

Мирзошоев гуфтанд, ки ба ташкилотҳои дахлдор хабар надодед? «Бо ҳамин мақсад назди шумо рафтани будам», гуфтам. Мирзошоев намояндаи Тоҷикистон дар назди Шӯрои Вазирони СССР шуда ифои вазифа мекарданд. «Ман аз ҳамин рӯз ба ин кор машғул мешавам, гуфтанд. Ман гуфтам, ки Сангин чор сол дар Маскав донишҷӯ буд, Маскавро хуб медонад, ҷои ташвиш нест. Мирзошоев гуфтанд, ки Маскав Душанбе нест. Мо баъди хӯроки нисфирӯзӣ ба «Пушкино» баргаштем. Сангин моро дар истгоҳи роҳи оҳан пешвоз гирифт. Ман ба Сангин гуфтам, ки ба Мирзошоев занг зананд, то ки ӯ ором шавад. Ӯ дар ҳайрат монда, барои ҷӣ Мирзошоев дар ташвиш мемондааст гуфт. Оилааш ҳамаашро ба ӯ нақл кард. Гуфт, ки дигар ғайб назанед, мо ҳам дар ташвиш намонем. Сангин ба ман нигариста, «мемонед тинчу ором истироҳат кунем?» гуфт.

Истироҳатгоҳи Пушкино дар бешазоре ҷойгир ва боду ҳавояш хеле тоза буд, қабати барф ба 10-15 сантиметр мерасид. Як рӯз бинам Сангин лижаро бардошта ба хучраи хобаш ворид шуд. Ман пурсидам, ки ту лижаро ҷӣ кор мекуни?

«Лижабозӣ мекунам» гуфт. Вақти истироҳат ба охир расиду аммо Сангинро боре ҳам бо лижа надидам. Рӯзе шарикони ҳамсоямизамон аз мо пурсиданд, ки чаро лижабозӣ намекунем. Ман пешдастӣ карда, ман наметавонам, аммо рафиқам Сангин дар лижабозӣ устухон надоранд, гуфтам.

Онҳо дар ҳайрат монда гуфтанд, ки мо ин касро боре ҳам бо лижа надидаем. Сангин дарҳол ҷавоб дод, ки ӯ соати панчи субҳ ба лижаронӣ мебарояд. Онҳо гуфтанд, ки соати панчи субҳ хеле барвакт аст. Ҳамин тавр як рӯз пеш аз сафар лижа рӯи барфро надида, бурда супорид ва арзи сипос намуда, хеле ҳаловат бурдам гуфт.

Рӯзе занги телефони хона баланд садо дод, гушаки телефонро бардоштам. Салом, ман Сангин, аз ноҳияи Рӯдакӣ. Пурсид, ки ман ба маҷлиси тантанавӣ бахшида ба рӯзи Истиклолияти ҷумҳурӣ даъват шудаам ё не. Бале гуфтам. Маҷлис соати 10-и пагоҳӣ дар Кохи Ваҳдат бояд баргузор мешуд. Пагоҳ ман соати 8 меоям, бо ҳам ба маҷлис меравем. Интизор мешавам, гуфтам ман. Сангин дар вақти муайяншуда ҳозир шуд.

Ман шиносномаамро гирифта, телефони дастӣ амро рӯи миз гузоштам. Сангин аз ман пурсид, ки чаро телефони дастиро бо худ намегирам, шиноснома чӣ лозим. Ҳамааш дар даъватнома навишта шудааст гуфтам. Даъватномаашро аз чайбаш бароварда хонд. Телефонамро дар хонаи ту мемонам, лекин ягон ҳуччат надорам. Ман гуфтам, ки туро ҳама мешиносад, агар ягон мушкилие ба миён ояд, ман кафили ту мешавам.

Мо дохили бино шудем ва аз Сангин ҳуччат талаб карданд. Ӯ гуфт, ки ҳуччатро фаромӯш карда-

аст. Ҳамроҳи Суфиев ба маҷлис омадааст. Шахсо-ни мутасаддӣ аз ман пурсиданд, ки ӯро мешиносам. Ман гуфтам, ки ин касро бори аввал мебинам. Ҳамин тавр ӯ баромада рафт.

Дар берун бо Шукурҷон Зухуров, вазири шуғли аҳоли ва хифзи иҷтимоӣ вомехӯрад ва ӯ Сангинро ба толори маҷлис медарорад. Баъди маҷлис хайру манзур накарда, ӯ ба хонааш бармегардад. Аз фурсати муносиб истифода бурда, бо телефони Сангин ба ҳар тараф занг зада, пули телефонашро тамом намудам.

Баъд аз панҷ рӯз ба хона омада, бо димоғи сӯхта телефони ман дар кучост, гуфт. Телефонро оварда додам. Дарҳол ба кучое телефон карданӣ шуд, аммо аз он тараф садо омад, ки маблағи шумо тамом шудааст. Мавлоно ба ғазаб омада, ду рӯз пеш 20 сомонӣ гузаронида будам гуфт. Инашро ман намедонам, гуфтам.

Сангин қонишини вазири фарҳанги Тоҷикистон буд. Ду нафар кормандони Вазорати фарҳанги СССР дар осоишгоҳи «Ҳоҷа Обигарм» истироҳат мекарданд. Мо ба бозор рафта меваю сабзавот ва дигар маводҳои хӯрока харид карда, ба сӯи осоишгоҳ равона гаштем. Дар роҳи осоишгоҳ мошини мо ба автобуси мусофиркаш, ки пури одам буд, бархӯрда, қаноти чапи мошини мо пачақ шуд. Хайрият, ки аз ҳарду тараф касе зиёни қисмонӣ надид.

Байни Сангину ронандаи автобус хархашаву чанҷол сар шуд. Ронандаи автобус розӣ шуд, ки зарарро пардохт кунад. Ман ба Сангин гуфтам, ки розӣ шавад, аммо ӯ яқравӣ карда, талаб кард, ки нозири давлатии автомобилӣ (ГАИ) даъват карда

шавад. Нозир омада ҳамаро санчида, айби Сангинро исбот кард. Нозир аз ӯ пурсид, ки дар мошин мусофир доштед. Сангин бо ишора маро нишон дод, ки 50 метр дуртар дар болои санге ништа будам.

Ҳарду ба наздам омаданд. Нозир аз ман пурсид, ки чӣ ҳодиса рӯй дод, шумо дар мошини сабукрав будед. Ман гуфтам, ки мусофири автобус мебошам, чизе гуфта наметавонам. Нозир ҳуқуқ ҳуҷҷати ронандагии Сангинро гирифт рафт. Мо савғои хешро ба меҳмонон супоридему бо таъби хира ба Душанбе баргаштем.

Рӯзи дигар ба назди Кумридин Бахриддинов, сардори ГАИ-и шаҳри Душанбе, ки ӯ шиноси ман буд, рафта ҳодисаи рухдодаро нақл кардем. Ӯ тавассути телефон аниқ намуд, ки ҳуҷҷати ронандагӣ дар дасти нозирони ноҳияи Октябр (И. Сомонӣ) мебошад. Шумо метавонед рафта бемалол ҳуҷҷатро гиред. Сангин барои гирифтани ҳуҷҷат чарима супорида, барои таъмири мошин бошад маблағи зиёде сарф намуд.

Сангин бо чанде роҳбарони хоҷагиҳои ноҳия барои دیدан кардан аз ҳолу аҳволи ҷӯпонҳо, ки дар минтақаи Ромити ноҳияи Орҷоникидзеобод ҷойгир буданд, бо чархбол парвоз кардаанд. Чархбол ба як гӯшаи хушманзараи кишлоқи Вистан мефарояд. Сангин аз қумондони чархбол илтимос мекунад, ки ба ман аз ҳамин ҷо барқия диҳад. Ба номи ман бо чунин мазмун барқия расид: «Ба котиби якуми ҳизби коммунисти ноҳияи Орҷоникидзеобод рафиқ Сӯфиев Камол Сӯфиевич. Аз фазои ноҳияи бо ҳам дӯсту ҳаммусобиқа парвоз карда, ба шумо ва меҳнаткашони ноҳия

муваффақиятҳо ва комёбиҳои бузург орзумандам. Бо эҳтиром, дӯсти шумо Сангин Ҳафизов». Дар вақти бозгашташ бо чунин мазмун боз барқия гирифтам. Матни барқия ба дасти раиси ҳамоноқтаи КГБ Шевченко расидааст ва ӯ ба Ҷ. Расулов ахборот додааст. Ҷ. Расулов ба Сангин занг зада, хуб танбех додааст. Ба ман ҳам занг зада, шумо кай рафторҳои бачагоноро бас мекунед, аз кай боз шумо ду давлати мустақил ташкил кардаед.... Мумкин нест аз ҷарҳбол ба ин мазмун барқия додан. Ман гуфтам, ки бубахшед, ман дар ин масъала гуноҳе надорам.

Қиссаҳо, саргузаштҳо, хотироти ҳардуи мо бешуморанд. Агар ҳамаи онҳоро ба қалам диҳем, чанд ҷилд хоҳад шуд. 16-тои он дар китоби «Бозгашти хотирот»-и Султон Мирзошоев, ки соли 2004 нашр гардидааст, хеле моҳирона гирд оварда шудааст. Барои ҳамин ҳам мо дар ин ҷо нуқта мегузорем. Агар хонандагони гиромӣ ин китобро дастрас намуда қироат кунанд, хеле ҳаловат мебаранд.

Акнун каме дар бораи қору фаъолияти Сангин нақл карданиам. Ноҳияи Ленин калонтарин ва мураккабтарин дар ҷумҳурӣ ба шумор мерафт. Пойтахт-шаҳри Душанбе пурра дар ихтоси ин ноҳия буд. Дар давоми зиёда аз 10 сол, ки Сангин сарвари ин ноҳияро ба ӯҳда дошт, дигаргуниҳои кулӣ ба амал омаданд. Бояд тазаққур дод, ки рушду равнақи ҳамаи соҳаҳои хоҷагии халқи ноҳия дар солҳои 70-80 бевосита бо номи ӯ вобастагӣ дорад. Ӯ чун сарвар бо дасту дили поку нияти нек фаъолият кард, ки ин на ба ҳар кас муяссар мешавад. Ман Сангинро бисёр санҷидаам ва ҳаматарафа

омӯхтаам. Баъзе мавридҳо оид ба ин ё он пахлӯҳои ҳаёт, тарзу усули корбарӣ фикрҳои мо якхела набуданд. Аммо дере нагузашта онҳо аз хотир мебаромаданд. Бояд иқрор шавам, ки Сангин дар зиндагӣ мардест, ки дар дили ӯ кинаву ғубор, ҳасад нест. Дар риштаи дӯстӣ ҳамто надорад. Дар «Гулистон»-и Саъдӣ омадааст: «Дустеро, ки ба умре ба даст оранд, нашоёд, ки ба як дам биёзоранд». Мо бо ҳамдигар чунон унс гирифта будем, ки қариб ҳар рӯз дар тамос будем, аз аҳволи якдигар хабардор мешудем. Ҳар ҳафта Сангин назди ман меомад ё баръакс ман ба дидорбинии ӯ ме рафтам.

Дар давраи роҳбарии Сангин Ҳафизов истехсолу ба давлат фурухтани пахта ба 28 ҳазор тонна расид. Ба давлат ҳар сол зиёда аз 8 ҳазор тонна гӯшт, 13 ҳазор тонна шир, 50 миллион дона тухм, 40 ҳазор тонна сабзавот ва дигар маҳсулоти кишоварзӣ фурухта мешуд. Саршумори чорвои майда ба 140 ҳазор расида буд. Дар соҳаҳои маориф, фарҳанг, тандурустӣ, ободонии шаҳру дехот бисёр дигаргуниҳо ба амал омаданд. Бо ташаббуси Сангин Ҳафзоз дар маркази ноҳияву дехот биноҳои бисёрошёна қомат афрохтанд, муҷассамаи боҳашамат бахшида ба шахидони Ҷанги Бузурги Ватанӣ дар даромадгоҳи ноҳия сохта шуд, ки зиёратгоҳи мардуми ноҳия гардид.

Маҳз барои ҳамин ҳам мардуми ноҳия ӯро се даъват депутати Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон интихоб намуданд. Ӯ бо ордену медал ва ифтихорномаҳои бисёре мушарраф гаштааст. Мардуми ноҳия ӯро эҳтиром мекунанд. Шодравон Ҷаббор Расулов Сангинро бениҳоят дӯст медошт

ва хурмат мекард. Сангин яке аз роҳбарони обрӯманд дар ҷумҳурӣ ба шумор мерафт. Агарчи даҳсолаҳо паси сар шудаанд, аммо дӯстии мо тағйир наёфтааст. Чанде пеш ҷашни 70-солагиашро ботантана қайд намудем. Ӯ ҳоло дар ҳалқаи фарзандону наберагон давлати пири меронад. Мо ба ӯ хонаи ободу қомати шамшодро таманно дорем.

*Танҳой ба кас чу душмани ҷон бошад,
Дунёст ҳамеша хуш ба ёрони азиз.
Ман хоса даме ба умри худ хуш бошам,
Чун маншаи сӯҳбат аст Сангини Ҳафиз.*

Дӯстии ман бо **Изатулло Ҳаёев** зиёда аз 40 сол боз идома дорад. Дӯстии мо соли 1968 аз давраи таҳсил дар Мактаби олии партиявии шаҳри Маскав сарчашма мегирад. Соли 1969 ман мактаби мазкурро хатм намудам, Изатулло Ҳаёев бошад соли 1970. Бо амри тақдир ҳарду вазир шудем. Ӯ вазири саноати гӯшту шири ҷумҳурӣ, ман вазири тозабунёди хоҷагии меваю сабзавоти Тоҷикистон таъин гардидем. Баъзан ба назди якдигар рафта дарди дил мекардем. Боре Изатулло ба назди ман омада, ҳа, «княз Капустин» чӣ ҳол дорӣ гуфта хандид. Ман ҳис кардам, ки гап дар бораи мошинҳои пурбори карам, ки дар назди бинои Совети Вазирон қатор истодаанд, меравад, чунки ҷонишини раиси Совети Вазирон Акбар Махсумов ба ман занг зада, супориш дод, ки ҳисоби корро ёбам. Бинои вазорати гӯшту шир дар паҳлуи бинои ҳукумат ҷойгир буд. Ин воқеаро Изатулло мушоҳида карда, барои дилбардории ман омадааст.

Ғоибназар Паллаев—котиби аввали ҳизби коммунисти вилояти Қўрғонтеппа ба Ҷаббор Расулов шикоят намудааст, ки дар ноҳияи Шаҳритус чанд ҳазор сар мурғобӣ барои супоридан ба гӯшт омода мебошад, аммо вазорати гӯшту шир қабул накарда истодааст. Ҷ. Расулов ба вазир супориш медиҳад, ки ба Шаҳритус сафар карда, масъаларо дар чояш ҳал намояд.

Дар натиҷа маълум мегардад, ки шумораи мурғобиҳо аз 50 сар зиёд набуда, харобу лоғар будаанд. Баъди бозгашт аз сафар ман ба наздаш рафтаам. Бо димоғи сӯхта дарди дил кард, ки котибони ҳизби коммунист аз пашша фил месозанд. Ман гуфтам, ки аз ҳамин рӯз иборат таҳаллуси шумо «княз Уткин». Дустони наздики мо шахсан Талбак Назаров аз ин ҳодиса бохабаранд ва баъзан моро бо ҳамин таҳаллус номбар мекунанд.

Дар «Кохи Ваҳдат» анҷумани навбатии Ҳизби Коммунисти Тоҷикистон барпо гардид. Баъди маърузаи ҳисоботии Ҷаббор Расулов ва музокирачӣ интихоби ҳайати нави аъзоёни КМ ба тарзи махфӣ сурат гирифт. Ман, Сангин Ҳафизов ва Изатулло овоз додему ба идораи Ҳаёев омадем. Сангин изхори ранчиш кард, ки ӯ як моҳ барои баромад кардан тайёри диду ба ӯ сухан надоданд. Изатулло аз чояш барҳеста, тирезаи идораашро кушод ва дар он ҷо як минбарчаи дастиро гузошта, ана сухан ба шумо, ҷӣ қадаре хоҳед баромад кунед гуфт.

Ба поён нигарем, одамони бисёре дар ошхонаи тобистона хӯрок хӯрда истодаанд. Изатулло Ҳаёев шахси донишманд, боандеша, фурутан, бофарҳанг мебошад. Дар ҷумхури соҳибэҳтиром аст. Ӯ аз

санчишгари қаторӣ (ревизор) шӯъбаи молияи вилояти Фарм то котиби аввали ҳизби вилояти Кӯлоб, раиси комичроияи вилояти худмухтори Кӯҳистони Бадахшон, ду маротиба вазир, раиси Шӯрои Вазирони Тоҷикистон расидааст. Дар ҳамаи вазифаҳои ниҳоят масъулиятнок пурсамар заҳмат кашидааст. Хизматҳои шоистаи ӯро халқу Ватан қадр карда, се даъват депутати Шӯрои Олии Тоҷикистон интихоб кардаанд. Бо мукофотҳои бисёри давлатӣ, ордену медалҳо, ифтихорномаҳо сарфароз гардидааст. Ӯ ҳоло нафақахӯри шахсӣ буда, дар ҳалқаи пайвандон хушу хуррам умр ба сар мебарад. Дусти мо бошад то ҳол идома дорад.

*Ту кашидӣ ранҷ аз баҳри Ватан,
То шавад обод монанди чаман.
Ҳар қадам аз қори ту бошад нишон,
Ибрати хубе шуда бар дигарон.
Дӯстро ҳар лаҳза бинмоӣ сурог,
Дорӣ аз меҳру вафо садҳо чарог.
Зиннати ҳар маҳфилӣ ту, зинда бош,
Баҳри мо қону дилӣ ту, зинда бош!*

Дусти қонӣ барои кас такаҷоҳ мебошад, бе дӯст зиндагӣ сангин аст, бо дӯст зиндагӣ рангину ширин аст. Шахсе, ки дӯсти қонӣ надорад, ӯ ба монанди дарахти береша, паррандаи бебол, моҳии аз об берун аст.

ҚАДРИ ВАТАН

Ман бо тақозои замон аз рӯи вазифа ба ҳамаи ҷумхуриҳои собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ ва баъзе мамлакатҳои хориҷи дур сафар кардаам. Ҳар сафар ба мо таассуроти зиёде бахшида, бисёр чизҳои муфидро меомӯзем, доираи ҷаҳонбинии мо васеъ мегардад ва хотираҳои фаромӯшнашаванда боқӣ мемонад.

Соли 1988 раиси Ҷамъияти дӯстӣ ва робитаҳои маданияи Тоҷикистон бо мамлакатҳои хориҷӣ Султон Мирзошоев мо як гурӯҳ дар ҳайати раиси кумитаи давлатии меҳнат Юлдош Шокаримов, сарвари идораи сайёҳони хориҷи Тоҷикистон Муртазо Остонаев ва ман раиси Палатаи савдои саноатии ҷумхуриро ба Буркина Фассо ва Мали, ки дар қитъаи Африқо ҷойгир аст, ба сифати дипломатияи халқӣ (народная дипломатия) фиристод.

Дар ҳайати мо дастаи хунарии «Куллаи кӯҳ» аз вилояти Кӯхистони Бадахшон низ шомил буд. Моро дар Маскав раиси Ҷамъияти дӯстии Иттиҳоди Шӯравӣ, кайҳоннавард Валентина Владимировна Терешкова қабул намуда, хуб насихат карданд. Мо ба Буркина Фассо парвоз кардем. Дар фурудгоҳ моро кормандони Ҷамъияти дӯстӣ, Палатаи савдои саноатӣ пешвоз гирифтанд ва дар меҳмонхонаи пастакаки якошӯна ҷойгир карданд. Ман ва Шокаримов дар як хучра ҷой гирифтем, ки деворҳои он пур аз калтакалос буд. Хостем, ки онҳоро нест кунем ё аз хучраи хоб берун созем, аммо ба мо иҷозат надоданд. Ин ҷонвар муқаддас ба ҳисоб рафта, уро расидан мумкин набудааст.

Мо ба ташкилотҳои Чамъияти дӯстӣ, Палатаи савдо, вазорати фарҳангу корҳои хориҷӣ ташриф овардем.

Дар бораи Тоҷикистон маълумот додем ва тӯҳфаҳои хешро, ки Чамъияти дӯстии Тоҷикистон ба мо дода буд, супоридем. Дар толори тобигона хунармандони мо концерт барпо намуданд. Шахсан ба онҳо рақси «аспак» писанд омад, ки гаштаю баргашта бо қарсақзаниҳои дуру дароз онҳоро ба сахна даъват мекарданд.

Як рӯз моро ба тамошои қасри шоҳ бурданд. Дар он ҷо ҳазорон одамон чамъ омада буданд, онҳо 500 метр дуртар аз қасри шоҳ саф кашида буданд ва тартибу низомро полис назорат мекард. Шоҳ бо завҷааш аз ҳавлие, ки атрофаш бо девори баланд маҳкам буд, берун шуд ва дар курсӣ нишаст. Баъди чанд дақиқа як аспӣ сафеди зинзадаро бо як шамшер назди шоҳ оварданд. Шоҳ аз ҷояш бархоста шамшерро ба даст гирифт ва каме сӯи асп нигариста, фармон дод, ки зини аспро гиранд ва шамшерро пас гардонид. Мо пурсидем, ки ин ҳама чӣ маъно дорад. Ба мо фаҳмонданд, ки Ватан дар хатар аст, шоҳ бояд мардумро бар зидди душман бархезонад ва Ватанро наҷот диҳад. Аммо шоҳ ба ин розӣ нашуда, ҷанг ба мардум бадбахтӣ меорад, ба мо сулҳ лозим аст мегӯяд. Бо ҳамин шоҳ мардумро дар рӯҳияи сулҳпарварӣ тарбия намуда, ҷангро маҳкум мекунад.

Буркина Фасо қашшоқтарин мамлакат дар қитъаи Африқо ба шумор меравад. Кӯчаҳо пур аз гадо, бачаҳои нимбараҳна, пой луч сӯи мо медавиданд, аммо онҳоро ба мо наздик шудан намонданд. Мо баъд аз чанд рӯз ба Ҷумҳурии Мали пар-

воз кардем. Дар ин чо ҳам сафари мо ба мисли Буркина Фасо чараён гирифт.

Аз китъаи Африко ба Осиё бармегардем.

Бо Махмадамин Оймахмадов-чонишини аввали Изатулло Ҳаёев, ки вазири савдои хориҷии Тоҷикистон буданд, ба Ҳиндустон сафари хизматӣ доштем. Мо дар вазорати савдои беруна, палатаи савдои саноатӣ ва дигар идораву муассисаҳои дахлдор, корхонаҳои саноатӣ, тичоратӣ ва соҳибкорони бисёре вохӯриҳо доштем. Дар рафти мулоқотҳо шартномаҳои тарафайн ба имзо расиданд. Дар фабрикаи пойафзолбарории шахсӣ мулоқоти мо тӯлонӣ буд. Роҳбари ин корхона чаноби Сингх моро ба хонааш таклиф намуд. Мо дар хонадони ӯ меҳмон шудем. Ба завҷааш атласи тоҷикӣ тӯхфа кардем. Баъд аз чанд дақиқа пирохани атлас бар тан, ки хеле зебанда буд, ба назди мо омада, миннатдории худро изҳор намуд. Шавҳараш ба ӯ нигариста ба арӯси тоҷикӣ монанд аст гуфта аз мо суол кард. Мо гуфтем, ки аз арӯси тоҷикӣ ҳам зеботар аст. набошад барои арӯси зеботарин қадах мебардорем.

Дар мулоқоту вохӯриҳо мо аз Маҳадма Ганди, асосгузори давлати Ҳиндустон, Ҷавохирлол Неру ва Индира Ганди ёдрас мешудем ва ба онҳо мегуфтем, ки ин шахсиятҳои таърихӣ дар Тоҷикистон маълуму машҳур мебошанд. Онҳо дар навбати худ номҳои Бобочон Ғафуров ва Мирзо Турсунзодаро бо эҳтиром вирди забон меоварданд, ки мо аз ин фахр мекардем. Моро ба маҳаллаи тоҷикнишин бурданд ва мо бо онҳо ҳамсуҳбат шудем, онҳо бо забони тоҷикӣ хеле хуб ҳарф мезаданд ва расму оини тоҷикиро риоя мекунанд.

Дар рафти мулоқот маълум шуд, ки ачдодони онҳо қабл аз Инқилоби Октябр ба ин сарзамин омаданд. Мо аз зиндагӣ шиква надорем, аммо сад афсӯс, ки аз Ватани ачдодии худ дурем ва худро ғариб хис мекунем. Бо шунидани номи Тоҷикистон ашк мерехтанд.

Моро шукӯху шаҳомати Тоҷмаҳал ба ҳайрат овард. Тоҷмаҳал дар ҷануби Ҳиндустон наздикии шаҳри Агра воқеъ буда, аз Деҳлӣ 200 километр дуртар ҷойгир мебошад. Тоҷмаҳал ба маънои то-маш муъҷиза мебошад ва аз ҷиҳати санъати меъмории на ин ки дар Ҳиндустон, балки дар ҷаҳон беҳамтост. Ин мақбараро Шоҳ Ҷаҳон барои завҷаи дӯстдоштааш Мумтоз-зеботарин зан сохтааст. Сохтмон аз асри XVII оғоз ёфта, зиёда аз 20 сол идома меёбад. Дар сохтмони ин муъҷизаи афсонавӣ зиёда аз 20 ҳазор коргарон, беҳтарин хунармандон, меъмрон аз Эрон (Перси), Туркия, Самарқанд, Венетсия ва худи Ҳиндустон иштирок кардаанд. Дару тиреза бо усули кандакорӣ, фаршу девор аз мрамари сафед, куббаҳояш аз сангҳои қиматбаҳо ва тилло зебу зиннат дода шудаанд, ки бо тулӯи офтоб бо рангҳои гуногун ҷило медиҳад. Баландии қаср 74 метр буда, дар чор гӯшааш манораҳои 42-метра ба ҷашм мерасад. Мумтоз аз Шоҳ Ҷаҳон 14 фарзанд ба дунё овардааст. Дар вақти таваллуди фарзанди охиринаш ин дунёро падруд мегӯяд. Шоҳ дар мамлакат ду сол мотам эълон мекунад. Турбати ӯ дар таххонаи қаср буда, Шоҳ Ҷаҳон низ дар паҳлӯи завҷааш ба хоби абадӣ рафтааст.

Майдони Тоҷмаҳал 18 гектарро ташкил дода, дар он ниҳолҳои ороишӣ, фаввораҳо, ҷӯйчаҳо ва майдакӯлҳо арзи ҳастӣ доранд, ки ба Тоҷмаҳал

хусни хоса мебахшанд. Ҳар сол миллионҳо сайёҳони хориҷӣ ба тамошои Тоҷмаҳал меоянд. «Шундан кай бувад монанди дидан». Ин муъҷизаро бо чашми сар дидан лозим аст. Ҳиндуҳо мегӯянд, ки касе Тоҷмаҳалро надида бошад, Ҳиндустонро надидааст.

Соли 1981 бо қарори бюрои КМ ПК Тоҷикистон мо як гурӯҳ барои санчиши шартҳои мусобиқаи сотсиалистӣ ба Ҷумҳурии Озорбойҷон рафтем. Ман вазири хоҷагии меваю сабзавот будам. Роҳбарии гурӯҳро ба зиммаи ман гузоштанд. Ба Озорбойҷон — намояндагони ҷумҳуриҳои Ўзбекистон ва Қирғизистон низ омада буданд. Санчиш се рӯз идома ёфт. Роҳбарони хайатро котиби аввали КМ ПК Озорбойҷон, номзад ба узвияти бюрои сиёсии КМ КПСС, Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ Ҳайдар Алиев ба хузур пазируфт. Бо мо 30 дақиқа ҳамсӯҳбат шуд. Мо мухтасар аз ҷумҳуриҳои худ нақл кардем ва таассуроти хешро дар бораи қору бори меҳнаткашони Озорбойҷон иброз намудем. Ман пайғоми Ҷаббор Расуловро ба ӯ расонидам ва як моҳ пеш, ки ӯ ба унвони Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ мушарраф гардида буд, табрик намудам. Ин ба Ҳайдар Алиев хеле хуш омад ва аз ҷой бархоста ба ман даст дод.

Гапҳои боқимондари дар бюрои васеи КМ мезанем гуфтанду чамъбаст карданд. Дар ҳақиқат дар ҳамон солҳо пахтакорӣ, боғу тоқпарварӣ дар Озорбойҷон хеле ривож ёфта буд. Ҳайдар Алиев обрӯю эътибори баланд доштанд. Дар тамоми гӯшаву канори ҷумҳурӣ расми Алиев ба чашм мерасид. Рӯзи дигар натиҷаи санчиш дар бюрои КМ чамъбаст гардид. Баромади ман 20 дақиқаро таш-

кил мекард. Роҳбарони ҳайати Ўзбекистон 30 дақиқа ва Қирғизистон 25 дақиқа суҳанронӣ карданд. Ман ному насаби Ҳайдар Алиевро борҳо ба забон оварда хуб ситоиш кардам ва бори дигар бо унвони Қаҳрамон сазовор гаштанашон шодбош гуфтам. Аҳли толор аз ҷой бархоста дуру дароз қарсақ заданд.

Ҳайдар Алиев кори маҷлисро ҷамъбаст намуда, барои маслиҳатҳои муфид изҳори сипос намуданд. Баъд моро ба зиёфати ҳукумати даъват намуданд. Аввалин шуда суҳанро ба ман доданд. Барои меҳмоннавозии самимӣ, дӯстии халқҳои Озорбойҷону Тоҷикистон аз Низомии Ганҷавӣ ёдовар шудам. Барои гулгулшукуфии Озорбойҷон бо сарвариҳои ходими партиявӣ давлатӣ ва сиёсӣ, барои саломатии Ҳайдар Алиев бо ҷапакзаниҳои бардавом қадаҳ бардоштем. Дар баромади худ Алиев Низомии Ганҷавиро шоири Форсу Озорбойҷон номиданд. Роҳбарони ҳайатҳои Ўзбекистону Қирғизистон низ суҳанронӣ карданд. Вакилони Ўзбекистон ва Қирғизистонро гусел карданд. Ҳайдар Алиев назди ман омада, шуморо бегоҳ гусел мекунем, имрӯз бемалол истироҳат кунед, гуфт. Рӯзи дигар моро хуб меҳмондорӣ карданду баъд гусел намуданд.

Ба назди Ҷаббор Расулов рафта ҳисобот додам. Ҷ. Расулович гуфтанд, ки Алиев телефон намуда, аз ҳайати Тоҷикистон қаноатмандӣ изҳор карданд.

Ман ба Чину Эрон, Афғонистону Покистон, Румину Юнон, Перую Олмон, Дубай ва қариб ҳамаи ҷумҳуриҳои Иттиҳоди Шӯравӣ сафари хизмати доштам ва аз бисёр чизҳои ғолибабахш баҳравар гаштам. Дар тамоми кишварҳои, ки будам, як чиз-

ро баръало ҳис намудам, ки мардуми оддӣ тарафдори дӯстии халқҳои ҷаҳон буда, ташнаи сулҳу ваҳдат мебошанд. Аз Хитой меҳнатдӯстӣ, сабру тоқат, аз Эрон эҳтиром нисбати забони модарӣ ва тозаю беолоиш суханронӣ кардан, аз Олмон интизом, тозагии кӯчаву хиёбонҳо, гулгаштҳо, аз Дубай, ки бо Султон Мирзошоев сафар доштем, хизматрасонии олиҷаноб ва боварии комил доштани байни одамонро ҳис кардам.

Масалан дар мағозаҳои Дубай молу ашёро харидорӣ кунӣ, бор вазнин бошад, суроғаатро мегӯӣ халос. Бори туро ба манзилат бурда мерасонанд. Ту бошӣ бемалол сайру гашт мекунӣ. Аммо дар кадом қитъае ё кишваре будам, ба мисли Тоҷикистон дилкашу зебо надидам. Ҳар дам бо Ватан будам, аз боду ҳавояш нафас мегирифтам, бо суруди миллӣ аз хоб бедор мешудам ва бо суруди аллааш хоб мерафтам. Парчамаш болои сарам партавафшонӣ мекард, аз минбараш суханронӣ мекардам, дар кӯчаю хиёбонҳояш, гулгаштҳояш сайругашт мекардам, аз оби чашмасоронаш менӯшидам. Хумору пазмонаш гашта, дилам гум мезад. Бозгаштро бесаброна интизорӣ мекашидам.

*«Нури чашмонам ту бошӣ, Тоҷикистон,
Зӯру дармонам ту бошӣ, Тоҷикистон.
Сарпаноҳе ҷуз ту дар дунё надорам,
Чун саробонам ту бошӣ, Тоҷикистон.
Ман туро чун модари ҷон дӯст дорам,
Модари ҷонам ту бошӣ, Тоҷикистон.»*

КЌРНАМАК НАБОШЕМ

Ман дар умри хеш бо амри тақдир ду чанги пурдахшату хонумонсўзро аз сар гузаронидаам. Чанги Бузурги Ватании соли 1941-1945 ва чанги шаҳрвандии бародаркуш, аниқтараш худкушии солҳои 1992, ки дар Тоҷикистон рўй дода буд. Дар ду аср ХХ-ХХІ ва дар ду давра, яъне Советӣ (Шўравӣ), ки Тоҷикистон дар тобеияти он буд ва Тоҷикистони соҳибистиклол, ки баъди ҳазорсолаҳо соҳиб гардид (1991) қору фаъолият кардаам. Аммо мо шукрона накардем, ки теша ба решаи худ мезанем. Оқибат чанги шаҳрвандӣ сар зад, ки ба сари мардум бадбахтиҳои зиёдеро овард, хонабардўшу гуреза гаштанд. Дахҳо нафар ҷавонон қурбон гаштанд. Ман ҳам дар қатори дигарон писар гум кардаам. Писарам Искандарҷон, ки рутбаи афсарӣ дошт, ихтиёран ба ҳимояи ҳукумати қонунӣ рафта, қурбон гашт.

Миллату кишвар бувад андар хатар,

Ман чӣ сон осуда шинам эӣ падар.

Гуфтӣ омад фурсати номусу нанг,

Ихтиёри меравам ман ҳам ба ҷанг.

Зидди душман синаро кардӣ синар,

Тири душман чок бинмудат ҷигар.

Хавфи аз байн рафтани давлати тоҷикон ба миён омад. Бо ҷонбозиҳои Сарвари давлат Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон сулҳу субот барқарор гардид. Ҳоло мо дар арафаи ҷашни 20-солагии Истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон

карор дорем. Шукр, ки мо дар фазои сулҳу оромӣ кору фаъолият дорем. Ниҳолҳои Истиқлолият самари хуб дода истодаанд ва мо меваҳои шахдбори онро чашида истодаем. Дар ин давра бисёр пешравиҳо ба чашм мерасанд ва мо устуворона ба пеш кадам мегузорем. Бисёр корхонаҳои саноатӣ, нерӯгоҳҳои обии барқии хурду миёна, роҳу купрукҳо, туннелҳо, мактабу муассисаҳои тиббӣ, манзилҳои истиқоматӣ сохта ба истифода дода шуда, некуаҳволии мардум рӯз ба рӯз беҳтар мегардад.

Тоҷикистонро давлати иҷтимоӣ гӯем хато намекунем. Зеро зиёда аз нисфи бучаи давлат ба соҳаи иҷтимоӣ сарф мегардад. Ғамхорӣ дар ҳаққи собиқадорони ҷангу меҳнат, пирони барҷомонда, кӯдакони бепарастор яке аз самтҳои асосии ғамхорӣ давлат мебошад.

Аммо ба фикри ман нафақа на аз нишондоди маош, балки аз рӯи хизмат ба халқу давлат намудан муайян карда шавад, ин аз рӯи адолат мешуд. Зеро бисёри одамонро медонам, ки бо ҳар роҳу восита нафақаи худро даҳ чанд баланд мекунанд.

Соҳаи кишоварзӣ рушд дорад, обрӯи Тоҷикистон дар арсаи ҷаҳонӣ рӯз то рӯз меафзояд. Тоҷикистон узви комилҳуқуқи Миллали Муттаҳид ва бисёр созмонҳои байналмилалӣ ҷаҳон мебошад.

Президенти кишвар аз минбарҳои баланд бо забони ноби тоҷикӣ суханронӣ мекунанд. Тоҷикистонро зиёда аз 150 мамлақати дунё ба расмӣ шинохтааст. Бо 90 давлатҳои ҷаҳон муносибатҳои тичоратӣ дорад. Дар аксари мамлақатҳои ҷаҳон сафоратхонаҳои Тоҷикистон амал мекунанд. Тоҷикистонро на танҳо дар хориҷи

дур, ҳатто дар Иттиҳоди Шӯравӣ ҳам намедони-
станд. Президенти мӯхтарамии мо бошад бо бисёр
ҷоизаву унвонҳои байналмилалӣ мушарраф гар-
дидааст.

Чӣ хел мо фахр накунем, ки «Шоҳнома»-и
Фирдавсӣ, рубоиёти Умари Хайём, «Маснавии
Маънавӣ»-и Ҷалолиддини Балхӣ, ашъори Мирзо
Турсунзодаро ҷаҳон медонаду меҳонад. Магар ин
ифтихору шаъну шарафи тоҷикон нест, чӣ хел мо
шукр нагуем? Баъзан мешунавем, ки мегӯянд
истиклолият ба мо чӣ дод?

Истиклолият қабл аз ҳама озодӣ дод, магар аз
ин дида пурарзиштар ягон неъмате вучуд дорад.
Аммо мо истиклолияти сиёсиро ба даст овардем.
Барои пурра ба даст овардани истиклолияти
иқтисодӣ бояд пайваста заҳмат кашем. Тақдири
Тоҷикистон дар дасти худи мо мебошад. Мо бояд
ба илму техника, технологияи мусоир таъҷиб кунем.
Тоҷикистон барои дигар давлатҳо бояд манбаи
ашёи хом набошад, балки худамон коркард намуда,
моли тайёрро ба бозори ҷаҳон барорем. Чаро мо
ташаббускор нестем. То Президенти кишвар
нагуяд, мо аз хоб бедор намешавем. Масалан
камхарҷ гузаронидани маъракаҳо, истифодабарии
лампаҳои каммасраф, истифодаи телефонҳои
мобилӣ, фарзандоне, ки дар хориҷа ғайриқонунӣ
таҳсили илм мекунанд ба Ватан баргардонидан,
самаранок истифодабарии замин ва дар як сол ду-
се ҳосил рӯёндан ва ғайраву ҳоказо. Мо дар бо-
раи бузургони гузаштаи хеш, панду андарзҳои
эшон бисёр мегӯему менависем. Албатта ин кори
хуб аст, давлату миллате, ки гузаштаи худро
фаромӯш мекунад, оянда надорад.

Маҳз барои ҳамин ҳам Президенти кишвар ин масъаларо хеле хуб ба роҳ мондааст, ки мо аз ин ифтихор дорем. Аммо саволе ба миён меояд, ки ҳар яки мо барои равнақу ривочи Ватан ғайр аз суҳанпардозӣ дар амал чӣ коре кардаем ва чӣ бояд кунем. Мо бояд сулҳу ваҳдатро монанди гавҳараки чашм ҳифз намоем, шукрона кунем, ки озод нафас мекашем, чунин Ватани бихиштосо дорем.

Тараққиёти тамоми соҳаҳои хоҷагии халқ ба хоста гирифтани, ҷобачогузориву тарбияи кадрҳо зич вобастагӣ дорад. Дар ин масъала бояд эҳтиёткор бошем, чунки баъзе кадрҳои баландпоя ба давлату миллати хеш хиёнат карданд, обрӯю эътибори Тоҷикистонро дар арсаи байналхалқӣ паст заданд, ки ин гуноҳи нобахшиданист. Кадрҳоро аз рӯи ақлу заковат, қобилияти ташкилотчигӣ, дасту дили пок, бофарҳанг бояд интихоб намоем, на аз рӯи хешу таборӣ, рафиқгарӣ, хушомадгӯӣ ва ҷуғрофӣ. Ҷ аз кадом минтақаву маҳаллаи Тоҷикистон мебошад, аҳамияте надорад.

Мо бояд ба соҳаи кишоварзӣ диққати ҷиддӣ бидиҳем. Ба фикри шахсии ман соҳаи кишоварзӣ ислохотро тақозо дорад. Хоҷагиҳои деҳқоние, ки 5-10 гектар замин доранд, оянда надоранд, чунки ғайр аз замин қувваи корӣ, он ҳам бошад занону кӯдакон мебошанд, дар ихтиёри худ на техника доранду на доруҳои маъданӣ, на захрхимикату тухмиҳои хушсифат. Дар натиҷа ҳосили паст мегиранд ва қарздор мешаванд. Ҳавасмандии моддӣ аз байн меравад. Ташкил намудани нуқтаҳои хизматрасонии техникӣ аз ғоида ҳолӣ нест. Дар

заминҳои обӣ асосан бояд пунбадона (пахта) кишт намоем. Махсусан навъи пахтаи маҳиннахро афзоиш диҳем. Киштгардонро дар асоси илм қорӣ намуда, кишти зироати қорво, картошкаю сабзавот, ғалладонаро ба роҳ мондан лозим аст. Ҳосилнокиро аз ҳар гектар баланд бардоштан вазифаи аввалиндараҷаи мутахассисони соҳаи кишоварзӣ мебошад. Боғу тоқпарвариро дар талу теппа ва доманакӯҳҳо тараққӣ додан мувофиқи матлаб аст. Соҳаи кишоварзӣ барои саноат манбаи ашёи хом ба шумор меравад.

Дар акси ҳол саноати сабук ва ҳӯрокворӣ рӯ ба таназзул меорад. Аммо афсӯс, ки ҳазорҳо гектар заминҳои обӣ аз қор баромада, ба ботлоқу шӯразор табдил ёфтааст. Дар шароити камзаминии Тоҷикистон ин гуноҳи азим аст. Мутаассифона хариду фуруши замин то ҳол пурра аз байн нарафтааст. Сохтмон дар заминҳои обӣ идома дорад. Аҳоли бошад дар афзоиш аст. Дар ин масъала бо-яд дурандеш бошем. Бо тақозои замон бисёр иншоотҳои давлатӣ бо нархи ночиз шахсӣ қарда шуданд.

Аммо баъди моликияти хусусӣ шудан чӣ натиҷае дод: ҳаҷми истеҳсолот, нархи он, қойҳои қорӣ, музди меҳнат, сифати маҳсулот нисбат ба он, ки давлатӣ буд, чӣ фарқе дорад. Ин масъала шаффофият ва таҳлили қиддиро талаб мекунад. Бисёре аз ин иншоотҳо дубораю себора фурухта шуда, даст ба даст мешаванд ё умуман ғайолият наменунанд.

Ғалабаи Инқилоби Октябр буд, ки мо тоҷикон соли 1924 ҷумҳурии худмухтор дар ҳайати Ўзбекистон ва соли 1929 ҷумҳурии мустақил дар

хайати СССР шомил шудем. Инро нодида гирифт-тан таърихро инкор кардан аст, ки ин аз руи инсоф нест. Мо бояд рузи ташкилѐбии Тоҷикистонро аз соли 1924-1929 чашн гирем. Аммо афсӯс, ки Тоҷикистон соли 2009 80-сола шуд, вале ҳама хомӯш буданд.

Масъалаи нарху наво ва нархгузорӣ танзимро талаб мекунад. Нархҳо мунтазам бо таври сунъӣ боло мераванд. Баъзан мегӯянд, ки ин давраи бозоргонӣ мебошад, моликият хусусӣ аст, нархҳо бояд озод бошанд. Аммо бесарусомонӣ дар масъалаи нархгузорӣ бояд набошад. Монополистону миёнаравон худашон шоҳу табъашон вазир набошанд. Ҳукумат бояд нарху наворо назорат намояд ва чилави беинсофонро каме бошад ҳам, кашад.

Дар натиҷаи ғалабаи Инқилоби Октябр бо роҳбарии В.И. Ленин давлати Шӯравӣ арзи вучуд кард. Дар натиҷа пеш аз ҳама дӯстии халқҳо ва дигар омилҳо таҳти роҳбарии Партияи коммунистӣ И.В. Сталин дар Ҷанги Бузурги Ватанӣ (1941-45) мо бар Германияи фашистӣ ғалаба намудем. Тоҷикистон 62 сол дар ҳайату тобеияти Иттиҳоди Шӯравӣ қарор дошт.

Ҳақ бар ҷониби устод Айнист. Ӯ гуфта буд, ки агар Иттиҳоди Шӯравӣ намебуд, ин маконро Тоҷикистон номидан бемаънигарӣ мебуд. СССР тоҷиконро аз вартаи нестӣ начот дод.

Ташкилѐбии Ҷумҳурии Тоҷикистон, комѐбиҳо ва истиқлолияти тоҷикон аз Инқилоби Октябр сарчашма мегирад. Мо инро бояд инқору фаромӯш накунем. Албатта ҳар ҷамъияту давлат, роҳбар, шахс ҷиҳатҳои мусбату манфӣ ва бурду бохти худро дорад.

Давлати Шӯравӣ низ истисно нест. Аммо дар давоми зиёда аз 70 сол он муваффақиятхое, ки халқи советӣ, аз он ҷумла Тоҷикистон ба даст овардааст, нодида гирифтани кӯрнамакӣ мебошад. Баъзе шахсони дунёбеҳабар давраи Шӯравӣ ва кадрҳои ҳамон давраро давраи қарахтӣ, руқуд ва барҷомондагӣ мегӯянд, ки ин хеле аламовар аст. Ҳатто мо баъзан аз гуфтани калимаи Инқилоби Октябр, Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ, Депутати Шӯрои Олии СССР ва ғайра ҳазар мекунем. Ҳамсолони ман дар давраи Шӯравӣ таваллуд шуда ба камол расидаанд ва ба таври ройгон маълумот гирифта, соҳиби мансабу эҳтиромҳо гаштаанд. Мутаассифона, бисёр коммунистон тарқи ҳизб намуда, рӯи хешро сӯи дигар ҳизбҳо гардониданд.

Мо дар қаламрави 15 Ҷумҳурии Иттиҳоди Шӯравӣ озодона сайругашт мекардем. Ҳоло бошад ба Ҷумҳурии Ўзбекистон, ки ҳамсои дар ба девор мебошем ва муносибатҳои хешу таборӣ дорем, бе раводид рафта наметавонем. Дар қаламрави Иттиҳоди Шӯравӣ терроризм, экстремизм, нашъачаллобӣ, нашъамандӣ, одамфурӯшӣ, низои миллӣ ва бекорӣ қариб, ки вучуд надошт. Маълумоти оӣ, таъбат ройгон буд, худкушӣ кам ба чашм мерасид, ришвахӯрӣ вучуд надошт. Мардум неӯаҳволона ва дар фазои сулҳу ваҳдат зиндагӣ мекарданд. Хеле афсӯс, ки ин давлати абарқудрат бо омилҳои хоричиву дохилӣ дар натиҷаи хоинии (зархаридони) хоричӣ Горбачёв, Яковлев, Шеварнадзе аз байн рафт. Аслан барои аз байн рафтани давлати Шӯравӣ дар давраи ҳукмронии Хрушов Н.С. замина пайдо шуда буд. ӯ бо мақсади ғаразнокӣ қасос гирифтани И. Сталино бо

шахспарастӣ айбдор мекунад. Далелу ракамҳои бофтаву сохтаи пучро асоснок намуда, Сталиро бадном мекунад ва ҳасади ӯро аз мақбара берун месозад. Бо ҳамин боварии халқро коҳиш дода, обрӯю эътибори СССР дар арсаи байналхалқӣ паст мегардад.

Давлатҳои капиталистӣ муттаҳид шуданду мо пароканда шудем. Онҳо иттиҳоди ҳарбӣ НАТО-ро таъсис доданду мо бошем Иттиҳоди Варшаваро барҳам додем. Дар натиҷа қариб буд, ки Россия аз байн равад.

Мардуми Иттиҳоди Шӯравӣ талаб карданд, ки раёйпурсии умумихалқӣ дар масъалаи бақои Иттифоқи Шӯравӣ гузаронида шавад. Дар натиҷаи интиҳобот қисми зиёди мардум барои нигоҳ доштани Иттифоқи Шӯравӣ овоз доданд, аммо Борис Елтсин, Шушкевич, Кравчук – сарони се давлати славянӣ Россия, Украина ва Белоруссия шартнома ба имзо расониданд ва давлатҳои худро соҳибистиклол эълон карданд. Бо ҳамин ба демократия хати батлон кашиданд. Бо кирдорашон вучуд доштани демократияро зери шубҳа гузоштанд.

Аз байн рафтани СССР омилҳои дигаре низ вучуд доштанд. Якум, ҳукуқи ҷумҳуриҳои иттиҳод хеле маҳдуд буданд, бе ризояту иҷозати Маскав ягон масъаларо мустақил ҳаллу фасл карда наметавонистем. Дуюм, масъалаи забон, миллатҳо аз забони модарии худ дур монда буданд. Тоҷикистон низ истисно набуд. Забони тоҷикӣ қариб ки аз байн рафта буд. Ҳама маҷлису машваратҳо, коргузориҳо бо забони русӣ сурат мегирӣфт. Шахсоне, ки забони русиро намедонид-

станд, соҳиби мансаб шуда наметавонистанд. Сеюм, нобоварӣ нисбати кадрҳои маҳаллӣ. Котиби дуюми КМ ҳизби коммунисти Тоҷикистон, муовини раиси Шӯрои Вазирон, раиси кумитаи беҳатарии давлатӣ, прокурори генералӣ, ҷонишини якуми вазири корҳои дохилӣ, аксарият вазирон ғайримиллӣ буданд.

Дар ҳамаи вилоятҳо, шаҳрҳо, ноҳияҳо, котибони дуюми ҳизби коммунист русҳо буданд. Ҳатто дар ноҳияи кӯхистон ба монанди Комсомолобод (Нуробод), Тоҷикобод, Ванҷ, ки ҳамагӣ 15-20 нафар миллатҳои дигар зиндагӣ мекарданд, котибони аввали ҳизби коммунист русҳо буданд. Ғайр аз ин дар ноҳияҳои Ҳисор, Восеъ, Кӯлоб, Норақ, Ёвон, Орҷоникидзеобод, шаҳри Кӯрғонтеппа котибони аввал русҳо буданд. Магар хандаовар нест, ки раиси ҷамъияти матлуботи ноҳияи Орҷоникидзеобод аз кишвари Ставропол, сардори идораи сохтмон С.Н. Огороновро соли 1987 котиби дуюми КМ ПК Тоҷикистон Лучинский ПК даъват намуда, таъин мекунанд. Номгузориҳо аз Маскав сурат мегирифт, ки мардум онҳоро умуман наметавонистанд. Номгузориҳои бузургони миллат ба гӯшаи фаромӯшӣ рафта буд.

Шукри беандоза, ки бо шарофати истиқлолият, бо ташаббуси Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон ин масъала ҳалли пурраи худро ёфт. Чорум масъалаи дин—дар ин ҷода нофаҳмиҳо, қачравӣҳо ва монетаҳо, беҳудава баҳуда хеле бисёр буданд. Калимаи «бисмиллоҳ», «омин» гуфтан қатъиян манъ буд.

Майитро чаноза хондан, дар назму наср калимаи Худоро қор фармудан, хатнасур қардан

мамнӯъ буд. Ҳатто чашни Наврӯзро, ки ба дину хуруфот ягон вобастагӣ надорад, қайд кардан манъ буд.

Намозгузорӣ, рӯза доштан, ҳамчунин ба ҳаҷ рафтани орзу буди бас. Озодии вичдон қариб, ки вучуд надошт. Шахсона, ки фармоиши болоро дар ин масъала иҷро намекарданд, аз вазифа сабуқдӯш ва аз сафҳои хизби коммунист хориҷ мегаштанд. Ба фикри шахсии банди ҳамин чор омил сабаб шуд, ки Иттиҳоди Шӯравӣ пароканда гардид. Ҳоло бошад бо шарофати истиқлолият акси ҳолро мебинем. Наврӯзи Аҷам чаҳонӣ гашта, мардуми олам онро ботантана чашн мегиранд. Магар ин боиси сарфарозии тоҷикон нест?!

ХОТИМА

Навиштани ёддоштҳо дар хобу хаёлам ҳам набуд. Аммо баъди навиштани сарсухан ба китоби навбатиям «Самари умр», ки соли 2009 ба нашр расида буд, устод Муъмин Қаноат чунин навиштааст: «Дониши муаллиф дар шинохти зиндагиномаи халқи тоҷик бисёр фарогир, амиқ ва дақиқ аст. Орзумандам, ки андӯхтаҳои гаронбаҳои худро барои хонанда акнун дар шакли ёддоштҳо эҷод кунанд». Дӯстам Гулназар ҳам чунин маслиҳат дода буданд. Чиянам Саидкул Шомалангзода борҳо илтимос кард, ки ба навиштани ёддоштҳо оғоз кунам.

Ҳамин сабаб шуд, ки чуръат карда, ба навиштани ёддоштҳо, хотираҳо сар кардам. Агар ба хонандаи нуктасанҷ заррае маъкул шавад, ман худро хушбахт меҳисобам. Китобамро «Тақдир» номгузорӣ кардам. Дар давоми 80 сол тақдир маро ба чаҳор тараф партофта, гӯё маро месанҷид, имтиҳон мекард. Рузҳои саҳту нармро аз сар гузаронида, сабру тоқатро пеша кардам. Хушбахтона тақдир маро бо одамони муътабар ва дӯстони қонӣ рӯ ба рӯ кард. Аз панду ҳикмати онҳо баҳравар гаштам, то тавонистам, дар зиндагии хеш истифода кардам, вақтро беҳуда сарф накардам, чунки вақт бебозгашт аст.

Қадри вақтро надонистан гуноҳи азим, умри худро барбод додан аст. Инсон бояд иродаи қавӣ дошта бошад, аз зиндагӣ дилмонда нашуда, барои ҳаёти хушбахтона мубориза барад. Меғуянд, ки бе тақдирчунбон кас ба ҷоё нарасад. Аммо ман муқобили ин ақида мебошам. Тақдири ҳар кас дар

дасти худи ӯ ва Парвардигор аст. Худованд ҳам фармудааст, ки «Аз ту ҳаракат, аз ман баракат». Агар заҳмат накашӣ, маълумот олий бошаду калла холий, ягон тақдирчунбон кӯмак карда наметавонад.

Худат ва дигаронро дар азоб гирифтор намуда, тақдирчунбонро ҳам шарманда менамой. Шукри давру замон, ки дар ҳар гӯшаву канори Тоҷикистони азизам тӯю сур барпо мегардад. Дар чехраи одамон табассум хувайдост. Шукри сулҳу ваҳдат, истиқлолият, шукри Тоҷикистони азизам, ки дар кӯчаҳояш озодона сайругашт намуда, аз ҳавои бегубораи нафас мекашам, озодона сухан мегӯям. Ҳар сари вақт мо панҷ тан-Султон Мирзошоев, Сангмаҳмад Раҳмонов, Амрулло Одинаев, эшони Ҳусниддин ва камина сарчамъ шуда, «сӯҳбати дӯстон»-ро ташкил мекунем. Ҳазлу шӯҳӣ намуда, ғубори дилро мебарорем. Ман дар ин мавридҳо худро ҷавон ҳис мекунам.

*Ба як ҷое расида синну солам,
Зи юмни дӯстони худ ҷавонам.
Намоянд ар суроғам гоҳ-гоҳе,
Ҳумоюн рӯзгорам, ҷовидонам.*

Шукр мекунам, ки ба синни 80 қадам гузоштам. Дар рӯзи мавлудам ёру дӯстон, хешу таборон, пайвандон ба табрикотам меоянд, ки хонаам ҷароғон мегардад. Ҳар гоҳе, ки ҷиянҳоям биби Асолат, Саидкул, Азимулло, Ҷуракул ва хешам Сафар Саидов аз ноҳияи Ҷалололидини Румӣ дари хонаамро мекушоянд, сарам ба осмони ҳафтум мерасад. Ҳар гоҳе, ки духтарам Солиҳамоҳ аз Канада, набераам Мавчигул бо фарзандонаш аз

Хучанд ва ҷиянам Файзулло аз ноҳияи Румӣ тавассути телефон ҳолпурсиам мекунам, аз шодӣ дар куртаам намегунҷам.

Ман бо завҷаам Кибриё 52 сол зиндагӣ намуда, соҳиби 21 набераю абера гаштем ва соли 2006 ӯ дунёро падруд гуфт. Ҳар гаҳе, ки наберагонам Шодичон, Нозигул, Фарангис бо фарзандонашон Соҳиб, Камолчон, Ҳабиб, Некбахт, Курбон, Сабринаву Идрис ба аёдатам меоянд, хонаам ба боғчаи бачагон табдил меёбад. Ин дӯструякнро навниҳолу хешро боғбон ҳис мекунам.

Наберагонам Фаррух, Синбод, Фирӯз, Фирдавс, Фараҳноз, Муҳаммад, духтарам Назокат, келинҳои қадрдонам Баҳригулу Ҳосият вориди хонаам мегарданд, худро хушбахттарин инсон мешуморам. Тақдир маро он сол бо хешдухтарам Зебо Абдулҳақова, зани ғамхору ҳалим пайваст кард. Ӯ наберагону аберагонамро ба мисли фарзанди худ дӯст медорад. Ман аз зиндагиву тақдири хеш шиквае надорам. Мувофиқи қудрату тавоноии то тавонистам баҳри халқи азизи Тоҷикистон хизмати хоксорона кардам. Аммо хизмати халқу Ватан нисбат ба ман бештар аст. Аз ин рӯ хешро қарздор меҳисобам.

МУНДАРИҶА

Пешгуфтор	3
Ба хокат сачдагарам	4
Модари заҳматкашам	7
Қиблагоҳам.....	12
Кор дар канали Варзоб.....	14
Давраи ҷавонӣ.....	16
Таҳсил дар мактаб-интернат	21
Кор дар Норак	26
Боз дар ҷустуҷӯи кор.....	31
Дар Ашқобод.....	35
Бозгашт ба Ватан.....	37
Номи ӯ ҷовидон аст.....	42
Ванчи пурганҷ	49
Сокини Маскав шудам.....	54
Боз кор бо устодам	59
Диёри қаҳрамонон	63
Дар сӯҳбати соҳибдилон.....	72
Вазир шудам	77
Накӯроу некном.....	84
Раис ҳам шудам	93
Лаҳзаҳои хотирмон	106
Қадри Ватан	122
Кӯрнамак набошем.....	129
Хотима	139

Камоли Сӯфиён
ТАҚДИР

(хотира ва ёддоштҳо)

Ороиши *О. Раҳмонӣ*

Муҳаррири ороиш *Р. Шералӣ*

Муҳаррири саҳифабанд *М. Саидова*

Ба матбаа 16.08.2011 супорида шуд.

Чопаш 18.08.2011 ба имзо расид. Чузъи чопӣ 9.

Андозаи 60x84 ¹/₁₆. Адади нашр 500 нусха.

Супориши 67/11.

Муассисаи нашриявии «Адиб»-и
Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон.
734018. Душанбе, кӯчаи Н. Қаробоев, 17а

Дар матбааи Нашриёти «Истеъдод» чоп шудааст.
734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 36.
Тел.: 221-95-43. E-mail: istedod2010@mail.ru.

